

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΜΓ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΑΓ. ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19.—Τηλ. 227-689 | 15 Σεπτεμβρίου 1966 | ΑΡ. 18

“ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ,,

Εἶναι προφανῶς ἀνακριβής καὶ ἀνεπαρκής ὁ ἀνθρώπινος λόγος, προκειμένου νὰ διατυπωθῇ διὰ λέξεων καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς ἀνθρωπίνης ἐμπειρίας τὸ ἀνέκφραστον μυστήριον τῆς θείας ζωῆς. Ὅμιλοῦμεν διὰ τοῦτο, κατ' ἀνάγκην, γλῶσσαν συμβατικὴν καὶ συμβολικὴν. Καὶ καθ' ὃ μέτρον τὸ πνεῦμα θριαμβεῦει κατὰ τῶν ἐνστίκτων καὶ τῶν φυσικῶν ροπῶν, ἡ ψυχὴ πτερουμένη ὑψοῦται πρὸς τὸ νόημα τοῦ ὄντος· καταλαμπομένη ἀπὸ τοὺς χειμάρρους τοῦ φωτὸς ποὺ ἀναβρῦουν ἀπὸ τὴν αἰωνίαν ζωὴν, ψελλίζει αἶνους καὶ ὕμνους πρὸς τὸν Δημιουργὸν τοῦ παντός.

*

Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀληθῶς βαθύτερον μυστήριον ἀπὸ τὸ πλήρες πάθος δρᾶμα τῆς θείας Οἰκονομίας καὶ ἀπὸ τὰς αἰμοσταζούσας πληγὰς τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅστις, ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐνεδύθη σάρκα καὶ ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον διὰ τοῦ Σταυροῦ. Τὸ ἀκατανόητον αὐτὸ μυστήριον καὶ τὸ φρικτὸν αὐτὸ δρᾶμα ὑποτυποῖ καὶ ὑπομιμνήσκει ὁ πάντιμος καὶ πανάγιος Σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος. Καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἀπαύστου ροῆς καὶ τῆς φθορᾶς τοῦ παροδικοῦ αὐτοῦ κόσμου, εἶναι τὸ θεῖον σύμβολον τοῦ ἀνωτέρου πνευματικοῦ κόσμου καὶ τῆς θείας ζωῆς· ὅπου ἡ ἀγάπη θριαμβεῦει κατὰ τοῦ μίσους, ἡ ἔνωσις κατὰ τοῦ διχασμοῦ, καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ κατὰ τοῦ θανάτου. Χωρὶς τὸν

Σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος ὁ κόσμος θὰ παρέμενεν ὑπὸ τὴν καταλυτικὴν δύναμιν τῆς θριαμβεύουσας ματαιότητος. Καὶ ἡ ἐπίγειος ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου θὰ συνεχίζετο κατῶδυνος καὶ ἄνευ νοήματος, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὰ ἀπύθμενα ἐρέβη τῆς ἀνυπαρξίας καὶ τοῦ μῆ ὄντος.

*

Διὰ τοῦτο, εἰς τὴν ἀνάμνησιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ἐνθεὸς καὶ ὑπερεκχειλῆς πνεύματος ὁ θεῖος ὕμνογράφος ἀνακράζει: «Χαίροις ὁ τοῦ Κυρίου Σταυρός, δι' οὗ ἐλύθη τῆς ἀρᾶς τὸ ἀνθρώπινον. Χαίροις τῆς ὄντως χαρᾶς τὸ σημεῖον, δι' οὗ ἐξηφάνισται ἡ φθορά, καὶ κατήργηται καὶ κατεπόθη τοῦ θανάτου ἡ δύναμις. Χαίροις ὁ ζωηφόρος Σταυρός· ὄπλον ἀκαταμάχητον, καταράσσον ἐχθρούς. Σθένος δικαίων. Ἱερέων εὐπρέπεια. Ράβδος ἡ τῆς δυνάμεως, ὑφ' ἧς ποιμαίνόμεθα».

*

Καὶ ὄντως ἡ Ὁρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία ὑπῆρξεν ἡ πρόταθλος σταδιοδρόμος τοῦ Χριστοῦ. Καὶ οὐδαμῶς καὶ οὐδέποτε πτοηθεῖσα τὰς ἀκρατεῖς ἐξορμήσεις τῶν ἐκάστοτε πολεμίων τῆς, διὰ τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ διὰ τοῦ μαρτυρίου ἐκραταιώθη καὶ ἠνδρώθη καὶ ἐθριάμβευσε. Καὶ κατὰ τὸν θεῖον ὑπογραμμὸν

τοῦ Σωτῆρος ἐδέχθη ἐλευθέρως καὶ ἐβάδισεν ἐκουσίως πάντοτε πρὸς τὸν Γολγοθᾶν της, ὡς πρὸς τὴν ἀνάστην ὁδόν, τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν ἀληθῆ ζωήν. Καὶ εἶναι τραχεῖα, ὀδυνηρὰ καὶ ἐπίπονος ἡ ὁδὸς αὐτή. Εἶναι ὁδὸς καθαρμοῦ καὶ θυσίας καὶ πολυμόχθου δημιουργικῆς ζωῆς. Ἀλλὰ τὸ φῶς τὸ ἐκπορευόμενον ἀπὸ τὸν ἐσταυρωμένον θεῖον της ἰδρυτῆν, ἐφώτισε πάντοτε τὰ βήματά της πρὸς τὴν νίκην καὶ πρὸς τὸν θρίαμβον. Καὶ ἀποστολὴν της ἔχει, νὰ μάχεται ἀπαύστως κατὰ τοῦ κακοῦ. Νὰ περιορίζη—διὰ τοῦ Σταυροῦ—τὰς ἐκδηλώσεις του ἐν τῷ κόσμῳ. Καὶ νὰ καταπολεμήσῃ τελικῶς τὸν ἐξαναγκασμὸν καὶ τὴν βίαν, ὅποθενδήποτε ἐκδηλουμένην. Διότι καταδουλώνουν τὸν ἄνθρωπον· καὶ παραμορφώνουν καὶ σβύνουν τὴν δημιουργικὴν ζωὴν τοῦ πνεύματός.

*

Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ὀφείλουν νὰ κατανοήσουν πάντες. Καὶ ὅπως ἰδιαιτέρως τὸ Κράτος· τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ἀγίας μας Ἐκκλησίας ἐπέζησεν· καὶ δι' αὐτῆς ἐκυλίσθη ὁ λίθος τῆς μακραίωνος δουλείας του. Δὲν εἶναι ἐπιτρεπτόν νὰ εἰσάγωνται πρὸς ἐπιψήφισιν εἰς τὴν Βουλὴν νομοθετήματα, προχειρῶς καὶ ἐν σπουδῇ καὶ ἄνευ τῆς γνώμης τῆς Ἐκκλησίας συντασσόμενα. Ὁ πνευματικὸς κόσμος καὶ ἡ πνευματικὴ καὶ θρησκευτικὴ ζωὴ, τὴν ὁποῖαν θεοπαράδοτως ἐκπροσωπεῖ, δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀντιμετωπίζωνται, μὲ τόσην προχειρότητα. Τοῦτο καταδεικνύει μίαν ἐπιφανειακὴν ἐντελῶς καὶ βασικῶς ἐσφαλμένην ἀντίληψιν καὶ γνῶσιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνοχριστιανικῆς παραδόσεως. Καὶ οὐδαμῶς ἀσφαλῶς συμβάλλει εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν μας ἀναγέννησιν, ἐφ' ὅσον τὰ λαμβανόμενα μέτρα εὐρίσκονται ἔξω τῆς γραμμῆς τοῦ πρὸς τὴν ἀγίαν ἡμῶν Ἐκκλησίαν ὀφειλομένου σεβασμοῦ.

*

Καὶ τοῦτο, παρὰ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν, εἶναι

σήμερον ὅπως ἀπαραίτητον. Διότι ἡ ἠθικὴ κρίσις ὁλοῦν ἐντείνεται. Ἡ νεότης, συναυνομένη ὑπὸ τῆς ἀπειρίας της ἀφ' ἑνὸς καὶ ὑπὸ ἀντιθέων κηρυγμάτων ἀφ' ἑτέρου, ἀποβαίνει ὁσημέραι θρησκευτικῶς ἀδιάφορος. «Ἀεὶ δ' ὀπλοτέρων ἀνδρῶν φρένες ἠρέθονται» λέγει ὁ Ὅμηρος. Καὶ ὁ ψυχικὸς αὐχμὸς αὐξάνει συνεχῶς. Διότι ἡ ὀρθολογίζουσα σύγχρονος σκέψις ἀναζητεῖ μακρὰν τοῦ Χριστοῦ καθοδηγητικὰς καὶ λυτρωτικὰς ἀληθείας· εἰς τὸν εὐδαιμονισμόν· εἰς τὴν ἀχαλίνωτον καὶ ἀκόρεστον οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν δύναμιν καὶ εἰς τὰς ὑλιστικὰς ἀπολαύσεις.

*

Ἡ Ἐκκλησία, ὡς μυστικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ ποῦ συνεχίζει τὸ ἐπίγειον ἔργον του, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρακολουθῇ ἀπαθῶς νὰ παραθεωρῶνται αἱ θεόδοτοι ἐξουσίαι της. Οὔτε ν' ἀναγνωρίζεται ἡ ἐξουσία τοῦ πολιτικοῦ νόμου ὡς πρωτευούσης ἀξίας, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐπιδιωκομένη ὑποταγὴ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰς ἐπιταγὰς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας σημαίνει—κατὰ βάθος—δεσποτείαν τοῦ ὑλικοῦ κόσμου ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ. Ἐμφαίνει ἄρνησιν τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀποδοχὴν τοῦ ὑλιστικοῦ θετικισμοῦ. Σημαίνει ἀκόμη ζωὴν προκρίνουσαν νὰ ἔρπη καὶ ὄχι νὰ πτεροδιῆται εἰς τὰ ὕψη, ὅπου εἶναι ἐρριζωμένη ἡ βαθυτέρα πνευματικότης.

*

Ἄς ἀναλογισθῶμεν ὅμως, ὅτι εἰς τοὺς ἀποσυνθετικοὺς αὐτοὺς καιροὺς μας ἡ τρισαγία μας Ὁρθοδοξία ἀπέμεινεν ἡ μεγάλη συντηρητικὴ ἀρχὴ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ζωῆς. Καὶ θὰ ἦτο ὅπως θλιβερόν νὰ ἐξηναγκάζετο ἡ ἀγία μας Ἐκκλησία ν' ἀναλάβῃ τὸν ἀγωνιστικὸν Σταυρόν της (ὡς τὴν ράβδον δυνάμεως, ὑφ' ἧς ποιμαίνεται), ὅπως ψαλμῳδεῖ ὁ θεῖος ὕμνογράφος. Τὸ («ἐν τούτῳ νίκα») εἶναι ἡ ἐπιταγὴ τῆς ἱστορίας της, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

Ο ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΗΜΩΝ

III

Τὸ ἔργον τῶν Ἐπισκόπων.

Ἡ σύντομος τούτων ἀνάλυσις ἀποτελεῖ τὸ τρίτον μέρος τοῦ παρόντος ἀρθρου. Τὰ πρόσωπα τῶν Ἐπισκόπων κρίνονται κυρίως ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν, ὡς καὶ παντὸς χριστιανοῦ, συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν λεχθέντα. Εὐτυχῶς, ὅτι οὐδέποτε ἐξέλειπον τὰ ἀγαθὰ καὶ σωτήρια πᾶσιν ἀνθρώποις ἔργα τῆς ποιμανούσης Ἐκκλησίας. Αὕτη ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς μέχρι τῆς σήμερον ἀπέδειξεν ἐμπράκτως ὅτι εἶναι ζῶσα Ἐκκλησία, οὐχὶ δὲ θεωρητικὴ καὶ ἀφηρημένη. Τοῦτο ὀφείλεται κατὰ πρώτιστον λόγον εἰς τοὺς ποιμένας αὐτῆς, τοὺς ταχθέντας παρὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ εἰς τὸ ἀγιάζειν καὶ σώζειν τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Καθὼς δὲ ἀναγνωρίζομεν καὶ ὁμολογοῦμεν τὴν ὑπαρξίν καλῶν ἔργων κατὰ καιροὺς εἰς τοὺς πιστοὺς, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὀφείλομεν νὰ ἐπιστημάνωμεν τὰ ὑπάρχοντα τοιαῦτα τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐξ ἄλλου κατὰ τίνα λόγον δυνάμεθα νὰ διαστείλωμεν τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ δεχθῶμεν μὲν ἔργα ἀξία λόγου, κατὰ Θεὸν εἰργασμένα τοῖς πιστοῖς, νὰ ἀρνηθῶμεν δὲ ὑπάρχοντα τοιαῦτα εἰς τοὺς ποιμένας αὐτῆς; Μήπως οἱ πιστοὶ, ἐφαρμύζοντες τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ καὶ τηροῦντες τὸ ἅγιον Αὐτοῦ θέλημα ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν, ἐνεργοῦσιν ἀνεξαρτήτως τῆς καθοδηγήσεως καὶ συστάσεως τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας; Εἶναι ποτε δυνατόν νὰ νοηθῇ ἡ μία, ἁγία, καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία διηρημένη εἰς δύο σώματα, ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, ἐνεργοῦντα καὶ δρῶντα ἐν αὐτῇ; Τοιαύτη τυχὸν ἔννοια καὶ ὑπόστασις ἀντίκειται εἰς τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν συστηματικὴν Θεολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας καθόλου.

Κατὰ ταῦτα τὰ καλὰ ἔργα, ἅτινα ἐπιτελοῦνται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, φέρουσι πάντοτε τὴν σφραγίδα καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἱερότητος, καθαγιαζόμενα καὶ ἐπευλογοῦμενα ὑπὸ τῆς ποιμανούσης Ἐκκλησίας. «Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά, ὅσα προσφιλή, ὅσα εὐφήμα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίσεσθε· ἃ καὶ ἐμάθετε καὶ παραλάβετε καὶ ἠκούσατε καὶ εἶδετε ἐν ἐμοί, ταῦτα πράττετε· καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν»²⁰. Εἰς ταῦτα κατ' ἐξοχὴν οἱ Ἐπίσκοποι δίδωσι τὴν κατευθυντήριον γραμμὴν, τὴν πνοὴν καὶ τὸν κανονικὸν ρυθμὸν, τὸν ἀποβλέποντα εἰς τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ καὶ οὐχὶ τῶν ἀνθρώπων. Τυχὸν ἔργα, ἐπιτελούμενα ἄνευ τοῦ χαρακτῆρος τούτου καὶ τοῦ συνδέσμου αὐτῶν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ὅλου σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὅσον δήποτε μεγάλα καὶ σπουδαῖα καὶ ἐὰν εἶναι, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ καταλυθῶν σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἐναλλαγῆς

τῶν γενεῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἀνεφάνησαν κατὰ καιροὺς τοιαῦτα ἔργα, μὴ ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν ποιμανούσαν Ἐκκλησίαν, διελύθησαν ἕμως καὶ κατέρρευσαν, περιελθόντα εἰς κληρονόμους χεῖρας, ξένας πρὸς τὴν διοικοῦσαν Ἐκκλησίαν. Ἀξιοποίησις πάσης ἀγαθοεργουῦ πράξεως, ἀπηλλαγμένης ἐντελῶς ἰδιοτελείας καὶ ἀλλοτρίων σκοπῶν, συντελεῖται μόνον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τῇ ζώσῃ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀρρήκτως συνδέονται ποιμένες καὶ πιστοί, κατὰ τὴν ὑπέροχον παρομοίωσιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. «Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἐν ἐστὶ καὶ μέλη ἔχει πολλά, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἐνός, πολλά ὄντα, ἐν ἐστὶ σῶμα, οὕτω καὶ ὁ Χριστός»²¹. «Ἄλλ' ὁ Θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα, τῷ ὕστεροντι περισσοτέρην δόσιν τιμῆν, ἵνα μὴ ἦ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη καὶ εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη. Ὑμεῖς δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους»²².

Κατὰ συνέπειαν μονοπάλιον τῆς ἀγιότητος καὶ τῶν καλῶν ἔργων οὐδεὶς δύναται νὰ ἔχη ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Τὴν ἀξίαν αὐτῶν θὰ κρίνῃ ὁ δικαιοκρίτης Θεὸς καὶ οὐχὶ οἱ ἄνθρωποι. Εἰς τὴν Νύμφην τοῦ Χριστοῦ, ἡτις ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, ἀνήκουσι πάντα τὰ καλὰ ἔργα τῶν πιστῶν καὶ τῶν ποιμένων αὐτῆς, ἀφοῦ «ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἀγιάσῃ καθαρῶς τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἕνδοξον τὴν Ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ἦ ἁγία καὶ ἄμωμος»²³. Ἐξ ἄλλου, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος «Αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν Ἀποστόλους, τοὺς δὲ Προφήτας, τοὺς δὲ Ἐδωγγελιστάς, τοὺς δὲ Ποιμένας καὶ Διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ»²⁴.

Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ ἐκθέσωμεν ὅσα ἡ Ποιμαντικὴ διδάσκει περὶ τοῦ ἔργου τοῦ ποιμένου καὶ δὴ τοῦ Ἐπισκόπου, οὐχ ἦττον ὑποχρεοῦμεθα νὰ ἀναφερθῶμεν εἰς ὅσα ἡ πατρικὴ αὐτοῦ μέριμνα καὶ στοργὴ ἐκτίθεται, προκειμένου νὰ διαπιστώσωμεν κατὰ πόσον θεαρέστως ἐργάζονται τὰ καλὰ ἔργα οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν. Ὁμολογουμένως βαρὺ καὶ ἐπίπονον καθίσταται πάντοτε τὸ ἔργον παντὸς Ἐπισκόπου. Πᾶν ὅ,τι δι' αὐτοῦ συντελεῖται, εἶναι ἔργον Θεοῦ καὶ εἰς τὴν δόξαν Αὐτοῦ ἀνάγεται.

Ἐπιτόπιος ἔρευνα ἤθελεν ἀποδείξει, ὅτι οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας δὲν περιορίζονται εἰς τὰ διοι-

21. 1 Κορ. 12, 12-13.

22. 1 Κορ. 12, 24-26.

23. Ἐφ. 5, 25-28.

24. Ἐφ. 4, 11-12.

κητικά αὐτῶν μόνον καθήκοντα. Μὲ τὰ ὑπάρχοντα μάλιστα σύγχρονα μέσα συγκοινωνίας, οἱ Ἐπίσκοποι λειτουργοῦν καθ' ἑκάστην Κυριακὴν καὶ ἑορτήν, περιοδεύοντες τὰς ἐνορίας τῶν Μητροπόλεων αὐτῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους. Μὴ εἶπη δέ τις, ὅτι τοῦτο κίνητρον ἔχει τὴν φιλοχρηματίαν, διότι ἐκ μέρους πτωχῶν Ναῶν καὶ δὴ ὀρεινῶν καὶ ἀπομακρυσμένων περιοχῶν, τί πρόκειται νὰ εἰσπράξῃ; Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐνοριῶν, τῶν ἐχουσῶν οικονομικὴν εὐχέρειαν, δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ ποτὲ ὁ Ἐπίσκοπος καταβολὴν ἀμοιβῆς; Γνωρίζομεν τὰς δηλώσεις, εἰς τὰς ὁποίας Ἐπίσκοποι μεγάλων Μητροπόλεων πρόεβησαν κατὰ καιροὺς, παραιτηθέντες τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν ἐξ ἱεροπραξιῶν καὶ συνεπῶς τὸ ἀγιαστικὸν ἔργον τοῦ Ἐπισκόπου σκοπὸν ἔχει τὸν καταρτισμὸν τῶν πιστῶν καὶ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν.

Θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὴν τέλεσιν ἱεροπραξιῶν ὑπὸ Ἐπισκόπων μικρῶν Ἐπαρχιῶν, διότι τοιαῦτα σπανιότατα παρουσιάζονται ἐν αὐταῖς. Ἐπὶ παραδείγματι ἀρκοῦμαι, ὅπως ἐκθέσω ὑπευθύνως ἐνταῦθα, ὅτι καθ' ὅλον τὸ ἄχρι τοῦδε ἐνναετὲς διάστημα τοῦ ἀρχιερατικοῦ μου βίου, δύο ἢ τρεῖς ἐν συνόλῳ φορές ἐκλήθημεν εἰς τέλεσιν ἱεροπραξιῶν γάμου, κηδείας καὶ μνημοσύνου. Τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει εἰς πολλὰς τῶν μικρῶν Μητροπόλεων τῶν στερουμένων πόλεων. Τὰς περισσότερας φορές φιλικὸν δεσμὸς ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς Ἐπισκόπους τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν εἰς ταύτας ἢ ὁσάκις πρόκειται περὶ τέκνων τῶν ἱερέων αὐτῶν ἢ τῶν ἐργαζομένων προσώπων εἰς ἃ κοινωφελῆ ἰδρύματα οὗτοι προεδρεύουσιν. Ἐξαιρέσει τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Πειραιῶς ἢ καὶ τινος ἄλλης, ἐνθα ζητοῦνται Ἀρχιερεῖς δι' ἱεροπραξίας, εἰς τὰς λοιπὰς Μητροπόλεις σπανίζει τὸ φαινόμενον τοῦτο. Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι ἐν προκειμένῳ τὸν λόγον ἔχουσιν οἱ οἰκεῖοι αὐτῶν Ἀρχιερεῖς. Ἐν πάσῃ περιπτώσει θὰ ἠδύνατο νὰ συσταθῇ παρ' αὐταῖς εὐαγὲς ταμεῖον προσωπικὸν τοῦ οἰκείου Ἱεράρχου, ἐπισημοποιουμένης τὴν τρόπον τινὰ τῆς ἐνασκουμένης παρὰ τῶν Ἐπισκόπων φιλανθρωπίας. Οὕτω θὰ παρείχετο ἀποστομωτικὴ ἀπάντησις πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τυχὸν ἀρνοῦνται ὑπάρχειν ἐν αὐτοῖς τὸ συμπάθος καὶ φιλάδελφον.

Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἡ παντελής κατάργησις τῶν φιλοδωρημάτων, καίτοι τοῦτο εἶναι κεκτημένον δικαίωμα τῶν κληρικῶν, νὰ παρείχετο δὲ τόσον εἰς τοὺς Ἐπισκόπους, ὅσον καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς κληρικούς, ἀξιοπρεπῆς μισθός, δι' οὗ θὰ ἠδύνατο πάντες ν' ἀνταποκριθῶσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου καὶ τὰς ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν ἀξιώματος ἀπορροεούσας ὑποχρεώσεις. Ἐλέχθη τοῦτο πολλάκις παρὰ Σεβασμιωτάτων ἁγίων ἀδελφῶν εἰς τὰς συγκαληθείσας Ἱερᾶς Συνόδους τῆς Ἱεραρχίας, οὕτως ὥστε νὰ ἐκλείψωσιν ἅπαξ διὰ παντὸς αἱ κατὰ Ἐπισκόπων αἰτιάσεις καὶ ἀτυχεῖς παρομοιώσεις πρὸς βιομηχάνους! Προπολεμικῶς ὁ μισθός τοῦ Ἀρχιερέως ἦτο λίαν ἱκανοποιητικὸς, ποῖος δὲ πιστεύει, ὅτι ὁ σημερινὸς μισθός ὑστερεῖ καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ γραμματέως Εἰρηνοδικείου; Τύποις μὲν ἀναγράφεται, ὅτι ἐξισοῦται πρὸς μισθὸν Ἀεροπαγίτου,

εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως αὐτὸ δὲν συμβαίνει. Ἐπειτα στερεεῖται ἐπιδόματος παραστάσεως καὶ ὅσον ἄλλων ἀπολαμβάνουσιν οἱ Νομάρχαι τοῦ Κράτους καὶ ἀνώτατοι κρατικοὶ λειτουργοί, ὑποχρεοῦται δὲ νὰ δαπανᾷ ἐξ ἰδίων αὐτοῦ πόρων διὰ τε τὰ ἀρχιερατικὰ αὐτοῦ ἄμφια, συντήρησιν αὐτοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ περιβάλλοντος αὐτοῦ, ὡς καὶ διὰ τὴν ἐνάσκησιν παρ' αὐτοῦ τῆς φιλανθρωπίας. Αὐτὰ ἀγνοεῖ ὁ περισσότερος κόσμος, ἐπηρεαζόμενος προφανῶς ἀπὸ τοὺς φωνασκούντας κατὰ τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Πολλοὶ δὲ τῶν ἀπλοῦκῶν ἀνθρώπων, μὴδὲ τινῶν ἐκκλησιαστικῶν συμβούλων ναῶν ἐξαιρουμένων, ἔχουν τὴν ἐσφαλμένην ἀντίληψιν, ὅτι αἱ παρὰ τῶν ἱερέων ναῶν καταβαλλόμεναι ἀνά τριμηναίαν νομικαὶ αὐτῶν ὑποχρεώσεις εἰς τὰς Μητροπόλεις περιέρχονται εἰς χεῖρας τῶν Ἀρχιερέων δι' ἴδιον αὐτῶν ὄφελος. Τοῦτο δὲ καὶ σκοπίμως διαδίδεται παρὰ τινῶν συκοφαντούντων αὐτοὺς καὶ ψευδομένων ἀσυστόλως, ἐν ᾧ εἶναι γνωστὸν, ὅτι αὐταὶ προορίζονται πρὸς συντήρησιν τῶν Μητροπολιτικῶν Γραφείων καὶ ὑπαλλήλων αὐτῶν, Μητροπολιτικῶν Μεγάρων, ΤΑΚΕ καὶ Ἀποστολικὴν Διακονίαν. Ἐξ ἀφορμῆς δὲ τούτου φρονοῦμεν, ὅτι ἐν καιρῷ δέον ν' ἀποτελέσῃ θέμα τῆς Ἱεραρχίας ὁ τρόπος τῆς διαρθρώσεως τῶν θέσεων τῶν Μητροπολιτικῶν γραφείων γενικώτερον, ὡς καὶ τῆς συντηρήσεως τῶν μικρῶν Μητροπόλεων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει κακῶς διαβάλλονται οἱ Ἐπίσκοποι, εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι πολλοὶ ποιμάναντες μεγάλας Μητροπόλεις ἀπῆλθον τοῦ κόσμου τούτου μὴδὲν ἀπολύτως καταλιπόντες ἢ ὑπὲρ εὐαγῶν καὶ κοινωφελῶν σκοπῶν διαθέσαντες τὴν περιουσίαν αὐτῶν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι οἱ Χρυσάνθος Φιλιππίδης, Ἀργολίδος Ἰωάννης, Αἰγιαλεῖας Ἀγαθόνικος, Γόρτυνος Γερμανός, Μεσσηνιας Χρυσόστομος, Κορινθίας Προκόπιος καὶ τινες ἄλλοι. Οἱ δὲ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος καὶ Δαμασκηνός Παπανδρέου ὑπὲρ τῆς προστασίας ἀπόρων φοιτητῶν Θεολογίας χρήματα καταλιπόντες, ὡς καὶ Δωρόθεος Κοταρᾶς ὑπὲρ κοινωφελῶς ἰδρύματος τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαθέσας.

Ἐπανερχόμενοι νῦν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἔργων τῶν Ἐπισκόπων, σημειοῦμεν, ὅτι ἐκτὸς τῆς τελείσεως τῆς Θείας Λειτουργίας καθ' ἑκάστην Κυριακὴν καὶ ἑορτήν, εἰς ναοὺς τῶν Μητροπόλεων αὐτῶν, ἐργάζονται εἰς μονάδας στρατοῦ, φυλακῶν, κοινωφελῆ ἰδρύματα καὶ παιδικὰ κατασκηνώσεις. Ἐπίσης εἰς τὴν θεμελιώσιν Ἱερῶν Ναῶν καὶ τὸν καθαγιασμὸν τούτων, ἐπὶ πλέον δὲ πολλῶν ἄλλων κοινωφελῶν ἔργων, ἀρδευτικῶν, δημοτικῶν, κοινοτικῶν κ.λ.π.

Σὺν τούτοις πραγματοποιοῦν τακτικὰς ἐπισκέψεις καὶ ὁμιλίας εἰς ἰδρύματα, Νοσοκομεῖα, Ἀσυλα, Σχολεῖα κ.λ.π. καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους. Τοῦτο δὲν εἶναι καθόλου ὑπερβολή, δύναται δὲ νὰ ἐξακριβωθῇ ἐκ μέρους παντὸς ἐνδιαφερομένου καὶ ἀμερολήπτως κρίνοντος προσώπου.

Πολλοὶ τῶν Ἐπισκόπων ἀσχολοῦνται καὶ μὲ τὴν τέλεσιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως εἰς τε τὸν στρατὸν, τοὺς παῖδας τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων καὶ τοὺς τροφίμους τῶν Οἰκοτροφείων τῶν

Ἱερῶν αὐτῶν Μητροπόλεων. Ἄλλὰ καὶ εἰς πολλοὺς χριστιανούς τῆς Ἐπαρχίας αὐτῶν, οἵτινες καταφεύγουσιν εἰς αὐτοὺς ζητοῦντες τὰς πνευματικὰς ὁδηγίας αὐτῶν. Δὲν εἶναι μικρὰ καὶ ἀσήμαντος ἡ πνευματικὴ ἐργασία, τὴν ὁποίαν οὗτοι ἐπιτελοῦσιν εἰς περιπτώσεις ἀποπείρας συμβιβασμοῦ, τῶν προσώπων τῶν αἰτουμένων διαζύγια, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν προελέχθη. Πλεῖστα ὅσα θέματα καὶ σοβαρὰ προβλήματα διαφόρου μορφῆς παρουσιάζονται ἐκάστοτε εἰς τοὺς Ἐπισκόπους, τῶν ὁποίων ἡ ἄμεσος ἐπέμβασις ἐπιφέρει πάντοτε ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Εἰς ταῦτα προστίθενται καὶ ὅσα ἄλλα ἔκτακτα προκαλοῦνται ἐκ διαφορῶν ἀτυχημάτων, ὁμαδικῶν καταστροφῶν καὶ συμφορῶν εἰς κατοίκους μεγάλων περιοχῶν, ὡς εἶναι λόγου χάριν τὰ ἐκ σεισμῶν, πλημμυρῶν, πυρκαϊᾶς κ.λ.π. παρουσιαζόμενα. Οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπουσιάσῃ ὁ Ἐπίσκοπος εἰς τοιαύτας περιπτώσεις καὶ νὰ μὴ δώσῃ τὸ παρόν, ἐμψυχῶνων τοὺς χριστιανούς αὐτοῦ καὶ ἐνσταλάζων βάλσαμον παρηγορίας καὶ ἀνακουφίσεως εἰς τὰς συμφορὰς αὐτῶν. Θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀναφερθῶ ἐν προκειμένῳ εἰς πολλὰ ἄξια λόγου παραδείγματα ἐκδηλώσεως πατριωτικῆς ἀγάπης καὶ αὐτοθυσίας τῶν συγχρόνων Ἐπισκόπων μας, ἀποφεύγω ὅμως τοῦτο, ἵνα μὴ προσκορῶ εἰς τὴν ἐγνωσμένην μετριοφροσύνην αὐτῶν. Καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ἔχει τις τὴν εὐχέρειαν νὰ λάβῃ ἱκανὰς πληροφορίας περὶ τῆς ἀμέσου ἐνεργείας καὶ δράσεως τῶν Ἐπισκόπων ἐκ μέρους τῶν πιστῶν, οἵτινες ἐπλήγησαν ἐκ τοιοῦτων συμφορῶν καὶ ἀτυχημάτων.

Οἱ ἱεροκατήγοροι ὁμιλοῦν περὶ ματαιοδοξίας τῶν Ἐπισκόπων, ἐπεὶ φέρουσι τὰ Ἀρχιερατικὰ αὐτῶν ἄμφια κατὰ τὴν Θεῖαν Λατρείαν. Πολλάκις ἐπιτίθενται κατ' αὐτῶν, διότι οὗτοι δῆθεν ἐνδύονται βαρῦτιμα καὶ πολυτελεῖ ἄμφια, ἀλλὰ μὴν τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν πραγμάτων ὅλος ἀβάσιμον. Κατ' ἀρχὴν δὲν πρέπει νὰ παροραῖται τὸ γεγονός, ὅτι τὰ πάντα ἐν τῇ Θεῖᾳ Λατρείᾳ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας σκοπὸν ἔχουν νὰ παρουσιάσουν τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνυψώσουν τὰς ψυχὰς τῶν προσευχομένων πιστῶν πρὸς Αὐτόν. Ὅσοι ἰσχυρίζονται τὰ ἀντίθετα, ἀγνοοῦν τὴν ἱστορίαν τῆς Λειτουργικῆς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ πειρῶνται νὰ ὁδηγήσωσι τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν εἰς σχῆμα συναθροίσεως Χριστιανῶν Διαμαρτυρομένων Ἐκκλησιῶν. Βεβαίως τὸ μεγαλεῖον ἐν τῇ Θεῖᾳ Λατρείᾳ φέρεται ἐν τῇ τηρήσει τῆς ἀπλότητος, τῆς ἐλευθέρως φυσικῆς διαθέσεως τοῦ προσευχομένου πιστοῦ καὶ τῆς ταπεινώσεως τῆς καρδίας αὐτοῦ. Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν εἰς τοῦτο ἀποβλέπουσα, ἐχρησιμοποίησε τὰς καλὰς τέχνας πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀνύψωσιν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς ἐπικονιανίαν μετὰ τοῦ Πνευματικοῦ καὶ Αἰωνίου Θεοῦ. Ἐχουν λοιπὸν τὴν θέσιν των τὰ ἱερατικὰ ἄμφια καὶ ἐφ' ὅσον τὰ ἔχει ἡ Ἐκκλησία μας καὶ τὰ χρησιμοποιεῖ ἐν τῇ Θεῖᾳ Λατρείᾳ, ἀσεβοῦν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι μετὰ πολλῆς εἰρωνείας, χλευασμοῦ καὶ περιφρονήσεως γελοιοποιοῦν τοὺς Ἀρχιερεῖς, φέροντας τὰ Ἀρχιερατικὰ αὐτῶν ἄμφια.

Ἡμεῖς ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως γνωρίζομεν, ὅτι δὲν

ὑπάρχουν σήμερον βαρῦτιμα ἄμφια μὲ πολυτελεῖς, γηησίους λίθους καὶ ὅσα ἄλλα. Δὲν ἔχομεν πλουσίους Ἀρχιερεῖς, οὔτε ἐργοστάσια κατασκευῆς τοιούτων ἄμφιων. Παραπέμπομεν εἰς τὴν σύγχρονον Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας, ὅπου παρὰ τὸν διωγμὸν τῆς Θρησκείας καὶ τὸ ὑπάρχον καθεστῶς, οἱ Ἐπίσκοποι φέρουσι Ἀρχιερατικὰ ἄμφια, ὡς τὰ ἡμέτερα, μίτραν, ἐγκόλπια καὶ Ἀρχιερατικὴν Ράβδον, οὐδεὶς δὲ διενόηθη ἐκ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Καθεστώτος, ν' ἀντικαταστήσῃ ταῦτα δι' εὐτελοῦς ὕλης, ἢ νὰ διατάξῃ τὴν ἀποβολὴν αὐτῶν ἐκ τῆς ὀρθοδόξου λατρείας. Ἐκτὸς δὲ τούτου διατηροῦν εἰς τὸ Κρεμλίον, Ἐκκλησιαστικὸν Μουσεῖον, ἐνθα φυλάσσονται ὅλα τὰ βαρῦτιμα ἄμφια τῆς ἐποχῆς τῶν Τσάρων καὶ ἐπιδεικνύονται ταῦτα εἰς τοὺς ἐπισκέπτας τῆς Μόσχας, ὡς Ρωσικὸς θησαυρὸς, ἐνῶ θὰ ἔδει κατὰ τὰς ἀρχὰς τὰς ἐπικρατούσας εἰς τὸν τόπον αὐτόν, νὰ ἐκποιηθῶσι πάντα ταῦτα καὶ ἐξαφανισθῶσι ἀπὸ προσώπου τῆς Ρωσικῆς γῆς, ἀφοῦ τὸ κοινωνικὸν σύστημα τοῦ Κομμουνισμοῦ σφόδρα ἀντιτίθεται κατὰ τοῦ πλοῦτου. Τί δὲ νὰ εἴπωμεν διὰ τὰ ἄλλα τιμαλφῆ τῶν Ἱερῶν Σιων τῆς Θεῖας Λατρείας, τὰ ὁποῖα κατάρθρωσε νὰ διαφυλάξῃ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας μετὰ τὴν καίλαπα τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν αὐτῇ; Εἰς τὸ Ζαγκόρσκ τῆς Ρωσίας, περὶ οὗ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν, εἶδομεν ἰδίως ἡμίονον χρυσοποικίλτους ἐξ ὀλοκλήρου Λάρνακας Ἀγίων καὶ Μαρτύρων τῆς Ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πολλῆς εὐλαβείας διατηροῦν οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπίσης ἐν αὐτῷ ὑπάρχουν σκευοφυλάκια, ἐν οἷς φυλάσσονται βαρῦτιμα ἄμφια καὶ ἄλλα ἱερά σκευὴ ἀξίας. Κατὰ συνέπειαν πᾶν ὅ,τι χάριν τῆς Θεῖας Λατρείας ἐπιτελοῦσιν οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, θὰ πρέπη δεόντως νὰ ἐκτιμᾶται καὶ οὐχὶ νὰ περιυβρίζεται ἢ νὰ παριστάνηται δι' ἀσεβῶν εἰκόνων ἐντύπων καὶ φυλλαδίων.

Ἐτέρα σοβαρὰ ἀπασχόλησις τῶν Ἐπισκόπων εἶναι ἡ ἀνέγερσις Ἱερῶν Ναῶν ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις αὐτῶν. Εἶναι γεγονός ἀναντίρρητον, ὅτι ὅλοι οἱ Ἐπίσκοποι, μὴδενὸς ἐξαιρουμένου, παρουσιάζουν ἀξιόλογον ἐν προκειμένῳ δράσιν. Χάρις εἰς τὴν ἐνεργὸν αὐτῶν πρωτοβουλίαν ἀνηγγέρθησαν μεγαλοπρεπεῖς καὶ περικαλλεῖς Ναοί, δυνάμενοι νὰ περιλάβουν ἱκανὸν πλῆθος πιστῶν. Εἰς πολλὰς ἔδρας τῶν Μητροπόλεων δὲν ὑπῆρχον κατάλληλοι καθεδρικοὶ Ναοί, οἱ Ἀρχιερεῖς παρῶτρυναν τοὺς πιστοὺς καὶ συνέβαλον κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἀνέγερσιν τούτων. Ἡ ὑπαρξὶς Ναῶν, ἀποτελεῖ τεκμήριον τῆς θεοσεβείας τῶν Χριστιανῶν μας καὶ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτῶν πρὸς τὴν ἁγίαν μας Ἐκκλησίαν.

Καυχόμενος ἐν Κυρίῳ καὶ ἀμυνόμενος τοῦ ἀρχιερατικοῦ μου ἀξιώματος καὶ τῆς ταπεινῆς μου διακονίας, μνημονεῖω ἐνταῦθα, ὅτι ἡ Θεόσωτος ἐπαρχία μου, οὕσα, ὡς γνωστὸν παραμεθόριος καὶ ὑποστᾶσα πολλὰς συμφορὰς κατὰ καιροὺς ὑπὸ τε τῶν Ἀλβανοτσάμηδων καὶ τῶν ἐπιδρομέων τῆς ξενικῆς Κατοχῆς, ἐστερεῖτο παντελῶς Ναῶν. Μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν θεοσεβείαν τῶν πιστῶν τῆς Ἐπαρχίας μου εἰς πνευματικὸς ὄργανος παρατηρεῖται προσφάτως ἐν

αὐτῇ, τῆς προσοχῆς πάντων στρεφομένης εἰς τὴν ἀνεγερσιν τῶν ἱερῶν αὐτῶν Ναῶν. Τοιοῦτοτρόπως, παρά τὴν ἔλλειψιν οἰκονομικῶν πόρων, τριάκοντα (30) Ναοὶ ἀνηγέρθησαν μέχρι τοῦδε, ἔτοιμοι πρὸς καθαγιασμὸν καὶ χρῆσιν τῆς Θείας λατρείας, ἕτεροι δὲ περὶ τοὺς ἐβδομήκοντα (70) τελοῦν ὑπὸ ἀνεγερσιν. Δοξάζω καὶ εὐγνωμονῶ τὸν Θεόν, ὅτι κατηύθυνε τὰ διαβήματά μου ἐν τοῖς τριβείοις Αὐτοῦ καὶ μοὶ παρέσχε διὰ τῆς Χάριτος Αὐτοῦ τὴν μεγαλυτέραν ἠθικὴν ἱκανοποίησιν καὶ ψυχικὴν ἀγαλλίασιν. Περὶ τῆς σοβαρᾶς ταύτης ἐργασίας ἐν τῇ Μητροπόλει μου ἀνέφερον πρὸ καιροῦ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ζητήσας νὰ ἐκφρασθῇ ὁ ἔπαινος καὶ ἡ εὐαρέσκεια ταύτης πρὸς ὠρισμένα θεοσεβῆ πρόσωπα, ἀνεγείραντα ἐξ ὀλοκλήρου Ναοὺς ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ μου ἢ συμβαλόντα κατὰ μέγιστον μέρος εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν αὐτῶν, ὅπερ προθύμως ἀπεδέχθη Αὐτὴ καὶ ἐγένετο, συμπεριλαμβοῦσα μετ' αὐτῶν τὴν ἐμὴν ἐλαχιστότητα. Παραλείπω ἄλλας δραστηρίους ἐνεργείας Ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας μας, ἐφοδιασμοῦ τῶν Ἱερῶν αὐτῶν Ναῶν διὰ τῶν ἀπαραιτήτων ἐκκλησιαστικῶν οὐκισμῶν, βιβλίων, ἀμφίων κ.λ.π. ἀντικειμένων. Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν πρὸς πάντας τοὺς ἀμφιβάλλοντας καὶ χλευάζοντας τοὺς Ἐπισκόπους τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν τὸ «ἔρχου καὶ ἴδε» τοῦ Κυρίου ἡμῶν, διότι περὶ ἔργων πρόκειται, καὶ οὐχὶ περὶ λόγων. Ἐφ' ὅσον δὲ ἀφ' ἑαυτῶν ταῦτα εἶναι φανερά, περιττεῦει πᾶσα ἄλλη ἀπόδειξις.

Φυσικῶς τῷ λόγῳ εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀνεγέρσεως Ναῶν συμβάλλουσι τὰ μέγιστα καὶ οἱ περὶ τὸν Ἐπίσκοπον ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι φιλοτιμοῦνται νὰ φέρωσιν εἰς πέρας τὰ ἔργα ταῦτα. Ποῖός ποτε ἐξ αὐτῶν τῶν ἱεροκατηγόρων ἐπεσήμανε τὴν σπουδαιότητα ταύτην συμβολὴν τοῦ Ἐφημεριακοῦ ἡμῶν Κλήρου; Ἐγὼ ἰδίαν ἀντίληψιν τούτου, διότι ὑπηρετήσας ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος (τῆς ὁδοῦ Ἀχαρνῶν Ἀθηνῶν) καὶ ἀξιώθεις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς διακονίας μου ἐν αὐτῷ, ὅπως ἴδω ἀνεγείρομενον τὸν κολοσσὸν αὐτόν, οὐδένα ἐξ αὐτῶν εἶδον ἐπερωτῶντά με περὶ τῆς ἀνεγέρσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἄλλης ἐν αὐτῷ πνευματικῆς διακονίας. Τοῦτο δὲ ἀναφέρω εἰς ἐπίρρωσιν τῶν λόγων μου καὶ εἰς οὐδὲν ἀπολύτως ἀποβλέπων, εἰμὴ εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Κατὰ ἓνα παρόμοιον τρόπον ἐργάζονται πολλοὶ ἐφημέριοι ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις ὑπὸ τὴν ἄμεσον καθοδήγησιν τῶν Ἐπισκόπων των καὶ ὁμοῦ προάγουσι τὴν ἄμπελον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα περὶ τῆς ἐνασχολήσεως τῶν Ἐπισκόπων εἰς τὸ ἁγιαστικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς Ἱερούς Ναοὺς καὶ τὴν Θεῖαν Λατρείαν, ἐκθέτομεν ἐν συνόψει τὸ ποιμαντικὸν ἔργον πρὸς τοὺς ἱερεῖς τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν.

Τοῦτο περιλαμβάνει πᾶσαν πατρικὴν μέριμναν τοῦ Ἐπισκόπου διὰ τὴν ἐπιμόρφωσιν τοῦ ἐφημεριακοῦ αὐτοῦ κλήρου, τὴν ἐνημέρωσιν τούτου ἐπὶ τῶν συγχρόνων προβλημάτων τῆς Κοινωνίας, τὴν καλυτέραν διοργανώσιν τῆς πνευματικῆς καὶ φιλάνθρωπικῆς κινήσεως μίᾳς ἐκάστης ἐνορίας, τὴν διδασκαλίαν τῆς

κατηχητικῆς καὶ κηρυκτικῆς διακονίας, τὴν συστηματοποίησιν τῆς ποιμαντικῆς αὐτῶν ἀποστολῆς καὶ ἐξέτασιν τοῦ καλυτέρου τρόπου ἐπιτυχίας ταύτης, τὴν σπουδὴν ἐν γένει τῶν ποιμαντικῶν αὐτῶν καθηκόντων καὶ ὅσων ἄλλων.

Πάντα ταῦτα μελετῶνται καλύτερον διὰ τῶν συγκαλουμένων ἐκάστοτε ἐν ταῖς Μητροπόλεσι Ἱερατικῶν συνεδρίων. Καὶ εἶναι γεγονός, ὅτι ταῦτα εἰς οὐδεμίαν Μητρόπολιν ὑστέρησαν, χάρις εἰς τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὸν ἐπιδεικνυόμενον ζῆλον τῶν Ἱεραρχῶν μας. Εἴτε θέλουν νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν τὸ ἔργον τοῦτο τῶν Ἐπισκόπων, εἴτε ὄχι, ἀναμφισβήτητον γεγονός εἶναι, ὅτι γίνονται Ἱερατικά Συνέδρια, ὅτι δὲν ἀδιαφοροῦν οἱ Ἐπίσκοποι διὰ τοὺς Ἱερεῖς των καὶ ἔτι πλέον, ὅτι οὐδεὶς ἄλλος περισσότερον τούτων ἐπιδεικνύει πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην καὶ στοργήν. Ἐξ ἄλλου ἔχων πλήρη συνείδησιν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ ἕκαστος Ἐπίσκοπος, γνωρίζει ὅτι οὐδὲν ἀπολύτως δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἐν τῷ Ἀμπελῶνι τοῦ Κυρίου, ἐὰν δὲν ἔχη τὴν ἄμεσον συμπαραστάσιν καὶ συνεργασίαν τῶν εὐλαβεστάτων αὐτοῦ ἱερέων. Ἡ δύναμις αὐτῶν εἶναι τεραστία. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ὁ σοβαρὸς λόγος τῆς συγκλήσεως τῶν Ἱερατικῶν Συνεδρίων. Εἴτε γνωστοποιοῦνται ταῦτα διὰ τύπου εἴτε οὐ, ἡμεῖς γνωρίζομεν μετὰξὺ μας, ὅτι γίνονται Ἱερατικά συνέδρια καὶ ἂς γράφουν ὅτι θέλουν περὶ αὐτοῦ, οἱ διατεινόμενοι, ὅτι εἶναι προστάται τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου. Εἶναι ἄξιοι παντὸς ἐπαίνου οἱ Ἱεράρχαι μας, διότι καὶ εἰς τοῦτο δὲν ὑστέρησαν, ἀλλὰ καταβάλλοντες κάθε δυνατὴν προσπάθειαν νὰ ἐμψυχώσουν τοὺς περὶ αὐτῶν συνεργάτας των καὶ νὰ τοὺς συγκατῆσουν ἠνωμένους διαρκῶς μετὰ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ἀντιθέτως πολλοὶ ἄλλοι ἐπιχειροῦν νὰ διασπάσουν τὴν ἐνότητα καὶ νὰ ἐπιφέρουν διάστασιν μετὰξὺ τῶν Ἐπισκόπων καὶ τῶν ἱερέων.

Τὰ Ἱερατικά Συνέδρια τὰ ὁποῖα συγκαλοῦνται εἰς τὰς Ἱεράς Μητροπόλεις, εἶναι ἄλλοτε μὲν καθολικά, ὀλοκλήρου δηλονότι τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου μίᾳς ἐκάστης Μητροπόλεως, ὅποτε εἶναι μεγαλυτέρας διαρκείας, ἄλλοτε δὲ μερικὰ ἢ τοπικὰ διὰ τοὺς ἐφημέριους μίᾳς ἐκάστης Ἀρχιερατικῆς Περιφερείας τῆς Μητροπόλεως. Ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν, τῶν περιστάσεων, ὡς καὶ τῶν θεμάτων, ἅτινα πρόκειται νὰ ἐξετασθῶν, συγκαλοῦνται Ἱερατικά συνέδρια. Δι' αὐτῶν ἐπέρχεται ἄμεσος ἐπικοινωνία τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ τῶν ἱερέων αὐτοῦ, ἐξετάζονται δὲ ἀπὸ κοινοῦ τὰ ἀπασχολοῦντα αὐτοὺς προβλήματα. Εἰς ἕκαστος Ἐπίσκοπος τῇ συνεργείᾳ τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ ἐπιτελείου, ἐπιδιώκει δι' αὐτῶν τὴν καλυτέραν κατάρτισιν τῶν ἐπὶ μέρος ποιμένων καὶ τὴν ἀπόδοσιν αὐτῶν ἐν τῇ ἐνασχόσει τῶν ποιμαντικῶν αὐτῶν καθηκόντων. Ὅποια ἀγαθὰ ἀποτελέσματα προέρχονται ἐκ τῶν συνεδρίων, τὴν ἀπάντησιν δίδουσι οἱ συμμετέχοντες εἰς αὐτὰ ἱερεῖς.

Οἰκοθεν νοεῖται, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν συζητοῦνται καὶ τὰ ἀφορῶντα προσωπικῶς αὐτοὺς θέματα, ὡς εἶναι λόγου χάριν ἡ βελτίωσις τῆς μισθοδοσίας τῶν ἱερέων, ἡ μόρφωσις αὐτῶν, ἡ προσέλευσις καλῶν προσώπων εἰς τὰς τάξεις

του 'Εφημεριακού Κλήρου και η επάνδρωσις των υπαρχουσών εν ταῖς ἱεραῖς Μητροπόλεσι κενῶν ἐφημεριακῶν θέσεων. Περί πάντων τούτων ἐγένετο κατ' ἐπανάληψιν λόγος εἰς τε τὰς συνεδριάσεις τῆς 'Ιερᾶς Συνόδου τῆς 'Ιεραρχίας κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ τῆς διαρκοῦς 'Ιερᾶς Συνόδου. Ἐγένοντο εἰσηγήσεις, ἀνεπτύχθησαν παρὰ τῶν Σεβασμιωτάτων 'Ιεραρχῶν πλεῖσται ὅσαι ἀπόψεις καὶ ἐλήφθησαν ἀποφάσεις, μὴ κυρωθεῖσαι ἀτυχῶς εἰσέτι νομοθετικῶς παρὰ τῆς Πολιτείας.

Ἡ μόρφωσις τοῦ ἐφημεριακοῦ Κλήρου συμβαδίζει μὲ τὴν βελτίωσιν τῆς μισθοδοσίας αὐτοῦ. Ὅλοι διακαῶς ποθοῦμεν νὰ ἀποκτήσωμεν μεμορφωμένον Κλήρον, ἀτυχῶς ὅμως, παρὰ τὰ ληφθέντα ἐν προκειμένῳ ὑπὸ τῆς Πολιτείας μέτρα, δὲν κατέστη τοῦτο δυνατόν καὶ ἀπεδόθη ὑπὸ τινων ἐπιπολαίως ἐξεταζόντων τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν ἀδιαφορίαν τάχα τῶν Ἐπισκόπων, ἐνῶ οὗτοι ἀγωνίζονται, ἰκετεύουν καὶ παντὶ σθένει κινεῖν αὐτὰ νὰ ἐξεύρωσι τὰ κατάλληλα δι' ἱερεῖς πρόσωπα. Συγκεκριμένως ποῖος ἐκ τῶν υποψηφίων προθυμοποιεῖται νὰ ὑπηρετήσῃ ὡς ἐφημέριος εἰς μικρὰν ἐνορίαν παραμεθορίου περιοχῆς μὲ τὸν γλίσχρον μισθόν, τὸν ὅποιον λαμβάνει σήμερον ὁ Κληρὸς μας; Ἀναζητεῖ ἕκαστος τῶν Ἐπισκόπων κατάλληλα πρόσωπα, ἀλλὰ ὅταν βάλῃται ἡ Διοικοῦσα Ἐκκλησία καὶ οἱ μισθοὶ τῶν ἱερέων παραμένουν εἰς χαμηλὸν ἐπίπεδον εἶναι προτιμητέα παρὰ πολλῶν πᾶσα ἄλλη ἐργασία ἢ τοῦ ἱερέως. Ἐν τῷ μεταξύ τὸ ρεῦμα τῆς μεταναστεύσεως ἔχει προσελκύσει πάρα πολλοὺς καὶ ἀπεδεκάτισε πολλὰς ἐπαρχίας τῆς χώρας, ἰδιαίτατα δὲ τὰς παραμεθορίου καὶ ὄρεινὰς. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Μητροπολις μου λόγου χάριν παρουσιάζει τὸ γε νῦν 44 κενὰς Ἐφημεριακὰς θέσεις, αἵτινες κατὰ τὸ παρὸν ἔτος θὰ ὑπερβοῦν τὰς 50²⁵. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη κατέστη φλέγον θέμα

25. Τὴν 11 'Ιουλίου 1966 ἀπηρθύναμεν πρὸς τὴν Διευθύνσιν τῆς ἐν Ἀθῆναις ἐκδιδομένης ἐφημερίδος «Βῆμα» τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν:

«Κύριε Διευθυντά

Ἀναγνώσας ἐπισταμένως τὸ πρό τινων ἡμερῶν εἰς τὴν ἔγκριτον ὑμῶν Ἐφημερίδα δημοσιευθὲν ἄρθρον τοῦ κ Σακελλαρίου σχετικῶς μὲ τὰς κενὰς ἐφημεριακὰς θέσεις τῶν ἱερῶν Μητροπόλεων, προάγομαι ὅπως ἀποστείλω ὑμῖν συνημμένως τὸ ὑπ' ἀριθ. φύλλ. 12 τῆς 15ης 'Ιουνίου ἐ.ε. τοῦ Περιόδικου «Ἐκκλησία», ἐν ᾧ δημοσιεύεται π ρ ο κ ἡ ρ υ ξ ι ς τ ῆ ς 'Ι ε ρ ᾶ ς ἡ μ ῶ ν Μ η τ ρ ο π ὄ λ ε ω ς π ε ρ ῖ τ ῶ ν ἐ ν α ὕ τ ῆ 4 4 κ ε ν ῶ ν ἐ φ η μ ε ρ ι α κ ῶ ν θ έ σ ε ω ν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων εἶναι μ ε γ α λ ὗ τ ε ρ ο ς, ἐὰν ληφθῇ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν ὅτι μεταξύ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ὄντων ἐφημεριῶν περιλαμβάνονται καὶ τινες ὑπερήλικες, συμπληρώσαντες πρὸ πολλοῦ τὰ ἔτη τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν, τοὺς ὁποίους κατ' ἀνάγκην διατηροῦμεν μέχρι τῆς πληρώσεως τῶν οργανικῶν αὐτῶν θέσεων.

Λυπούμεθα εἰλικρινῶς, ὅτι παρὰ τὰς ἀδύναμεις ἡμῶν προσπαθείας, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ πληρώσωμεν αὐτάς, αἱ πλεῖσται τῶν ὁποίων κείνται παρὰ τὰ Ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα. Τοῦτο δὲ ὀφείλεται κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, εἰς τὸ ὅτι δὲν συμβαδίζει ἡ μισθοδοσία τοῦ Ἐφημεριακοῦ κλήρου μετὰ τῶν μορφωτικῶν αὐτοῦ προσόντων. Ἐφ' ὅσον κατηγορήθησαν ἀπὸ τινων ἐτῶν τὰ κατώτερα ἐκκλησιαστικὰ φροντιστήρια διὰ νὰ διορίσωμεν ἐφημερίους καὶ εἰς τὰ πλεόν ἀπομεμακρυσμένα χωρία τῆς Μητροπόλεως ἡμῶν, ἀπαιτεῖται πτυχίον τοῦ Ἄνωτέρου Ἐκκλησιαστικοῦ Φροντιστηρίου. Οὐδεὶς δὲ ἀπολύτως ἔχων τοιαῦτα ἀνώτερα προσόντα προσέρχεται νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς ἀκριτικὰς ἐνορίας.

Ἐνεκα τούτου ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀπεφάσισε καὶ εἰσηγήθη

τοῦ ἐφημεριακοῦ Κλήρου τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, πανταχόθεν δὲ ἐστάλησαν διὰ τῶν Ἱερατικῶν Συνεδρίων ψήφισματα, ἀναφοραὶ καὶ ἐκκλήσεις ὑπὲρ τακτοποιήσεως τῆς σοβούσης ταύτης κρίσεως. Ἐκ μέρους τῆς ποιμανούσης Ἐκκλησίας ἐγένετο ὅ,τι ἦτο δυνατόν, θέμα δὲ τῆς Πολιτείας εἶναι ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ ἱερός κληρὸς ἐν τῷ ἔθνει ἡμῶν.

Ἐκτὸς τῶν Ἱερατικῶν Συνεδρίων λαμβάνουσι χώραν ἐν ταῖς Μητροπόλεσι καὶ Πνευματικὰ Φροντιστήρια, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιδιώκεται εἰδικὴ κατάρτισις τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν τέλεσιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως ἱερέων. Ἐκτὸς τοῦ λειτουργοῦντος κατὰ καιροὺς ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Πεντέλης Πνευματικοῦ Φροντιστηρίου, συγκαλοῦνται εἰς τινὰς Μητροπόλεις πνευματικὰ Φροντιστήρια, τὴν μορφήν καὶ τὸν τύπον τῶν ὁποίων καθορίζει ἀναλόγως ὁ οἰκεῖος Ἐπίσκοπος.

Ἄλλο μέσον ποιμαντικῆς φροντίδος χρησιμοποιοῦμεν παρὰ τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι οἱ Ἐγκύκλιοι αὐτῶν, αἱ ἐξαπολυόμεναι πρὸς τε τὸ πλῆρωμα τῶν Μητροπόλεων αὐτῶν καὶ τοὺς ἐφημερίους αὐτῶν. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐφαρμοζόμενον παρὰ τῶν Ἐπισκόπων, ἀπεδείχθη ἄριστον, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν προσφέρεται εἰς τοὺς πιστοὺς γραπτὸν κήρυγμα, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρέχονται ὑποθήκαι καὶ ὁδηγίαι εἰς τοὺς ἱερεῖς διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν, ὡς καὶ διὰ τὰ θέματα τῆς διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως τῆς περιουσίας τῶν Ναῶν. Ὅσοι τυχὸν ἐπιθυμοῦν νὰ διαπιστώσουν τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων, ἄς ἀπευθυνθοῦν πρὸς χριστιανοὺς καὶ ἱερεῖς διαφόρων Μητροπόλεων καὶ θὰ λάβουν παρ' αὐτῶν τὴν πρέπουσαν ἀπάντησιν.

Ὁμολογουμένως τὸ ἔργον τῶν Ἐπισκόπων εἶναι πολυσχεδές, ἐκτὸς δὲ τῶν προαναφερθέντων, τοῦτο ἐκτείνεται καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς Φιλανθρωπίας. Δὲν

εἰς τὴν Πολιτείαν τὴν μείωσιν τῶν προσόντων, τὴν ἐπαναλειτουργίαν τῶν κατωτέρων ἐκκλησιαστικῶν φροντιστηρίων καὶ τὴν λήψιν τῶν ἐνδεδειγμένων μέτρων πρὸς πληρωσιν τῶν υπαρχουσῶν κενῶν ἐφημεριακῶν θέσεων, ἰδίᾳ τῶν παραμεθορίων Μητροπόλεων.

Θεωροῦμεν περιττὸν νὰ σημειώσωμεν ὁποίας σοβαρὰς ἐπιπτώσεις προκαλεῖ ἡ παράτασις τῆς ἐκκρεμότητος ταύτης καὶ ἀπὸ ἐθνικῆς ἐπόψεως, ἐὰν δὲν ληφθῶσι τὰ ταχύτερον τὰ προβλεπόμενα μέτρα πληρώσεως αὐτῶν. Ὅσοι τυχὸν ἔχουσιν ἀντίθετον ἐν προκειμένῳ γνώμην ἢ προτείνουν ἄλλα μέτρα πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς ἐνεστάσης καταστάσεως, θὰ εὐρίσκοντο ἐν δικαίῳ ἐὰν ὑπεβάλλοντο εἰς τὸν κόπον νὰ περιοδεύσουν ἀκριτικὰ χωρία παραμεθορίων Μητροπόλεων στερούμενα ἐφημεριῶν καὶ ὑποδείξουν κατόπιν ὀρθὰς καὶ ἐνδεδειγμένας λύσεις τοῦ σοβαρωτάτου τούτου προβλήματος. Ἄλλὰ καὶ διὰ τὴν ἔγκριτον ὑμῶν ἐφημερίδα, φρονοῦμεν, θ' ἀπετέλει διαφωτιστικὸν στοιχεῖον ἐν προκειμένῳ ἡ ἐπίσκεψις ἀντιπροσωπῶ ὑμῶν πρὸς ἐπιτόπιον ἔρευναν καὶ συλλογὴν στοιχείων, μαρτυρούντων περιτρώνας τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην πληρώσεως τῶν κενῶν ἐφημεριακῶν θέσεων. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν θὰ παρεῖχτο ἡ εὐκαιρία νὰ γνωσθῇ ἐμπράκτως τὸ τί προσφέρει ἡ Διοικοῦσα Ἐκκλησία εἰς τὴν σύγχρονον Ἑλληνικὴν κοινωνίαν.

Ἐπὶ τοῖσις διατελοῦμεν μετὰ πάσης τιμῆς καὶ εὐχῶν.

† Ὁ Παραμυθίας, Φιλιατῶν καὶ Γηρομερίου ΤΙΤΟΣ».

Ἡ ὡς ἄνω ἐπιστολὴ ἡμῶν ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ φύλλον τοῦ «ΒΗΜΑΤΟΣ» τῆς 15 'Ιουλίου 1966.

ὑπάρχει Μητρόπολις, ὅσον δῆποτε πτωχὴ καὶ ἀν εἶναι, ἢ ὅποια νὰ στερεῖται *Φιλοπτώχων Ταμείων* εἰς τε τοὺς Ἱεροὺς Ναοὺς καὶ τὴν Ἐδραν αὐτῆς. Ἐνῶ εἶναι ἐνδεχόμενον οἱ προσφεύγοντες εἰς τὰς Ἀρχὰς τῆς Πολιτείας ἄποροι, νὰ ἀπέλθωσιν ἀνευ βοήθειας, γεγονός εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι θὰ εὕρωσι πάντοτε ἀνοικτὰς τὰς θύρας οἰασθήποτε Μητροπόλεως. Καὶ εἰς περιπτώσιν ἀκόμη κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ Γενικὸν Φιλόπτωχον Ταμεῖον μιᾶς Μητροπόλεως στερεῖται χρημάτων, ὁ οἰκεῖος Ἐπίσκοπος ὑποχρεοῦται νὰ προσφέρῃ ἐξ ἰδίων του εἰς τοὺς πτωχοὺς. Τὸ τί πράττει ἕκαστος τῶν Ἐπισκόπων εἰς τὸν τομέα τῆς Φιλανθρωπίας καὶ τὸ τί προσφέρει ἐξ ἰδίων του, δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ ἔλθῃ εἰς δημοσιότητα. Οἱ περὶ αὐτῶν ὅμως ἄνθρωποι, οἱ ἐνδεεῖς καὶ οἱ ἀσχοντες, αἱ χῆραι καὶ τὰ ὄρφανά, οἱ ἄποροι μαθηταὶ καὶ φοιτηταὶ Πανεπιστημιακῶν Σχολῶν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῆς Θεολογίας, γνωρίζουν καλῶς, ἐὰν οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἐλεήμονες ἢ οὐ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὑπάρχουν καὶ ἐν προκειμένῳ γραπτὰ τεκμήρια τῆς συμβολῆς ἑκάστου Ἐπισκόπου ἐν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ βαλαντιοῦ εἰς τὸ Γενικὸν Φιλόπτωχον Ταμεῖον τῆς Μητροπόλεως αὐτοῦ, τὰ ὅποια εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν οἰουδήποτε προσώπου, ἐπιθυμοῦντος νὰ βεβαιωθῇ περὶ αὐτοῦ.

Τὸ ἔργον τῆς φιλανθρωπίας συστηματικοῦμενον παρὰ τῶν οἰκειῶν Ἐπισκόπων, ὑποβοηθεῖται τὰ μέγιστα παρ' ἰδρυομένων πρωτοβουλία αὐτῶν *Φιλανθρωπικῶν Σωματείων* καὶ *Συλλόγων*, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνεται ἡ σύστασις καὶ συντήρησις κοινωφελῶν ἰδρυμάτων ἡτοι *οἰκοτροφείων*, *γηροκομείων*, *νοσοκομείων*, *ὄρφανοτροφείων* κ.λ.π. Ἀξιοσημείωτον ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι εἰς ὅλας τὰς Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὑφίστανται, λειτουργοῦν καὶ συντηροῦνται εὐαγῆ Ἰδρύματα, ἀνήγοντα εἰς τὴν κυριότητα τῆς Ἐκκλησίας, χάρις εἰς τὴν πρωτοβουλίαν καὶ δραστηριότητα τῶν Ἐπισκόπων αὐτῆς. Καὶ ἐνῶ ἡ Πολιτεία ἔχει ἀναπτύξει τοιαῦτα κοινωφελῆ ἰδρύματα εἰς πολλὰ μέρη τῆς Χώρας ἡμῶν, τὰ ὅποια ἔχει ὑπαγάγει εἰς τὰ Ὑπουργεῖα Κοινωνικῆς Προνοίας καὶ Ὑγιεινῆς, ἀφοῦ πρόκειται περὶ χριστιανικῆς Πολιτείας, ἐν τούτοις οἱ Ἱεράρχαι μας πρὸς καλυτέραν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ποιμνίου αὐτῶν, προέβησαν εἰς τὴν σύστασιν παρομοίων Ἰδρυμάτων. Ὁ Θεὸς γνωρίζει τίνι τρόπῳ κατορθοῦται ἡ λειτουργία τούτων καὶ ἡ συντήρησις τῶν τροφίμων αὐτῶν. Δὲν κομίζομεν γλαῦκας εἰς Ἀθήνας, διηγούμενοι τὸ τεράστιον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως φιλανθρωπικὸν καὶ κοινωνικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, διότι τοῦτο περιγράφεται καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸ κατ' ἔτος ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς Συνδικτικῆς Ἐπιτροπῆς Ἐκκλησιαστικὸν Ἡμερολόγιον. Προφανῶς ἔχουν τοῦτο ὑπ' ὄψιν αὐτῶν οἱ Ἱεροκατήγοροι καὶ εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς ἡ στατιστικὴ, ἡ ἐξαγομένη ἐξ αὐτοῦ δὲν παρέσχεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀρμόζουσαν ἱκανοποίησιν. («Εἰς τὴν συγκληθεῖσαν», κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. Στυλιανὸς δι' εἰσηγήσεως αὐτοῦ ἀνέπτυξε τὸ ἔργον

τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἐξέθηκεν ἐν συνόψει πόσα τὸν ἀριθμὸν κοινωφελῆ ἰδρύματα συνεστήθησαν καὶ λειτουργοῦν τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡμεῖς δὲ παλαιότερον κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1963 συγκληθεῖσαν ἔκτακτον Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας, εἰσηγηθέντες τὸ θέμα περὶ Ἀποστολικῆς Διακονίας, ὑπεμνήσαμεν τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκδόσεως παρὰ τῆς Ἱεράς Συνόδου τόμου περιλαμβανόντος τὴν φιλανθρωπικὴν καὶ κοινωνικὴν δράσιν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν²⁶.

Οὐχ ἦττον δὲν ὑποτιμῶμεν καὶ ὅσα ἄλλα κοινωφελῆ ἰδρύματα λειτουργοῦν χάρις εἰς τὸν ἔνθεον ζῆλον, τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν ἀκατάβλητον δραστηριότητα ἐνίων εὐσεβῶν κληρικῶν, ἀφοσιωθέντων ὀλοφύχως εἰς ἀνάπτυξιν καὶ διοργάνωσιν ἀξιολόγου καὶ κατὰ πάντα ἐξιεπαίνου κοινωνικῆς δράσεως. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο, ἐὰν πάντα ταῦτα ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τῆς Διοικούσης Ἐκκλησίας καὶ τὴν καθοδηγίαν αὐτῆς, οὕτως ὥστε νὰ ἐνεφανίζετο πάντοτε ἐνιαία ἡ ὀργάνωσις τῆς φιλανθρωπίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ κεχωρισμένως. Τὸ αὐτὸ λεκτέον καὶ περὶ τῶν ὑφισταμένων ἀποφάσει Πρωτοδικείων *μοναχικῶν ἀδελφοτήτων* ὑπὸ μορφήν *Σωματείων* καὶ ὀργανώσεων. Δὲν ἐπιτρέπεται, κατὰ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας, σύμπηξις *Μοναχικῶν Ἀδελφοτήτων* κεχωρισμένως τοῦ Σώματος τῆς *Μοναχικῆς Πολιτείας* τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ προκειμένου μὲν τινες ἐξ αὐτῶν νὰ γίνωσι κληρικοί, ὑπεχρεώθησαν τύποις νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς Ἱεράς Μονάς, ἐκάρησαν ὅμως μοναχοί, ἐχειροτονήθησαν διάκονοι καὶ πρεσβύτεροι, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως τυγχάνουσι ἐνεργὰ μέλη τῶν εἰδικῶν *Μοναχικῶν* αὐτῶν ἀδελφοτήτων. Τὸ σύστημα τοῦτο εἶναι ξένον πρὸς τὴν ἁγίαν ἡμῶν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' οὔτε καὶ *Μοναχικά Τάγματα*, κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὴν σύστασιν, τὴν ὁποίαν δίδει ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἀποτελοῦσιν αὐταί. Ἐνέχει μείστην σημασίαν διὰ τὴν διοίκησιν τῶν Ἐπισκοπῶν τὸ θέμα τοῦτο, διότι τοιοῦτρόπως παρουσιάζεται εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν κράτος ἐν κράτει, ἕπερ ἀπάδει πρὸς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν ἡμῶν Πολίτευμα. Κατὰ συνέπειαν οἱ πάντες καὶ τὰ πάντα δεόν νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὴν Ποιμαίνουσαν Ἐκκλησίαν, οἱ δυνάμενοι δὲ νὰ ἐργασθῶσιν ἀποτελεσματικῶς νὰ συγκροτήσωσι τοὺς πνευματικὸς πυρῆνας τῆς ἑκασταχοῦ δράσεως αὐτῆς. Τοῦτο ἐπιβάλλουν αἱ σύγχρονοι περιστάσεις, τὰς ὁποίας διέρχεται ἡ ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία.

Ἐν προκειμένῳ λεκτέον, ὅτι δὲν εἶναι ἥσονος σημασίας ἡ παρὰ τῶν Ἐπισκόπων καταβαλλομένη προσπάθεια ἀναστηλώσεως καὶ ἀνασυγκροτήσεως τῶν *ἱερῶν μονῶν τῶν Μητροπόλεων αὐτῶν*. Παρὰ δὲ τὴν κρίσιν τὴν ὁποίαν διέρχεται κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ὁ μοναχικὸς βίος, συνέπειά τῆς μὴ προσελεύσεως ὑποψηφίων προσώπων ἐν ταῖς ἱεραῖς μοναῖς, ἐν τούτοις χάρις εἰς τὸ προσωπικὸν τῶν Ἐπισκόπων διαφέρον, συνεστήθησαν πολλαὶ γυναικεῖαι μοναί, ἰδίᾳ εἰς τὴν

26. Μητροπολίτου Παραμυθίας, Φιλιάτων καὶ Γηρομερίου Τίτου, Ἀποστολικὴ Διακονία. Εἰσήγησις εἰς τὴν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀθήναι 1963, σελ. 8.

ΤΑ ΕΙΡΗΝΙΚΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΙΡΗΝΟΛΟΓΙΑ

Ἡ ἐπικράτησις τῆς Εἰρήνης δὲν ἀνησυχεῖ μόνον τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον. Τὸ ἄγχος ἐνώπιον κινδύνων πολέμου ἐβάραινε τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων εἰς πᾶσαν ἐποχὴν. Ἐπὶ αἰῶνας οἱ λαοὶ πληρῶνουν ἀκριβὰ τὸ τίμημα κάθε πολέμου. Τὸ πληρῶνουν πρὸ τῆς ἐκρήξεως, τὸ πληρῶνουν κατὰ τὴν διάρκειάν του καὶ τὸ πληρῶνουν μεταπολεμικῶς. Μία πολεμικὴ προετοιμασία ἐξαντλεῖ τὰς δυνάμεις ἑνὸς τόπου. Ἀκολουθῶν προσπάθειον νὰ ἐπανορθώσουν τὰ συσσωρευθέντα ἐρείπια, νὰ ἀνοικοδομήσουν ἑκατομμύρια τυφλῶν καὶ ἀναπήρων ἢ νὰ βοηθήσουν τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανὰ τῶν θυμάτων.

νότιον Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους, διὰ τῆς μετατροπῆς ἀνδρῶν εἰς γυναικείας, ἐπιτυγχάνεται δὲ διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ, ἅμα μὲν ἡ διατήρησις τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ δὴ τῶν ἐχουσῶν ἱστορικὴν ἀξίαν, ἅμα δὲ ἡ καλλιέργεια τῆς ἀγαθοεργοῦ ὑπὸ τῶν γυναικῶν Μοναχῶν δράσεως, διὰ τῆς συστάσεως ὄρφανοτροφείων θηλέων, ἐργαστηρίων ἀπόρων γυναικῶν κ.λ.π., ἐξικνουμένης καὶ μέχρι τῆς ἐν ταῖς γυναικείαις φυλακαῖς ἱεραποστολικῆς τοιαύτης παρά τινος γυναικείας μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἱεροθέου τῶν Μεγάρων. Ἀξιοσημειώτος δ' εἶναι ἐν προκειμένῳ καὶ ἡ παρά τῶν γυναικῶν μονῶν τῶν Μητροπόλεων Ὑδρας, Πατρῶν, Μεσσηνίας καὶ εἰ τινος ἄλλης ἐνασχόλησις περὶ τὴν ὑφανσιν ἐξαιρέτων ἱερατικῶν ἀμφίων δι' Ἑλληνικῆς μετὰξῆς, διὰ τῶν ὁποίων κατορθοῦται ἡ ὁμοίμορφος ἀμφίσεις τῶν ἱερέων, ἰδίᾳ ἐν ἱεραῖς τελεταῖς καὶ λιτανείαις.

Καὶ ἄλλα πολλὰ θὰ ἠδύναντο νὰ λεχθοῦν περὶ τοῦ ἔργου τῶν Ἐπισκόπων, ἅτινα ἵνα μὴ μακρογοῶμεν, παραλείπομεν νὰ ἀναφέρωμεν. Ἐκαστος τῶν Ἐπισκόπων, ὅπου δῆποτε ἔταξεν αὐτὸν ὁ Κύριος, ἐργάζεται καὶ προσφέρει τὸ κατὰ δύναντιν εἰς τὸν Ἀμπελῶνα Αὐτοῦ. Ἐὰν τυχὸν παρουσιάζωνται εἰς τινὰς τῶν Ἐπισκόπων ἐλλείψεις, ἅς τὰς ἀναπληρώσουν οἱ περὶ αὐτοὺς θερμοῦργοι ἐργάται τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτοὶ εἶναι ὁ θετικώτερος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἠμποροῦν νὰ βοηθήσουν τὴν ποιμαίνουσαν Ἐκκλησίαν, οἱ ἀγαπῶντες εἰλικρινῶς αὐτὴν καὶ οὐχὶ νὰ τὴν ἐξευτελίζουσι καὶ τὴν χλευάζουσι, καθ' ἣν στιγμὴν αἴρει δυσβάστακτα φορτία καὶ λύκοι βαρεῖς ἐκ τῶν ποικιλοῦμων αἰρέσεων καὶ τῆς ἀθεΐας λυμαίνονται τὴν ποιμνὴν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

Ποιοῦμεθα ἐκκλησίαν εἰς τὰ θεοσεβῆ αἰσθήματα πάντων τῶν ἀγαπῶντων τὴν Ἁγίαν ἡμῶν Ἐκκλησίαν, κληρικῶν τε καὶ πιστῶν, τῶν κατ' ἐπίγνωσιν ἢ οὐ ἐργαζομένων καὶ παρακαλοῦμεν αὐτοὺς, νὰ συνδεθῶσιν μεθ' ἡμῶν, τῶν Ἐπισκόπων αὐτῆς καὶ ὅλοι ὁμοῦ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν σωτηριώδη αὐτῆς σκοπὸν. Οὐδεὶς ἔχει δικαίωμα νὰ σχίσῃ τὸν ἄρραφον χιτῶνα τοῦ Κυρίου. Δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι ἡ Ὁρθο-

Ἐπὶ πλέον κάθε μεταπολεμικὴν ἐποχὴν ἀκολουθεῖ μιὰ ἠθικὴ ἀναρχία. Τὰ πνευματικὰ συντρίμματα δὲν θεραπεύονται μὲ ὑλικὰς ἐπανορθώσεις. Προϋπολογισμοὶ περικόπτονται, αἱματηραὶ οἰκονομίαι ἐπιβάλλονται.

Ἡ ἐγκαθίδρυσις εἰρήνης δὲν εἶναι εὐκόλον ἐπιτευγμα, καὶ αὐτὴ ἔχει ἀξιώσεις καὶ ἀπαιτεῖ τίμημα. Καὶ τὸ τίμημα ἐνταῦθα εἶναι ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ ἐπικράτησις τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ ἀλληλοσεβασμοῦ. Τὸ αἶσθημα τῆς πανανθρώπινης ἀλληλεγγύης ἐκδηλοῦται μὲ τὴν καταπολέμησιν ἀπὸ κοινού τοῦ ὑποσιτισμοῦ, τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ, τῆς ἀθλιότητος. Διότι ὁ πόλεμος εἶναι συνισταμένη ἀγανακτικῆσεως καὶ ἐξεγέρσεως ἢ ὁποῖα ἐξαγριώνει τὸν

δοξία ἀποτελεῖ δύναντιν ἀκατάβλητον ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἀρκεῖ νὰ μείνωμεν ἡνωμένοι.

Ἐὰν ἐπεξετάθην, σκιαγραφήσαντες ἀνωτέρω τὸν βίον καὶ τὸ ἔργον τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, τὸ ἐπράξαμεν προκειμένου νὰ διαφωτίσωμεν τὸν εὐσεβῆ ἡμῶν λαόν, ὅτι οἱ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας ἴστανται εἰς τὸ ὕψος των, ἐργάζονται τὴν ἀποστολὴν των καὶ μὲ τὴν δύναντιν τοῦ Θεοῦ φέρουν ἀγαθὰ ἀποτελέσματα εἰς τὸν Ἀμπελῶνα Αὐτοῦ. Ἡ ἱστορία κάποτε θὰ ἀναφέρῃ τὸ τι ἐπετέλεσεν ἡ Ἐκκλησία μας διὰ τοῦ ἱεροῦ αὐτῆς Κλήρου καὶ δὴ τῶν Ἐπισκόπων, κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα. Ἄς μὴ παραθεωρῆται ὁ δυσμενῆς ἀντίκτυπος, τὸν ὁποῖον ἔχει ἡ κατὰ τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας ἐπίθεσις, εἰς τὰς ἄλλας Ὀμοδόξους Ἐκκλησίας καὶ δὴ τὰ Πρεσβυτενῆ Πατριαρχεῖα, τὰ τελοῦντα ὑπὸ διάφορα πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ καθεστῶτα καὶ μὴ ἔχοντα ὅλα χριστιανοὺς ἡγήτορας. Οὐδενὸς κληρικοῦ ἢ πιστοῦ ὑποτιμῶμεν τὴν τε θεοσεβείαν, τὰ χρηστὰ ἦθη καὶ τὸν ζῆλον πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, θέλομεν ὅμως τὴν μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν ἀδιαίρετον. Μὲ πόνον ψυχῆς βλέπομεν τὰ οἰκεία βέλη καταφερόμενα κατ' αὐτῆς. Συγχωροῦμεν πάντας καὶ δὲν μνησικακοῦμεν, δεχόμεθα τὸν ἔλεγχον καὶ εὐχαρίστως ἀπολογούμεθα καὶ τὴν διακονίαν ἡμῶν πληροφοροῦμεν παντὶ τῷ πληρώματι τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦ Κυρίου τὸ ἔλεος καὶ ἄπειρον Αὐτοῦ ἀγάπην ἐπικαλοῦμεθα ἐπὶ πάντας τοὺς ἐλέγχοντας ἡμᾶς, «ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν»²⁷. «Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας ἐν ὑμῖν καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ καὶ ρουθετοῦντας ὑμᾶς, καὶ ἠγεῖσθαι αὐτοὺς ὑπερεκπερισσοῦ ἐν ἀγάπῃ διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν»²⁸.

(Τέλος)

† Ὁ Παραμυθίας, Φιλιατῶν καὶ Γηρομερίου ΤΙΤΟΣ

27. 1 Κορ. 11,20.

28. 1 Θεσ. 5, 12-13.

ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπλάσθη διὰ νὰ ζῆ μόνον μὲ τὸν ἑαυτὸν του. Ὅφειλε ν' ἀντιληφθῆ ὅτι ὑπάρχει διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πλησίον, παντὸς ἀνθρώπου, ἀδιακρίτως φυλῆς καὶ ἐθνικότητος. Εἶχε δίκαιον ὁ ἱ. Αὐγουστίνος ὅταν ἔλεγεν τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: «Εἰρήνην εἶναι τὸ ἀγαθὸν τὸ ποθοῦμενον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πανταχοῦ, καὶ ὁ Πόλεμος εἶναι ἀντιθέτως τὸ κακὸν τὸ ὁποῖον μισοῦν περισσότερον παντὸς ἄλλου».

Εἶναι λοιπὸν πολὺ φυσικὸν ὅτι τὸ θέμα «Πόλεμος καὶ Εἰρήνη» ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν ὄχι μόνον ὡς θεωρητικὸν θέμα, ἀλλὰ ὡς αἴτημα, ὥστε κάθε πιστὸς νὰ γίνῃ ἐργάτης τῆς εἰρήνης.

Πολὺ παλαιότερον ὁμως ἀκόμη, εἰς τοὺς χρόνους τῆς Π. Διαθήκης ὁ πόθος τῆς εἰρήνης ἀποτελεῖ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Γιαχβὲ εἰς τὸν λαὸν Του.

Αὕτη αὕτη ἡ Διαθήκη τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν Ἰσραὴλ ὀρίζει εἰς δύο τὰς εὐλογίας ὑπὸ ἐσχατολογικὴν ἔποψιν καὶ ὄντολογικὴν: τὴν ζωὴν καὶ τὴν εἰρήνην.

Οὐδεὶς λαὸς ἐδοκίμασεν τόσας περιπετείας καὶ συρράξεις ὅσον ὁ Ἰσραὴλ. Εἰς ὅλα τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπαναλαμβάνεται ἡ κραυγὴ πρὸς τὸν Θεὸν ὅπως τὸν περιχαράξῃ μὲ μίαν διαρκῆ Εἰρήνην. Τὴν εἰρήνην ὀραματίζονται καὶ οἱ προφῆται. Εἰς τὸν μέλλοντα Μεσσίαν βλέπουν τὸν ἄρχοντα τῆς εἰρήνης. Τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Π. Διαθήκης συνοψίζεται εἰς τὸν στίχον τοῦ Μαλαχίου 2,5 «Ἡ Διαθήκη μου εἶναι ζωὴ καὶ Εἰρήνη».

Α' Διαθήκη ζωῆς.

Πρωτίστως εἶναι ζωὴ. Πειράζων ὁ διάβολος τὸν Θεὸν λέγει: «πάντα ὅσα ὑπάρχει ἀνθρώπῳ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐκτίσει» (Ἰωβ 2,4). Οἱ λόγοι αὐτοὶ ἐκφράζουν μίαν ἀλήθειαν. Ζωὴ, ἐβραϊστὶ (CHAYYIM), σημαίνει ἀναπνέω, ἰκανότητα κινήσεως, ἀκοῆς καὶ αἰσθήσεως. Συνεκδοχικῶς σημαίνει τὴν ἰκανότητα ν' ἀπολαύσῃ ὁ ἄνθρωπος τὰ διάφορα δῶρα τῆς δημιουργίας. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ μακροβιότης ἐθεωρεῖτο εἰς τὴν Π. Διαθήκην μεγάλη εὐλογία, ὅπως συνέβη μὲ τὸν ὑπέργηρον Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰωβ.

Ὁ Θεός, ἄλλωστε, ὀνομάζεται Θεὸς τῆς ζωῆς. Ὡς τοιοῦτος καλεῖ τὸν Ἰσραὴλ ν' ἀπολαύσῃ τὴν ζωὴν. Ἡ δημιουργία εὐρίσκειται εἰς τὴν διάθεσιν του, διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἐβραῖος ἀντικρύζει τὸν θάνατον μὲ τρόμον καὶ φρίκην. Μόλις αἱ πύλαι τοῦ θανάτου κλείσουν ὀπισθὲν του πιστεῖται ὅτι ἔχει χωρισθῆ ἀπὸ τὸν Κύριον, ἀπὸ τὴν ζωὴν. «Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου. Ἐν δὲ τῷ Ἄδει τίς ἐξομολογήσεται σοι» (Ψαλ. 6,6).

Μόνον μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει εἰς τὸν Ἰουδαῖον ὅτι παραμένει πιστὸς εἰς τὴν ὑπόσχεσιν του ἀκόμη καὶ πέραν τῆς κριτικῆς τοῦ φυσικοῦ θανάτου. (F. W. EICHRD, THEOLOGIE DES ALTEN TESTAMENTS, VOL. II/III BERLIN 1961⁴, P.346).

Β' Διαθήκη Εἰρήνης.

Ἡ Διαθήκη τῆς ζωῆς οὐδεμίαν ἔννοιαν θὰ εἶχεν ἂν συγχρόνως δὲν ἦτο καὶ Διαθήκη Εἰρήνης. Εἰρήνη, ἐβραϊστὶ SHALOM, σημαίνει κάτι περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν πολέμου, μίσους ἢ συρράξεως. SHALOM εἶναι ἡ συνισταμένη τῶν ἀπαραιτήτων ἐκείνων προϋποθέσεων διὰ μίαν ἀξιοπρεπῆ εἰς τὸν ἄνθρωπον διαβίωσιν. Εἰς τὴν Ἀνατολήν ἐπιστεῖτο ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀπειλεῖται συστηματικῶς ἀπὸ ἐχθρῶν. Τὸ περιβάλλον του εἶναι ἐχθρικόν, περιβάλλεται ἀπὸ δαίμονας ἀπειλητικούς, θεομηνίας, νόσους, πείναν κλπ. Διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος ἔχει πολὺ εὐρύτεραν ἔννοιαν παρ' ὅσον εἰς τὸ σημερινόν μας λεξιλόγιον. Ἄνευ εἰρήνης ἐπομένως δὲν ὑπάρχει πραγματικὴ ζωὴ. Ἡ Εἰρήνη εἰς τὴν Π. Διαθήκην σημαίνει συμφιλίωσιν μὲ τὸν ὑλικὸν κόσμον, μετὰ τοὺς γείτονas, μετὰ τὰ ἔθνη, μετὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τῆς Δημιουργίας. Ἡ ἐπιθυμητὴ Εἰρήνη εὐρίσκειται πολὺ μακριά. Τὴν ὀνειρεύεται ὁ Ἐβραῖος εἰς καιροὺς ἀπωτέρους ὁπότε ὁ καθὲς ἀνενόχλητος καὶ χωρὶς φόβον θὰ καθῆσθαι ὑπὸ τὴν συκῆν καὶ τὴν ἄμπελον (Ἦσ. 2,2. Μιχ. 4,4).

Αὐτὰ τὰ δύο δῶρα, ζωὴν καὶ Εἰρήνην ὑπόσχεται ὁ Θεὸς διὰ τῆς Διαθήκης τοῦ «berith». Εἶναι μία συνθήκη μετὰ δύο συμβαλλομένων μερῶν. Αἰ εὐθύναι τοῦ ἀνθρώπου τὸν ἀναγκάζουν νὰ εὐρίσκειται εἰς εἰρηνικὰς σχέσεις μὲ ὄλους. Τοιοῦτοτρόπως καὶ αὐτὸς θὰ ἀπολαύσῃ τὴν ζωὴν ἀλλὰ καὶ οἱ γείτονές του. Ὁ προφήτης (Μαλαχίας 2,5) ὑπογραμμίζει ὡς οὐσιῶδες καθήκον τὸν φόβον τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Εἶναι τόσον σημαντικὸν τοῦτο, ὥστε ἀποτελεῖ τὴν πεμπτουσίαν τῆς θρησκείας τοῦ Ἰσραὴλ. (FURCHT GOTTES, BERLIN, 1963, P. 127). Τοῦτο προϋποθέτει ἐπίσης τὸν σεβασμὸν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Ἐὰν ἡ συνθήκη αὕτη συχνὰ ἐμφανίζεται ὡς παραβίασις, τοῦτο δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς αὐθαίρετως ἐλησμόνησεν τοὺς ὅρους του, ἀλλὰ ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν θέλει νὰ σεβασθῆ τὴν ὑπογραφὴν του.

ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Εἰς περιεκτικὰς λέξεις τὸ μέχρις ἡμῶν διασωθὲν κείμενον τῆς Λειτουργίας τοῦ ἱ. Χρυσόστομου ἐκθέτει τὴν θεολογικὴν βάσιν καὶ τὰς ἀπαραιτήτους προϋποθέσεις τῆς ὀρθῆς Λατρίας, εὐπροδέκτου ἀπὸ τὸν Θεόν. Τρεῖς εἶναι αὐταί: α) Συμφιλίωσις ἢ εἰρήνη ἐσωτερικὴ αὐτοῦ τούτου τοῦ προσευχομένου. β) Εἰρήνη ἄνωθεν ζητούμενη. γ) Εἰρήνη μὲ τὸν πλησίον, μὲ τὸν κόσμον.

Καὶ ἰδοὺ πῶς ἐκτίθεται μὲ συμπεπικνωμένas λέξεις εἰς τὸ κείμενον:

α) Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν...

β) Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης...

γ) Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου...

Ἀλύσεις σειρῶν αἰτημάτων, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ὡς ἄνω «Ἐκτενοῦς» ἢ «Εἰρηνικῶν» συναντῶ-

μεν εἰς τὰ πρῶτα κείμενα τῶν λεγομένων Ἀποστολικῶν Πατέρων. Οὕτω ὁ ἱ. Πολύκαρπος μᾶς δίδει ἓνα ὑπέροχον δεῖγμα (IB' 2-3). Ἀκολουθῶς Κλήμης ὁ Ρώμης εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν του (Α' 59-61) μαρτυρεῖ πόσα θέματα κοινωνικά, μετὰ τὰς διαφόρους αἰχμάς των, ὠρθώνοντο εἰς τὰς ἡμέρας του καὶ ἀπετέλουν θέμα ἐντόνου προσευχῆς τῶν πρῶτων Χριστιανῶν:

«Δέσποτα, ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου ἐφ' ἡμᾶς εἰς ἀγαθὰ ἐν εἰρήνῃ, εἰς τὸ σκεπασθῆναι ἡμᾶς τῇ χειρὶ σου τῇ κραταιᾷ καὶ ρυσθῆναι ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας τῷ βραχιόνι σου τῷ ὑψηλῷ, καὶ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν μισούντων ἡμᾶς ἀδίκως. 1. Δὸς ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην ἡμῖν τε καὶ πᾶσι τοῖς κατοικοῦσι τὴν γῆν, καθὼς ἔδωκας τοῖς πατράσιν ἡμῶν, ἐπικαλούμενων σε αὐτῶν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ, ὑπηκόους γινομένους τῷ παντοκράτορι καὶ παναρέτῳ ὀνόματί σου.

Τοῖς τε ἄρχουσι καὶ ἡγουμένοις ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς σύ, Δέσποτα, ἔδωκας τὴν ἐξουσίαν τῆς βασιλείας αὐτοῖς διὰ τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ ἀνεκδιγητοῦ κράτους σου, εἰς τὴν γινώσκοντας ἡμᾶς τὴν ὑπὸ σοῦ αὐτοῖς δεδομένην δόξαν καὶ τιμὴν ὑποτάσσεσθαι αὐτοῖς, μηδὲν ἐναντιούμενους τῷ θελήματί σου· οἷς δὸς, κύριε, υἰγιαίναν, εἰρήνην, ὁμόνοιαν, εὐστάθειαν, εἰς τὸ διέπειν αὐτοὺς τὴν ὑπὸ σοῦ δεδομένην αὐτοῖς ἡγεμονίαν ἀπροσκόπτως. 2. Σὺ γάρ, Δέσποτα ἐπουράνιε βασιλεῦ τῶν αἰώνων, δίδως τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἐξουσίαν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὑπαρχόντων· σύ, κύριε, διεύθυνον τὴν βουλήν αὐτῶν κατὰ τὸ καλὸν καὶ εὐάρεστον ἐνώπιόν σου, ὅπως διέποντες ἐν εἰρήνῃ καὶ πραότητι εὐσεβῶς τὴν ὑπὸ σοῦ αὐτοῖς δεδομένην ἐξουσίαν ἴλεῷ σου τυγχάνωσιν. 3. Ὁ μόνος δυνατὸς ποιῆσαι ταῦτα καὶ περισσότερα ἀγαθὰ μεθ' ἡμῶν, σοὶ ἐξομολογούμεθα διὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ προστάτου τῶν ψυχῶν ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοὶ ἡ δόξα καὶ ἡ μεγαλωσύνη καὶ νῦν καὶ εἰς γενεὰν γενεῶν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν».

★

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ περισσότερον ἀπὸ ἄλλην ἐποχὴν ἀντελαμβάνοντο τὰ δεινὰ τῶν πολέμων. Ἐζῶν εἰς περίοδον φόβου καὶ ἀγωνίας. Ὅχι τόσο διότι οἱ ἄρχοντες των ἦσαν ἀκόμη ἔθνικοι, ἀλλὰ κυρίως διότι τὰ ὑπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν ἔθνη ἐπεζήτουν παντὶ τρόπῳ ν' ἀποτινάξουν τὸν ζυγόν. Καὶ τοῦτο ἐσήμαινεν συνεχεῖς αἱματοχυσίας. Τὸ βαθύ τοῦτο αἷμα τῆς εἰρήνης θὰ τὸ ἐπαναλάβῃ καὶ ὁ ἱ. Πολύκαρπος (IB' 2-3), διὰ νὰ δείξῃ πόσον ἡ Ἐκκλησία δὲν ἠδιαφέρει διὰ τὰ φλέγοντα κοινωνικά προβλήματα. Ζῶσα μαζὺ μετὰ τὸν λαόν της, συνέπασχε καὶ ἠγωνίζετο διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ πνευματικοῦ καὶ κοινωνικοῦ κλίματος.

Μὲ ἐντόνους λέξεις ἡ «Διδαχὴ» διαχωρίζει τὴν ἐφεξῆς ζωὴν τοῦ πιστοῦ ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας. Σαφῶς ἐντέλλεται ὅπως οἱ χριστιανοὶ «μισοῦν πᾶσαν ὑπόκρισιν καὶ πᾶν ὃ μὴ ἀρεστὸν τῷ Κυρίῳ».

(δ' 13). Διὰ τῆς «ὑποκρισίας» ἐννοεῖται πᾶσα παρέκκλισις ἢ συμβιβασμὸς μετὰ τὸ κοσμικὸν πνεῦμα τῆς ζωῆς. Ὁ πιστὸς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐξέλεξε τὴν εὐθείαν ὁδὸν καὶ οὐδόλως θὰ παρεκκλίνη ἢ θὰ συνθηκολογήσῃ. Καὶ αὕτη μὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἦτο ἡ ἰδεώδης πολιτεία τῶν μελῶν τῆς νέας Ἐκκλησίας.

Εἰς τὸν ἐπόμενον ὁμως στίχον ἡ Διδαχὴ ἀντικρῦζει τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς. Θὰ ἐμφανισθοῦν παραβάται, ἀσυνέπειαι, ἀμαρτίαι ποικίλαι, ἀκαθαρσίαι. Πρὸ μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως ὡς μόνῃ λύσιν ἐμφανίζει τὴν μετάνοιαν. Διὸ καὶ προτρέπει τοὺς ἀμαρτήσαντας ὅπως μετανοήσουν (δ' 14):

«Ἐν Ἐκκλησίᾳ ἐξομολογήσῃ τὰ παραπτώματά σου, καὶ οὐ προσελεύσῃ ἐπὶ προσευχῆν σου ἐν συνειδήσει πονηρᾷ».

Ἡ Διδαχὴ προστρέχει εἰς μίαν ἐσωτερικὴν θεραπείαν ἢ λατρευτικὴν κάθαρσιν, ἥδη γνωστὴν καὶ ἐφαρμοζομένην ἐν τῇ Συναγωγῇ. Οὕτως εἰς τὸ Λευιτ. (ε' 1-5) ἐπιβάλλεται λεπτομερὴς ἐξομολογήσις ὠρισμένων ἀμαρτιῶν, ἵνα δυνηθῇ ὕστερον ὁ Ἰουδαῖος νὰ προσφέρῃ εὐάρεστον τὴν θυσίαν τῆς ἐξιλεώσεώς του (πρβλ. Ἰωβ 33,27). Δὲν εἰσηγεῖται ἐπομένως οὐδὲν τι νεώτερον. Ἀπλούστατα ἐπαναφέρει τι προϋπάρξαν, μετὰ βᾶσιν ὁμως τὸ λυτρωτικὸν αἷμα τοῦ Κυρίου ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ.

Ἐν τῷ ἀποσπάσματι τοῦτω μᾶλλον πρόκειται περὶ ἰδιωτικῆς ἐξαγορεύσεως ἐπαναλαμβανομένης κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἢ ἐντολήν τῆς συνειδήσεως ἐκάστου. Οὕτω πρέπει νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν φράσιν αὐτὴν ἐν συσχετίσει μάλιστα μετὰ τὴν ἀνάλογον πρᾶξιν τῶν Ἰουδαίων ἐξομολογούμενων τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (Ματ.γ' 6). Δὲν ἀποκλείεται ἀφ' ἑτέρου καὶ ἡ ὑπαρξίς τυποποιημένων ἐξομολογήσεων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἵχνη τῶν ὁποίων συναντῶνται εἰς τοὺς Ψαλμοὺς τῆς Μετανοίας 32, 1-5 καὶ 41,5 ἀκόμη δὲ εἰς τὸν Ν' ψαλμόν. Μᾶς διεσώθη ὑπόδειγμα γενικῆς ἐξομολογήσεως εἰς τὴν λεγομένην Κοινότητα τῆς Διαθήκης¹. Ἀναμφιβόλως πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα μένουσιν πρὸς διασάφισιν τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου. Ἡ Διδαχὴ πολὺ γενικῶς μᾶς λέγει ὅτι αἱ ἐξομολογήσεις ἐγένοντο «ἐν ἐκκλησίᾳ». Πάντως ἀποκλείεται νὰ ἐξομολογοῦντο εἰς μίαν ἀπλὴν ἀδελφότητα ἄνευ μυστηριακοῦ χαρακτήρος, ὡς π.χ. τοῦ τύπου τῶν ἐσχάτως ἀνακαλυφθέντων χειρογράφων τοῦ QUMRAN. Θὰ ἐγένετο διαρκούσης τῆς λατρείας τὴν ὁποίαν ὤφειλον νὰ παρακολουθοῦν οὐχὶ μετὰ βεβαρημένην συνείδησιν, ἀλλὰ κεκαθαρμένην, ἀκριβῶς διότι ἐπρόκειτο περὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐξομολογήσεως.

Ἐν 14,1 συνδύαζεται στενῶς ἡ μυστηριακὴ σύναξις, «συναχθέντες κλάσατε ἄρτον καὶ εὐχαριστήσατε», μετὰ τὴν προϋπόθεσιν τῆς προφορικῆς ἐξαγορεύσεως τῶν ἀμαρτημάτων, «προεξομολογησάμενοι τὰ παραπτώματα ὑμῶν».

1. MANUEL DE DISCIPLINE 1,21-41,1,

Ἐνταῦθα πρόκειται, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἄνευ συζητήσεως περὶ ἐξομολογήσεως λειτουργικῆς κοινῆς τοσοῦτον συνήθους παρ' Ἰουδαίους. Εἰς τοὺς Ψαλμοὺς συχνὰ συναντῶμεν ὑποδείγματα, τοῦλάχιστον ἐν περιλήψει, τοῦ εἶδους αὐτοῦ. Οὕτως εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῆς Συναγωγῆς, κατὰ τὸν 105 Ψ. προηγείται μία δοξολογία καὶ αἶνος, ἔπεται προσευχή, καὶ μία μακρὰ ἐξαγόρευσις τῶν πεπραγμένων δεινῶν (6-43) εἰς τὴν θέσιν τῆς συνήθους ἀναμνήσεως τῶν «MIRABILIA DEI», διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν «εὐλογίαν».

Ἡ διάρθρωσις τόσον τοῦ λεκτικοῦ ὅσον καὶ τοῦ τυπικοῦ μέρους τῶν ἀνωτέρω χωρίων δεικνύει τὸ ἀπαραίτητον τῆς ἐσωτερικῆς καθάρσεως τῶν προτιθεμένων νὰ προσέλθουν εἰς τὴν Τράπεζαν τοῦ Κυρίου. Ἡδὴ ὁ γνωστός Ψ. Ν', ὅστις τόσον ζωηρῶς ἀκόμη ἤχει εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νεοφύτων, ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς καθάρσεως. Ἡ διάταξις τοῦ σπουδαίου διὰ τὸ θέμα ἡμῶν ψαλμοῦ τῆς Μετανοίας ὑπογραμμίζει τὴν θλίψιν διὰ τὸ ἔνοχον παρελθὸν καὶ τὴν ἀνάγκην μιᾶς καθαρᾶς καρδίας, εἰρηρικῆς, ὅπου θὰ ἐπικρατῇ ἡ χαρὰ διὰ τὴν σωτηρίαν. Περαινεῖ δὲ μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς προσφορᾶς αἰνῶν καὶ θυσίας εὐαρέστου τῷ Θεῷ, ἕως ὅτου εὐδοκήσῃ ὁ Θεὸς καὶ ἐπανοικοδομήσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἐντὸς τοῦ ἰδίου περιήτου κύκλου τῶν ἰδεῶν στρέφεται καὶ ἡ Διδαχή. Ὡς προκλητικὸν μέτρον τῆς διατηρήσεως τοῦ κύκλου τούτου εἰς τὴν περιωπὴν του, ἐπιβάλλεται ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν ἀναξίων καὶ φιλονεικῶν ἐκ τῆς μυστικῆς τραπέζης. Τὸ μέτρον ὑπαγορεύεται ἐξ αὐτῆς τῆς ἀγάπης τόσον πρὸς τὸ σύνολον, ὅσον καὶ πρὸς τοὺς ἀκαθάρτους. Ἡ πίστις ὅτι τὰ ἅγια ἀρμολοῦν μόνον τοῖς ἀγίοις, ἐπέβαλε τὴν διαφύλαξιν τοῦ ὑψηλοῦ χαρακτήρος τῆς Θείας Τροφῆς. Οἱ μετέχοντες ἐθεωροῦντο ὡς μέλη τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, στοιχεῖα γαλήνης καὶ ἔργατα τῆς εἰρήνης. Πῶς λοιπὸν θὰ ἐπρόφερον τὸ «ἀμὴν» εἰς τὴν εὐχὴν τῆς συναθροίσεως πρόσωπα διαπληκτιζόμενα καὶ διηρημένα;¹

Ἡ ἀπόφασις ἐπομένως τῆς ἀποκοπῆς τῶν τοιοῦτων εὐρίσκετο ἐν πλήρει ἀρμονίᾳ μὲ τὸν κύριον χαρακτήρα τῆς λειτουργικῆς συνάξεως Ἡ ἱερά ἀτμόσφαιρα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἶναι διὰ τοὺς συνελθόντας ἢ ἐκπλήρωσις τῶν ἱερῶν των πόθων. Οἱ βαπτισθέντες ἀνήκουν εἰς τὸν νέον Ἰσραὴλ, μετέχουν τῶν Μεσσιανικῶν ἐπαγγελιῶν. Εἰς τοιοῦτον ἱερὸν χώρον εἴσοδον ἔχουν μόνον οἱ ἄξιοι καὶ ἀδιάβλητοι. 10,6 «Εἴ τις ἅγιός ἐστιν, ἐρχέσθω. Εἴ τις οὐκ ἔστι, μετανοεῖτω. Ὡσαννὰ τῷ οἴκῳ Δαυὶδ».

Ἡ ἀρχαιότης συνθέτουσα τὰς λειτουργικὰς εὐχὰς καὶ ἐκτενεῖς δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν ἀτομικὴν ὠφέλειαν τοῦ πιστοῦ. Δὲν ἤθελε ἀπλῶς τὴν διατήρησιν τῆς ἐσωτερικῆς του ὑγείας. Ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐπρυτάνευεν ἡ μέριμνα ὑπὲρ τῆς κοινότητος ὅλης, τῆς μεγάλης οἰκογενείας εὐρύτερον, τῆς Ἐκ-

κλησίας ὡς σώματος. Εἰς τοὺς σημερινούς χρόνους ἀπεχρωματίσθη ἐπικινδύνως ἡ ἔννοια τοῦ σώματος. Οὔτε ἡ Ἐξομολόγησις, οὔτε ἡ εὐχαριστιακὴ κοινωνία ἐκλαμβάνονται ὑπὸ τὰς εὐρύτερας των κοινωνικὰς διαστάσεις.

Παραπέμπομεν εἰς τὴν συνθήειαν τῆς ἐξαγορεύσεως τῶν ἁμαρτιῶν. Βεβαίως ἦτο τὸ μόνον φάρμακον εἰς τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν ἐναντίον τῶν διαφόρων πτώσεων. Συγχρόνως ὁμως ἦτο καὶ τὸ μόνον μέσον τῆς βελτιώσεως τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, τῆς τελειοποιήσεως τῆς ἰδανικῆς κοινωνίας, τῆς συσφίξεως στενωτέρων δεσμῶν ἀγάπης, ἀδελφωσύνης καὶ εἰρηνεύσεως. Διαφοραὶ ὑλικῆς φύσεως, διαπληκτισμοὶ καὶ ἔχθραι ἔπρεπε νὰ σβυσθοῦν προκειμένου ὁ πιστὸς νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν Λειτουργίαν καὶ νὰ κοινωνήσῃ ἀπὸ τὸ Ποτήριον τῆς ἀγάπης. Τῆς συνάξεως ἀπεκλείοντο, κατὰ ταῦτα, οἱ μὴ συμφιλιωθέντες, οἱ μὴ συγχωρήσαντες καὶ συνδιαλλαγέντες μὲ τὸν ἀδελφόν τους. Αὐτὴ εἶνε ἡ πρᾶξις εἰς τὸν πρῶτον καὶ δεῦτερον αἰῶνα, καὶ πλέον εὐγλωττον μαρτυρίαν ἔχομεν τὴν τοποθέτησιν τῆς προτροπῆς πρὸς συμφιλιώσιν καὶ εἰρηνεύσιν εἰς τὰ ἀρχαιότερα λειτουργικὰ κείμενα. Ἡ ἔναρξις τῆς Λειτουργίας μὲ τὴν ἔντονον προτροπὴν τοῦ διακόνου «ἐν εἰρήνῃ» καὶ «ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης», ἀντανακλᾷ εἰς τὴν περίφημον «Διδαχὴν τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων». Οἱ «φιλέριδες» δὲν γίνονται δεκτοὶ εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἀγάπης πρὶν ἢ συμφιλιωθοῦν καὶ διαλύσουν τὰς διαφορὰς των, τὰς πικρίας μεταξύ των, ἀκριβῶς «ἵνα μὴ κοινωνῇ ἡ θυσία ὑμῶν» (15,2).

★

Πρὸς κατανόησιν τῆς θέσεως καὶ τῆς σχέσεως τῶν λεγομένων «ΕΙΡΗΝΙΚΩΝ» εἰς τὸ ὅλον πλαίσιον τῆς θείας Λειτουργίας, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπογραμμισθῇ μία Θεολογία τῆς Προσευχῆς. Ἐννοεῖται ὅτι πᾶσα αὐθεντικὴ Θεολογία δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλο τι παρὰ μία Θεολογία τῆς Προσευχῆς. Εἶναι ἀκατανόητος ἡ Θεολογία καὶ ὁ Θεολόγος ἄνευ τῆς προσωπικῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς πράξεως τῆς Προσευχῆς. Θεολόγος, ἐν τῇ βαθυτέρᾳ ἐννοίᾳ, δὲν εἶναι μόνον ὅστις γνωρίζει τὴν Ἱστορίαν καὶ τὰς πολυδαίδαλους μεθόδους τῆς Θεολογικῆς σκέψεως, ἀλλὰ ἐκεῖνος ὅστις γνωρίζει νὰ προσεύχεται.

Κατὰ ταῦτα τὰ ΕΙΡΗΝΙΚΑ ἀποτελοῦν προέκτασιν μὲν τῆς κυρίως προσευχῆς ὡς ἐπισήμως διευτυπῶθη εἰς τοὺς παραδεδεμένους Λειτουργικοὺς Τύπους, συγχρόνως ὁμως περικλείουν καὶ θέματα πρὸς ἀνάπτυξιν εὐρύτερων προσευχῶν.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ κατὰ τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἦσαν προσδεδεμένοι εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων εἰς μίαν ἐνότητα ἀδελφικὴν εἰς τὴν εὐχαριστιακὴν Συναξίαν καὶ εἰς τὰς προσευχὰς (242). Αὐταὶ αἱ προσευχαὶ ἀκριβῶς ἐρρυθμίζον τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἱστορίαν ὁμοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας. Διότι τί ἄλλο εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, ἀκόμη καὶ κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον τῶν διωγμῶν,

1. Jean—Paul Audet: La Didaché, Instructions des Apôtres p. 262, Paris 1958 édit. J. Gabalda.

είμη ἐπανάληψις ὑπὸ διαφόρους μορφὰς τῆς θαυμασίας ἐκείνης πρωτοτύπου προσευχῆς τῶν Πράξεων;

Ἡ προσευχή, ὅπως τὸ κήρυγμα καὶ τὰ μυστήρια, ἀποτελεῖ οὐσιώδεις στοιχεῖον καὶ κίνητρον διὰ τὴν προαγωγήν τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας. Ἡ προσευχή εἶναι ἀναγκασιότατη. Διότι τροφοδοτεῖ τὴν Χριστιανικὴν ζωὴν καὶ ἀποτελεῖ τὸ βᾶθρον τῆς λατρείας.

Πολλαχοῦ τῆς Κ.Δ. συναντῶνται παροτρύνσεις πρὸς προσευχὴν. Πρῶτος ὁ Κύριος προσήχητο συνεχῶς. Ὁ κρυπτόμενος κίνδυνος εἶναι νὰ μὴ καταντήσῃ ἡ προσευχή μίαν λεπτομέρεια τῆς ζωῆς ἢ ἓνα συμπλήρωμα. Δέον ὅλη ἡ ζωὴ τοῦ πιστοῦ νὰ εἶναι μίαν συνεχῆς προσευχῆ.

Δὲν ἐννοῦμεν μὲ τοῦτο ὅτι κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ προσφέρωμεν συνεχῶς προφορικὰς δεήσεις, ἀλλὰ ὅτι ἡ ζωὴ μας, τὰ ἔργα μας, ὁλόκληρος ἡ συμπεριφορά μας νὰ ζῆ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἐννοίαν τῆς προσευχῆς.

Δὲν εἶναι ἐξ ἄλλου μίαν ἔκφρασις μόνον θρησκευτικῆς ἀνάγκης, οὐδὲ ἐπίσης μίαν μέθοδος διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ νὰ πλησιάσῃ τὸν Θεόν. Εἶναι φυσικὴ ἀκολουθία τῶν μετὰ τὸ βάπτισμα σχέσεων μεταξὺ υἱοῦ πρὸς Πατέρα.

Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος οὐδέποτε διετύπωσε συστηματικὴν διδασκαλίαν περὶ προσευχῆς. Ἀπλούστατα ἐκληροδότησε τὸ «ΠΑΤΕΡ ΗΜΩΝ», ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα διὰ τὴν διατύπωσιν οἰουδήποτε αἰτήματος προσαρμοζομένου πρὸς τὰς ἐκάστοτε ἀνάγκας (Δίδαχὴ 83).

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον εἰσήχθη ἐνωρίτατα εἰς τὴν Λατρευτικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ὅ,τι τὴν χαρακτηρίζει εἶναι ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτήρ της, τὸ ΜΑΡΑΝΑΘΑ, δηλ. ὅτι ἡ Ἐκκλησία ζητεῖ νὰ ἔλθῃ ἡ χάρις, νὰ μεταμορφώσῃ τὴν ζωὴν καὶ νὰ διαλυθῇ ὁ κόσμος τῆς ἁμαρτίας. Εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῆς ἀναμονῆς ἡ Ἐκκλησία χαίρεται ὅτι ὁ Χριστὸς ἤδη εἶναι μετ' αὐτῆς καὶ προγεύεται τὴν ἔλευσιν τῆς βασιλείας του. Καὶ πολὺ δικαίως εἰς τὸ εὐχαριστιακὸν τμῆμα τῆς Λειτουργίας ἡ Κυριακὴ Προευχὴ προηγείται τῆς Μεταλήψεως. Εἶναι ἡ προσευχὴ ὁλοκλήρου τῆς Κοινότητος. Εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Λατρείαν οὐδέποτε εἰσεχώρησεν ἡ ἀντίληψις ὅτι πρέπει ν' ἀναγινώσκεται μυστικῶς, μόνον ὑπὸ τοῦ ἱερέως. Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται πῶς εἶναι δυνατὸν τὸ πλήρωμα νὰ κατακλείσῃ τὴν προσευχὴν μὲ ἓνα ΑΜΗΝ. Ἡ Ἐκκλησία διακρίνεται κατὰ τοῦτο, ὅτι ὡς κοινότης πιστῶν χρησιμοποιεῖ προσευχὰς κοινὰς ὁμοῦ προσφερομένας. Ἄναιρεῖ τὸν χαρακτήρα της ἡ εἰσαγωγή ἢ ἡ χρησιμοποίησις ὑπὸ τινῶν πιστῶν προσευχῶν τελείως ἀτομικῶν. Θὰ ἦτο καίριον κτύπημα ἐναντίον τῆς Ὁργανικῆς Φύσεως τῆς Ἐκκλησίας ἢ στιγμὴ ἐκείνη καθ' ἣν τὸ «ΠΑΤΕΡ ΜΟΥ» θ' ἀντικαθίστα τὸ «ΠΑΤΕΡ ΗΜΩΝ». Ὅτι ὑφίσταντο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ποικιλία προσευχῶν, φαίνεται ἀπὸ ὠρισμένας φράσεις τοῦ Ἀπ. Παύλου (1 Τιμ. 2,1. Φιλιπ. 4,6), ὅπου συναντῶ-

μεν τὰς ἐκφράσεις «δέησις», «προσευχὴ», «ἐντευξις εὐχαριστία».

Τὸν ὀνομαστικὸν χαρακτήρα τῶν Προσευχῶν ἐκφράζει καὶ ὁ Λατινικὸς ὄρος COLLECTES, ὁ ὁποῖος προέρχεται ἐκ τοῦ λατινικοῦ COLLIGERE.

Ἡ λειτουργικὴ παράδοσις ἀπὸ τὸν Δ' ἤδη αἰῶνα, ἐπλούτισε τὰς προσευχὰς αὐτὰς μὲ ποιητικὸν ἔνδυμα.

ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΕΚΤΕΝΟΥΣ

Ἡ δομὴ τῆς Ἐκτενοῦς προέρχεται ἀπὸ τὴν Συρίαν. Ἡ ἀρχαία λατεία των ἤρχιζε εἰς τὸ Συριακὸν κείμενον, μὲ μίαν τριλογίαν εὐχολογικὴν καθωρισμένην. Τὸ α' τμῆμα ἦτο καθαρῶς δοξολογικὸν PRUMION διαφθορὰ τοῦ ἑλληνικοῦ προσίμιον. Τὸ β' SEDRA ἀποτελεῖ μίαν φυσικὴν ἄλυσιν αἰτημάτων. Τὸ γ' ETRA συνοδεύει πανηγυρικὸν θυμίαμα.

Μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ β' SEDRA. Ἐδῶ ἔχομεν δεήσεις μὲ ποικίλας διαστάσεις καὶ ἐπὶ διαφόρων θεμάτων, ἐνσωματωμένων εἰς τὸν μυστηριακὸν κορμόν¹. Εἶναι μίαν σειράν δηλ. ὄντως SEDRA. Ἀκόμη ἀρχαιότερον προχωροῦσα ἢ ἱστορικὴ ἔρευνα, ἀνακαλύπτει τὴν προέλευσιν της εἰς τὴν λατρείαν τῆς Συναγωγῆς. Καὶ σήμερον ἀκόμη ἐκτελεῖται ὡς SLICHOTH, ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν περίοδον τῶν νηστειῶν μὲ τὰς 18 Εὐλογίας, μετὰξὺ τῆς 7-8. Τὰς ἱετηρίου καταλήξεις ἐδανείσθη τὸ 7' βιβλίον τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν (κ. 37), εἰσήλθε καὶ εἰς τὴν λατινικὴν μὲ τὴν ἐπωδὸν LIBERA, ἀσφαλῶς παράφρασις τοῦ ἑλληνικοῦ ρῦσαι, διάσωσον, διαφύλαξον.

Αὐστηρῶς εἶπειν ἡ αὐθεντικὴ προέλευσις τῶν ἐν λόγῳ αἰτήσεων δὲν εἶναι ὁ Ἰουδαϊσμός διότι συναντᾶται καὶ εἰς ἀρχαία εἰδωλολατρικὰ κείμενα. Πάντοτε ὁ ἄνθρωπος εἰς οἰανδήποτε θρησκείαν ἀνήκων, ζητεῖ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ θεοῦ, θεουργία, εἰς μίαν τοιαύτην ἢ τοιαύτην ἀνάγκην τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ὑπενθυμίζων τὰς ἰδιαιτέρας συνθήκας καὶ περιστάσεις. Ἡ ποιήτρια Σαπφῶ ἐκτὸς τοῦ ἐρωτικοῦ χαρακτήρος, ζητεῖ ἀπὸ τὴν θεῖαν Ἀφροδίτην (Σαπφῶ, 1):

...αἶ ποτα
τὰς ἔμας αὐδῶς αἰοισα
...πάτρος δὲ δόμον λίποισα
χρῦσιον ἦλθες
ἄρμ' ὑπασδεύξαισα;

Εἰς μίαν προσευχὴν τῶν Ἀθηναίων, ἀποδιδόμενην εἰς τὸν Εὐριπίδην, ἐκλιπαροῦνται οἱ θεοὶ νὰ περιχαρακώσουν τὴν πόλιν, μετὰξὺ ἄλλων, καὶ μὲ τὴν εἰρήνην:

«Κλύτε, Μοῖραι Διὸς αἶ τε παρὰ θρόνον ἀγχοτάτω θεῶν

1. A. BAUMSTARK: LITURGIE COMPAREE ED. CHEVETOGNE, 1953 σ.81.

πέμπετε ἄμμιν ροδόκολπόν
 Εὐνομίαν λιπαροθρόνους τ' ἀδέφς', Δίκαν
 καὶ στεφανηφόρον Εἰρήνην, πόλιν τε τάνδε
 βαρυφρόνων
 λελάθοιτε συντυχιᾶν» (Στοβ. Ἐκλογ. 5, 10-12).

Τοῦτ' αὐτὸ ἡ εἰρήνη συναντᾶται ὡς ἡ πολυπό-
 θητος παρὰ Ἡσιόδω κοινωμική κατάσταση:
 «Εὐνομίην τε Δίκην τε καὶ Εἰρήνην τεθαλυῖαν
 αἶ ἔργ' ὠρέουσι καταθνητοῖσι βροτοῖσι»
 (Θεογ. 902-3).

Ὁ αὐτὸς Ἡσίοδος παρουσιάζει τὸν Πυθέαν
 Αἰγίνης καὶ τὸν Βακχυλίδην (485 π.Χ.) νὰ ὀρίζουν
 ὡς θεοδότα τὰ δῶρα Εὐνομίας καὶ Εἰρήνης διὰ μίαν
 εὐημεροῦσαν πόλιν:

«Εὐνομία τε σαόφρων
 ἅ θαλίης τε λέλογχεν
 ἄστεα τ' εὐσεβέων
 ἀνδρῶν ἐν εἰρήνῃ φυλάσσει». (13, 186-9).

Ἀφ' ἐτέρου ὁ Πίνδαρος ἐμφανίζει προσευχό-
 μενον τὸν βασιλέα Ἀρχησίλαον Κυρηνίας τῷ θεῷ
 Ἀπόλλωνι τὰ ἐξῆς:

«ἀπόλεμον ἀγαγῶν
 ἐς πραπίδας εὐνομίαν» (Πυθ. 5. 66).

Τέλος ὁ Πίνδαρος περὶ Ξενοφ. Κορίνθου, 464 π.Χ.
 ὁμιλῶν ὀρίζει, ὅτι χάρις εἰς τὴν εἰρήνην καὶ μόνον
 ἐπιτυγχάνεται ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις μιᾶς χώρας,
 ὁπότε καὶ δεσπόζει ἡ δικαιοσύνη:

«ἐν τᾷ γὰρ Εὐνομία ναίει κασίγνητε,
 Βάθρον πολιῶν ἀσφαλές,
 Δίκαι καὶ ὁμότροφος Εἰρήνη, τάμι' ἀνδράσι
 πλοῦτου.

Χρυσεαὶ παῖδες εὐβούλου (Θέμιτος Ὀλ. 13,6-9).
 Σὺν τῷ χρόνῳ, λόγω τῆς συσχετίσεως μὲ μὴ
 μυστηριακὰ αἰτήματα, ἡ Ἐκτενὴς εἰσήλθεν σχεδὸν
 εἰς ὅλας τὰς ἀκολουθίας, καὶ νυκτερινὴν ἀκολουθίαν
 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς προσκυνητρίας Αἰθερίας
 (PEREGRINATIO 24). Αἱ ἀρχαῖαι λατρεῖαι τῆς
 Ἀντιοχείας, ὡς μᾶς διέσωσεν ὁ ἱ. Χρυσόστομος, ἐναλ-
 λάσσουν τὰς ρηματικὰς ἐκφράσεις «δεόμεθα», «παρα-
 καλοῦμεν» (BRIGHTMAN 471-3). Ἄς ἐνθυμηθῶμεν,
 ὅτι καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης ἐμ-
 πνέεται ἀπὸ ἐκφράσεις τῶν χριστιανικῶν Ἐκτενῶν,
 τὰς ὁποίας ἀσφαλῶς θὰ εἶχεν ἀκούσει εἰς λατρευτι-
 κὰς συνάξεις των, ὅταν εἰς μίαν προσευχὴν ἐπισφρα-
 γιστήριον λόγου του πρὸς τιμὴν τῆς Μητρὸς τῶν
 ἀρχαίων θεῶν, δανεῖζεται χριστιανικὰς λέξεις¹.

Ἡ Δύσις ἀπὸ ἐνωρὶς ἐδανείσθη τὸν τύπον τοῦ-
 τον εἰς δύο μορφάς: α) ORATIONES SOLLEM-
 NES τῆς Μ. Παρασκευῆς καὶ τῆς ἐκτενοῦς τῶν Κεκοι-
 μημένων, τοῦ λαοῦ ἀπαντῶντος μὲ τὸ TE ROGA-
 MUS AUDI NOS. Καὶ ἐδῶ πάλιν ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαία
 λατρεία τῆς Ἰσιδος, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ Ἀπου-
 ληίου (NETAMORPHOSEON XI, 17), μᾶς δίδει
 τὸ ἀρχικὸν ὕλικόν. Ὁ Λακτάντιος μᾶς διέσωσεν τὸ

1. REC. F. HERTIEN LEIPZIG 1875, I. P. 233, 655.

κείμενον μιᾶς αὐθεντικῆς ἐκτενοῦς, τὴν ὁποῖαν ὁ Λικί-
 νιος παρήγγειλε νὰ ἀπαγγέλλεται ἀπὸ τοὺς στρα-
 τιώτας του². Ὁ Σέρβιος, εἰς τὸ ὑπόμνημά του ἐπὶ
 τῶν Γεωργικῶν τοῦ Βιργιλίου, μαρτυρεῖ ὅτι δεήσεις
 ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ὑπὸ τῶν Ἐθνικῶν ὡσάκις
 ἀπηυθύνοντο πρὸς τοὺς θεοὺς (CANTI, IO, 21, ἰδὲ
 καὶ Τίτον-Λίβιον, 8, 9, 6.). Παρὰ τὸν ναὸν τοῦ
 Ἀσκληπιοῦ τῆς Ἐπιδαύρου ἀνεκαλύφθη ἐπιγραφή
 ὕμνου ἱκετευτικοῦ πρὸς διαφόρους θεότητας, μὲ τὴν
 χαρακτηριστικὴν κατάληξιν:

«Χαίρετε ἀθάνατοι πάντες θεοὶ αἰὲν ἔοντος ἀθά-
 νατοὶ τε θεαί»³.

Ὁ ἀναγνώστης δὲν θὰ δυσκολευθῆ, ἀναγινώ-
 σκων τὰ ἔθνικα κείμενα, νὰ μὴ εὕρῃ συγγένειαν κα-
 ταπληκτικὴν καὶ παραλληλισμὸν μὲ τὸ λατινικόν:
 OMNE SANCTI ET SANCTAE DEI.

Ἡ ἐπίσης θὰ διαπιστώσῃ τὴν ὁμοιότητα τοῦ
 Βιργιλίου εἰς τὰ Γεωργικά του, πραγματικὴ ἱκετή-
 ριος ἀναφορὰ DIQUE DEAUQUE OMNES STU-
 DIUM QUIBUS ARVA TUERI μὲ τὸν ὅμοιον στί-
 χον τῆς λειτουργίας τῶν Ἰακωβιτῶν.

★

Ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἐνδεής. Πάντοτε ἐξαρτᾶται
 διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἀναφοραί, αἰτήματα,
 ἱκεσίαι ἀποτελοῦν στοιχεῖα τόσο φυσικὰ εἰς τὴν
 Λατρείαν. Ὁ Τερτυλλιανὸς ἐκθέτει πρὸς τοὺς Ρω-
 μαίους εἰς τὸ Ἀποφθεγματικὸν του τὸν σκοπὸν τῶν
 Χριστιανικῶν συνάξεων:

«Συμμετέχομεν εἰς τὰς συνάξεις, ἵνα προφθά-
 σωμεν τὸν Θεόν μὲ τὸν κατάλληλον τρόπον τῶν
 δεήσεων μας. Ἡ προσφυγὴ αὐτὴ ἀρέσει εἰς τὸν
 Θεόν. Προσευχόμεθα ὑπὲρ τῶν βασιλέων, τῶν ἀρ-
 χόντων καὶ κυβερνητῶν μας, διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ
 κόσμου, ὑπὲρ τῆς εἰρήνης... Συναθροίζομεθα διὰ
 νὰ ἐνθυμώμεθα τὰ διδάγματα τῆς Γραφῆς»⁴.

Ἄλλαχοῦ ὁ ἴδιος σημειώνει πλέον συγκεκρι-
 μένως τὴν σειρὰν καὶ τὸ εἶδος τῶν γενικῶν εὐχῶν:
 «διὰ τοὺς ἐχθροὺς, διὰ τοὺς διώκτας καὶ διωκομέ-
 νους, διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἀδυνάτων, διὰ τὴν
 θεραπείαν τῶν ἀσθενῶν, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν
 δαιμονοπλήκτων, διὰ τὴν ἐπιστροφήν των ἐν φυ-
 λακαῖς καὶ σωτηρίαν τῶν ἀθώων...»⁵.

Ὅταν ἀπὸ τοῦ β' αἰῶνος ἤρχισε ἡ λειτουργικὴ
 προσευχὴ νὰ λαμβάνῃ συγκεκριμένην ἔκφρασιν καὶ
 ὠρισμένην μορφήν, τότε ἐγένετο αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη
 ὠρισμένων καὶ σταθερῶν δεήσεων. Τοῦτο ἄς μὴ
 μᾶς ἐκπλήσῃ. Οἱ πιστοί, παρ' ὅλον ὅτι λόγω τῶν
 διωγμῶν ἦσαν ἐμπερίστατοι, παρ' ὅλον ὅτι ἠδύ-
 ναντο νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τὸν Οὐράνιον Πατέρα
 συμφώνως πρὸς τὰς τρεχούσας ἰδιαιτέρας προσω-
 πικὰς ἀνάγκας των, εἰς τὴν κοινὴν ὁμῶς λατρείαν
 ἠκολούθουν μίαν ὁμοιομορφον ἀκολουθίαν, τὴν ὁ-

2. DE MORTIBUS PERSECUTORUM 66 P. L. 7.264

3. CORPUS INSCRIPTIONUM GRAECORUM IV.

4. APOLOGETICUS, XXXIV, P. L. I, 532.

5. DE ORATIONE, 29, P. L. I, 1313.

ποῖαν ἀσφαλῶς θὰ εἶχε συνθέσει ἡ εὐλάβεια καὶ ἡ σοφία τῶν ποιμένων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Εὐθύς μόλις αἱ ἑβδομαδιαῖα Κυριακαὶ συνάξεις ἔγιναν ἀναπόσπαστον μέρος τῆς Προσευχομένης Ἐκκλησίας, κατέστη ἀπαραίτητος μία πειθαρχημένη καὶ ἐνιαία διάταξις δεήσεων. Τοιαύτας ἀκολουθίας συναντᾶ τις εἰς τὴν Συναγωγὴν. Ἐκεῖ τὰ κύρια σημεῖα ἦσαν αἱ δεήσεις καὶ αἱ λιταί, ἀπαντήσεις τοῦ λαοῦ, οἱ ψαλμοὶ καὶ οἱ ἄλλοι θρησκευτικοὶ ὕμνοι. Ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία τὸ πρῶτον οἰκοδομικὸν τῆς ὑλικῆν ἐδανείσθη ἀπὸ τὴν Συναγωγὴν, διὰ τὴν θέσιν εἰς τὸ μέσον τὴν φρικτὴν καὶ ἀναιμακτον θυσίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ Κυρίου τῆς.

Αἱ δύο περισσότερον γνωσταὶ λειτουργίαι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου καὶ τοῦ μ. Βασιλείου, διασώζουσι πιστότατα τὸ περιεχόμενον τῶν ἀρχαιοτέρων ἔκτενῶν. Ἀξίζει νὰ σημειωθῆ, χάριν ἱστορικῆς ἀκριβείας, ὅτι τοιαῦτα Λιταὶ ἦσαν ἄγνωστοι εἰς τὰς ἀρχαίας Ἐκκλησίας τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης. Οὕτως ὁ Νεστοριανὸς λειτουργιολόγος Ναρσῆς εἰς τὰς γνωστὰς περιφήμους Ὁμιλίαις του, οὐδὲν ἀναφέρει περὶ Ἐκτενῶν. Ἀπλοῦστα λέγει: ὅτι ὁ λαὸς ἀπαντᾶ διὰ μακρῶν εἰς τὴν ἐπίσης μακρὰν τοῦ διακόνου. Ἡ διακονικὴ ἔκτενὴ ἀπαντᾶται τὸ πρῶτον εἰς τὰς ἑλληνηστὶ Λειτουργίας, καὶ εἶναι ἀποκλειστικὸν γνώρισμα τῆς ἑλληνικῆς ἀντιλήψεως τοῦ προσεῦχεσθαι καὶ ἀναφέρειν τὰ αἰτήματα εἰς τὸν Θεόν. Ὡστε κατὰ τὴν ἑλληνικὴν θεολογίαν ὁ προσευχόμενος λαὸς λαμβάνει ἐνεργότερον καὶ οὐσιαστικώτερον μέρος εἰς τὴν Λατρείαν.

Ἔνεκα τῆς εὐρείας ταύτης συμμετοχῆς αἱ ἔκτενεὶς καταλαμβάνουσι περίπου τὰ 2/5 τοῦ περιεχομένου τῶν ἑλληνικῶν Λειτουργικῶν κειμένων, τοῦ Κλήμεντος ἐν Ἀντιόχεια, τοῦ Ἰακώβου ἐν Ἱερουσαλήμ, τοῦ μ. Βασιλείου ἐν Καισαρείαι καὶ τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀντιθέτως εἰς τὴν Ἀρμενικὴν καὶ τὴν Κοπτικὴν Λειτουργίαν κατέχουσι μόλις τὸ 1/5 αὐτῶν.

Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἡ Ἐκτενὴ ἐμφανίζεται κατὰ τὸν δ' αἰῶνα. Ἐντεῦθεν διαδίδεται εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν μέχρι τοῦ Πόντου. Λόγῳ δὲ τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἀκτινοβολίας τῆς πρωτεύουσας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἰς πᾶσαν πρωτοβουλίαν ἐκκλησιαστικῆς ἢ λειτουργικῆς φύσεως, ἐντεῦθεν διεδόθη ἀργότερον εἰς τὰς χώρας τῶν Κοπτικῶν καὶ Συρίων, τῶν ὁποίων αἱ πρῶται τοπικαὶ Λειτουργίαι οὐδεμίαν Ἐκτενὴν παρουσιάζουν¹.

Τὸ ἐποικοδομητικὸν στοιχεῖον καὶ τὸ πνευματικὸν βάθος εἶναι τόσο διαχύτον εἰς τὰς Ἐκτενεὶς τῶν ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Λειτουργιῶν, ὥστε παραθέτομεν τὴν Ἐκτενὴν τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Νεστοριανῆς Ἐκκλησίας. Ἐνταῦθα ἔχομεν τὴν ἡχὴ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἔκτενῶν:

«Μετὰ δέους καὶ εὐλαβείας δεηθῶμεν διὰ τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ ἐλέους».

Ὁ Λαὸς ἀπαντᾶ: Εἰς Σὲ ὦ Κύριε, εἰς τὸ τέλος ἐκάστης δεήσεως.

«Ἡμέρας καὶ νυκτὸς δι' ὅλης τῆς ζωῆς αἰτησώμεθα συνεχῆ εἰρήνην ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας Σου, καὶ βίον ἀναμάρτητον».

«Δηθῶμεν ὑπὲρ συνεχοῦς ἀγάπης, τοῦ συνδέσμου τῆς τελειότητος, καὶ τῆς κοινωνίας τοῦ Ἀγίου Πνεύματος».

«Δηθῶμεν ὑπὲρ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἀμαρτιῶν καὶ ὑπὲρ ἐκείνων τὰ ὁποῖα συντηροῦν τὴν ζωὴν ἡμῶν καὶ εὐαρεστοῦν τὴν Θεότητά Σου».

«Αἰτούμεθα τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Κυρίου συνεχῶς καὶ εἰς ὅλους τοὺς καιροὺς»².

Τὰ Εἰρηνικά ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ταυτίζονται μὲ ὅ,τι ὁ Ἀπ. Παῦλος ὀνομάζει «ἐντεῦξεις» δηλ. «μεσιτείας» ἢ καὶ «ἰκεσίας». Κατὰ τὴν ἀρχαίαν τάξιν ὁ Διάκονος ἦτο τὸ ἐνδεδειγμένον πρόσωπον ν' ἀναγγεῖλη τὰ διάφορα Εἰρηνικά διὰ τὰ κατακλείση καὶ νὰ τὰ ἐπισφραγίσῃ ὁ Λειτουργῶν μὲ μίαν προσευχὴν ἐπίσημον.

Ἀναλύων τὴν τελείαν συνταύτισιν τῶν διαθέσεων καὶ τῶν πόθων τῆς ψυχῆς μὲ τὸ θεῖον θέλημα ὡς τὴν τελειότεραν ἔκφρασιν τῆς εἰρήνης, Ψευδο-Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος Λειτουργιολόγος παρατηρεῖ:

«Δι' αὐτὴν τὴν εἰρήνην αἱ ψυχαὶ τοὺς παντοδαποὺς αὐτῶν λόγους ἐνοῦσαι καὶ πρὸς μίαν νοεράν συνάγουσαι καθαρότητα προβαίνουσιν οἰκειῶς ἑαυταῖς ὁδῶ καὶ τάξει διὰ τῆς αὐλοῦ καὶ ἀμεροῦς νοήσεως ἐπὶ τὴν ὑπὲρ νόησιν ἔνωσιν».

(Περὶ Θεῶν ὀνομάτων ΙΑ' 2 P.G. 3, 949).

Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ γαλήνη κατὰ ὡς λεγομένης Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Διαταγῆς, συνδυάζονται μὲ τὴν τελετὴν τῆς λυχνιαίας. Εἰς μίαν ἀτμόσφαιραν οὐρανίας ἀδελφωσύνης ὁ διάκονος περὶ τὸ ἔσπερας προσάγει τῶ ἐπισκόπῳ λυχνίαν, μέσῳ τῶν πιστῶν. Τὸ Αἰθιοπικὸν κείμενον δίδει περισσότερας λεπτομερείας. Ὁ ἐπίσκοπος εὐλογεῖ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ πλήθους ἀπαντῶντος: «καὶ τῶ πνεύματί σου», «Ἀμήν». Ἀναγινώσκονται οἱ Ἀλληλουϊακοὶ ψαλμοί. Τοῦ ποτηρίου εὐλογηθέντος ὄλοι πίνουσι. Λαμβάνουσι δὲ κλάσματα τοῦ ἄρτου, πρὶν ἢ φάγουν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου. Τονίζεται δὲ «ὁ ἄρτος οὗτος εἶνε εὐλογία καὶ ὄχι εὐχαριστία, ὡς τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν» (ETHIOPIAN CHURCH ORDERS, σελ. 112-113). Φαίνεται ὅτι ἡ ἀρχαία αὕτη πρᾶξις μαρτυρουμένη ἐνταῦθα ἐχρησίμευεν ὡς πηγὴ πληροφορίας καὶ διὰ τὰ μεταγενέστερα λειτουργικὰ τυπικά. Ὁμοίως καὶ αἱ Ἀπ. Διατ. VIII, 35-37 εἶχον πρὸ αὐτῶν τὸ κείμενον τῆς E.C.O. Φυσικὴ συνέπεια τοῦ ἔθους τούτου προέκυψεν ὁ ἐπιλύχνιος ὕμνος «φῶς ἰλαρόν», γνωστὸς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μ. Βασιλείου, βεβαιούν-

1. DOM R. CONNOLLY: The liturgical Homilies of Narsai; Textes et Studies xii, I Cambridge 1909, pp. 120, 121.

2. A. J. Maclean: East Syrian Daily Offices: pp. 10-11.

Η Δ' ΦΑΣΙΣ ΤΗΣ Β' ΒΑΤΙΚΑΝΕΙΟΥ ΣΥΝΟΔΟΥ

VII.

11. 'Η Διακήρυξις ἐπὶ τῶν σχέσεων τῆς 'Εκκλησίας μετὰ τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν.

'Αδιαμφισβητήτως μεγάλη εἶναι ἡ σημασία τῆς παρούσης Διακηρύξεως τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου ἐπὶ τῶν σχέσεων τῆς χριστιανικῆς 'Εκκλησίας μετὰ τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν¹, δυναμένης νὰ χαρακτηρηθῇ μᾶλλον ὡς ἐφαμίλλου καὶ καινοτόμου ἢ καὶ ἐν τισὶ ὡς τολμηροτέρας τῶν ὁμοίων συνοδικῶν ἀποφάσεων περὶ οἰκουμενισμοῦ καὶ θρησκευτικῆς ἐλευθερίας. Τῷ ὄντι, ἐνῶ ἡ τέως ἀποκλειστικὴ καὶ εἰς ἐαυτὴν κεκλεισμένη Ρωμαιοκαθολικὴ 'Εκκλησία ἠρνεῖτο νὰ συνάψῃ διάλογον οὐ μόνον μετὰ τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν, ἀλλ' οὐδὲ καὶ μετ' αὐτῶν τῶν μὴ ρωμαϊκῶν χριστιανικῶν 'Εκκλησιῶν, δι' ὃν λόγον ἀπεῖχε καὶ αὐτῆς τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησιαστικῆς Κινήσεως, νῦν διὰ τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου ἀπεφάσισε τὴν προπαρασκευὴν καὶ ἐναρξιν διαλόγου οὐ μόνον μετὰ τῶν ἄλλων ἐξωρωμαϊκῶν χριστιανικῶν 'Εκκλησιῶν διὰ τῆς περὶ οἰκουμενισμοῦ συνοδικῆς ἀποφάσεως, ἀλλὰ προσέτι καὶ μετὰ τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν διὰ τῆς παρούσης διακηρύξεως.

'Ἐν αὐτῇ, ἐνῶ ἐμμένει ἐν τῇ πίστει, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι «ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ» (Ἰωάν. 14, 6), ἐν τούτοις δέχεται καὶ ἐν ταῖς ἐξωχριστιανικαῖς θρησκείαις ποιάν τινα ἀκτῖνα ἀληθείας καὶ προπαρασκευάζει τὴν συναψιν διαλόγου μετ' αὐτῶν, ἐφ' ᾧ καὶ προτρέπεται τοὺς πιστοὺς αὐτῆς ὅπως καλλιεργῶσι σχέσεις ἀγάπης καὶ συνεργασίας μετὰ τῶν ἑτεροθρησκίων, καταδικάζει δὲ πᾶσαν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διάκρισιν, λόγῳ φυλῆς, χρώματος, καταστάσεως καὶ θρησκείας. 'Ἐπὶ πλέον ἀπεδοκίμασε τὸν ἀντισημιτισμὸν² καὶ πάσας τὰς γενομένας διώξεις καὶ ἐχθρότητας καθ' οἵανδήποτε ἐποχὴν καὶ παρ' οἰουδήποτε ἐναντίον τῶν 'Εβραίων. 'Απῆλλαξε δὲ

1. Πρβλ. γενικώτερον S. Neill, *Foi chrétienne et autres croyances*, Paris 1965.

2. Πρβλ. καὶ R. P f i s t e r e r, *Im Schatten des Kreuzes*, Hamburg 1966.

τος ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίας συνθησίας, ἐριζωμένης εἰς τὴν συνείδησιν τῆς 'Εκκλησίας:

«'Ἐδοξε τοῖς πατράσιν ἡμῶν μὴ σιωπῆ τὴν χάριν τοῦ ἑσπερινοῦ φωτὸς δέχεσθαι ἀλλ' εὐθύς φανερῶντες εὐχαριστεῖν. Καὶ ὅστις μὲν ὁ πατήρ τῶν ρημάτων ἐκεῖνων τῆς ἐπιλυχνίου εὐχαριστίας, εἶπεῖν οὐκ ἔχομεν· ὁ μόντοι λαὸς ἀρχαίαν ἀφήσιν τὴν φωνὴν καὶ οὐδενὶ πώποτε' ἀσεβεῖν ἐνομήσθησαν οἱ λέγοντες. Αἰνοῦμεν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα Θεοῦ» (Περὶ 'Αγ. Πνεύμ. XXIX).

(Συνεχίζεται)

† 'Ο Καλαβρίας ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ

ἀπὸ τῆς εὐθύνης διὰ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Σωτήρος τοὺς 'Εβραίους ἐν τῷ συνόλω, καὶ δὴ τόσον τοὺς συγχρόνους τοῦ Χριστοῦ, ὅσον καὶ τοὺς μεταγενεστέρους, περιορίσασα ταύτην μόνον εἰς τὰς τότε 'Ιουδαϊκὰς ἀρχὰς καὶ εἰς τοὺς συνεργάτας αὐτῶν³.

'Ὡς πρὸς τὸ ἱστορικὸν τῆς συντάξεως τοῦ μετὰ χεῖρας κειμένου παρατηροῦμεν, ὅτι κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου δὲν προεβλέπετο νὰ ἀπασχοληθῇ αὕτη καὶ περὶ τὸ θέμα τῶν σχέσεων τῆς 'Εκκλησίας μετὰ τῶν μὴ χριστιανικῶν 'Εκκλησιῶν, εἰμὴ μόνον περὶ τὸ εἰδικὸν ζήτημα τῶν 'Εβραίων. Περὶ τὸ τελευταῖον ἀκριβῶς τοῦτο ἤρχισαν κατὰ τὴν β' φάσιν ζωνραὶ συνοδικαὶ συζητήσεις, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ὑπεστηρίχθη, ὅπως ἐν τῇ διακήρυξει περὶ τῶν 'Εβραίων γίνῃ μνεῖα τις καὶ τῶν ἄλλων μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν. 'Ἐπεκράτησεν ὅμως τελικῶς ἑτέρα πρότασις, καθ' ἣν θὰ ἔδει νὰ γίνῃ ἐν ἀρχῇ τῆς Διακηρύξεως εὐρύτερος λόγος περὶ αὐτῶν, μεθ' ὃν νὰ ἐπακολουθήσῃ ἰδιαίτερον κεφάλαιον περὶ τῶν 'Εβραίων. Σημειωτέον ὅτι ἤδη κατὰ τὴν α' φάσιν τῆς Συνόδου εἶχεν ὁ καρδινάλιος Βεα μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν Γραμματείας ἐπὶ τῆς ἐνότητος παρασκευάσει καὶ παρουσιάσει ἰδιαίτεραν διακήρυξιν περὶ τῶν 'Εβραίων, ἣτις ὅμως ἀπεσύρθη λόγῳ ἐξεγέρσεως κατ' αὐτῆς τῶν 'Αράβων, ἐκ πολιτικῶν κινήτρων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ἢ μὴ τοῦ κράτους τοῦ 'Ισραήλ. Διαρκούσης ὅμως τῆς β' φάσεως τὸ σχέδιον περὶ 'Εβραίων παρουσιάσθη εἰς τὴν Σύνοδον ὡς τέταρτον κεφάλαιον τοῦ σχήματος περὶ οἰκουμενισμοῦ. Μόλις δὲ κατὰ τὴν γ' φάσιν διεμορφώθη τὸ μετὰ χεῖρας κείμενον ὑπὸ τὴν παρούσαν μορφήν αὐτοῦ, δηλαδὴ ὡς ἰδιαίτερα Διακήρυξις ἐπὶ τῶν σχέσεων μετὰ τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν, ἧς τὰ μὲν τρία πρῶτα κεφάλαια ἀνεφέροντο εἰς τὰς ἄλλας μὴ χριστιανικὰς θρησκείας, καὶ δὴ τὸν 'Ιουδαϊσμόν, τὸν Βουδδισμόν καὶ τὸν 'Ισλαμισμόν, τὸ δὲ τέταρτον εἰς τὴν 'Ιουδαϊκὴν θρησκείαν εἰδικώτερον. 'Ἄλλ' ἐνῶ τὰ τρία πρῶτα κεφάλαια ἐγένοντο δεκτὰ ὑπὸ τῆς Συνόδου ἄνευ δυσχερειῶν, ἀντιθέτως τὸ τέταρτον περὶ τῶν 'Εβραίων ἐγένετο ἀντικείμενον μακρῶν καὶ ὀξυτάων συζητήσεων, ἀλλὰ καὶ ἐπικρίσεων ἔσω μὲν τῆς Συνόδου ὑπὸ τῶν ἀραβικῆς καταγωγῆς ἐπισκόπων, ἔξω δὲ αὐτῆς ἰδίως ἐκ μέρους τῶν 'Αράβων γενικώτερον καὶ τοῦ τύπου διαφόρων χωρῶν⁴. Τέλος μετὰ πολλὰς συζητήσεις

3. Δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ προπαρασκευὴ τῶν ἀνωτέρω καὶ γενικῶς τῆς μετὰ χεῖρας Διακηρύξεως ἤρχισεν ἤδη διὰ τοῦ «περὶ 'Εκκλησίας» δογματικοῦ συντάγματος τῆς Συνόδου, ἐν τῷ ὁποίῳ διδάσκεται: «Ceux qui n'ont pas encore reçu l'Évangile sont de diverses manières ordonnés au Peuple de Dieu. Et en premier lieu ce peuple auquel ont été données les alliances et les promesses, et d' où est issu le Christ selon la chair; ce peuple, selon l'Élection qui en a été faite, est très cher à cause de ses pères: car les dons de Dieu sont sans repentance».

4. 'Η «Καθολικὴ» 38 (1965) φύλ. 1463, σ. 4, γράφει, ὅτι

και διορθώσεις τὸ κείμενον ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ τῆς Συνόδου κατὰ τὴν δ' φάσιν, καὶ δὴ ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1965, διὰ ψήφων 1763 κατὰ 242 ἀπορριπτικῶν, τῇ δὲ 28 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐνεκρίθη τελικῶς διὰ ψήφων 2221 placet, 88 non placet καὶ 2 placet juxta modum, δημοσιευθὲν ὡς «Διακήρυξις ἐπὶ τῶν σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν, Nostra aetate»⁵.

Τὸ κείμενον τῆς Διακηρύξεως εἶναι βραχυτάτον, δυνάμενον νὰ διαιρεθῆ εἰς δύο μέρη, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει τρία κεφάλαια, ἀναφερόμενα ὡς εἰκόμην, εἰς τὰς μὴ χριστιανικὰς θρησκείας, τὸ δὲ δευτέρον περιλαμβάνει ἐν μόνον κεφάλαιον, ἀναφερόμενον εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Οὕτω τὸ πρῶτον κεφάλαιον πραγματεύεται περὶ τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν γενικῶς, τὸ δευτέρον περὶ τοῦ Ἰνδουϊσμοῦ καὶ τοῦ Βουδδισμοῦ, καὶ τὸ τρίτον περὶ τοῦ Ἰσλαμιοῦ, θίγοντας δὲ ἰδίως θετικὰ τινα στοιχεῖα, δυνάμενα νὰ θεμελιώσασιν μελλοντικὸν διάλογον τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν θρησκειῶν τούτων. Ἀναντιρρήτως ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ στραφῆ καὶ πρὸς τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὰς θρησκείας ταύτας καὶ γενικῶς πρὸς τοὺς μὴ χριστιανοὺς καὶ μάλιστα τοὺς Ἰουδαίους, διότι ὡς ἤδη εἶχε προηγουμένως ἀποφανθῆ ἡ Σύνοδος ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ «περὶ Ἐκκλησίας» συντάγματος αὐτῆς, πάντες οὗτοι «εἶναι τεταγμένοι κατὰ διαφοροὺς τρόπους πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἀρνείται τὴν σωτηρίαν πρὸς ὅσους, ἄνευ ἰδίας εὐθύνης, δὲν κατάρθρωσαν νὰ γνωρίσωσιν αὐτόν. Ὅσοι δὴλα δὴ, ἄνευ ἰδίας ὑπαιτιότητος, δὲν ἐγνώρισαν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν του, ἀναζητοῦσιν ὅμως τὸν Θεὸν ἐξ ἀγνῆς προαιρέσεως καὶ ὑπὸ τὴν ροπὴν τῆς θείας χάριτος, δύνανται νὰ τύχωσι τῆς αἰωνίου σω-

«τὰ Ἀραβικὰ κράτη προσεπάθησαν μετ' ἐπιμονῆς νὰ ἀπαλείψουν τὸ κείμενον τοῦτο, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι τῶν ἀπέτυχον, δυνάμεθα δὲ νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἀπέτυχον σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν καὶ αἱ πιέσεις, τὰς ὁποίας ἤσκησαν διὰ νὰ τὸ μετριάσουν... Ἡ ἐν προκειμένῳ διακήρυξις θέτει τελείαν καὶ παῦλαν εἰς τὰς πιέσεις, τὰ διαβήματα, τὰς ἐπισκέψεις, τὰς ἐπιστολάς καὶ τοὺς λιβέλλους, οἱ ὅποιοι ἐπέδραμον ἀπὸ τριετίας ἐπὶ τὴν γραμματεῖαν τοῦ καρδινάλιου Μπέα, ὅταν δὲ γνωσθῶν λεπτομερῶς ὅλα ὅσα ἐπεχειρήθησαν διὰ νὰ τὴν ἀποβάλουν ἢ τοῦλάχιστον νὰ τὴν καταστήσουν ἀνίσχυρον, θὰ μείνωμεν ἐνεὶ ἐνώπιον τόσου πάθους, παραλογισμοῦ, μίσους, ἀλλὰ καὶ τόσης ἀμαθείας καὶ βλακειᾶς. Ἄν καὶ μερικοὶ ἐλυπήθησαν, διότι, ἐνεκα ὠρισμένων ὑποχωρήσεων πρὸς τὰς πιέσεις ταύτας, ἡ τελευταία ἐκδοσις τοῦ κειμένου ἔχασε μέρος τῆς ἀγλῆς, ἡ ὁποία ἐχαρακτήριζε τὴν προηγουμένην, ἐν τούτοις ἡ Β' Βατικανή, διαφυλάξασα ἀναλλοίωτον τὴν οὐσίαν τοῦ ζητήματος, ἐξεπλήρωσε τοῦλάχιστον χονδρικῶς τὴν θέλησιν τοῦ Ἰωάννου ΚΓ' διὰ τῆς αὐστηρᾶς κατακρίσεως τοῦ ἀντισημιτισμοῦ καὶ τῆς ἐμμέσου ἀναγνωρίσεως τῶν ἐν προκειμένῳ σφαλμάτων τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ νέον οἰκουμενικὸν φρόνημα ἐνίκησε τὰς προκαταλήψεις τοῦ παρελθόντος καὶ ἐγκαινίωσε μίαν λευκὴν σελίδα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Ἰουδαϊσμοῦ».

5. Γαλλικὴ μετάφρασις αὐτῆς ἐν Concile oecum. Vatican II, Documents conciliaires 2, σ. 212-219, μετ' εἰσαγωγῆς ὑπὸ τοῦ καρδινάλιου F. K ö n i g, γερμανικὴ δὲ ἐν τῇ Dokumentation τῶν Kath. Nachrichten-Agentur, ὡς καὶ ἐν H. R e u t e r, Das II. Vatikanische Konzil², Köln 1966, σ. 177-181.

τηρίας. Τὸ παρ' αὐτοῖς ὑπάρχον ἀγαθὸν καὶ ἀληθὲς ἀναγνωρίζεται ὡς εὐαγγελικὴ προπαρασκευὴ»⁶.

Τὸ τέταρτον κεφάλαιον πραγματεύεται εἰδικῶς περὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Καίτοι δὲ τὸ σύντομον περιεχόμενον αὐτοῦ κρίνεται ἐν τῷ συνόλῳ ὡς ἱκανοποιητικὸν καὶ ἐπιτυχές, εἰ καὶ εὐλόγως καινοτόμον, ἐν τούτοις παραμένει ἀνοικτὸν τὸ γενικώτερον θέμα, ἂν τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἶχε τὴν θέσιν του ἐν τῇ παρούσῃ περὶ τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν Διακηρύξει ἢ μᾶλλον ἐν τῷ «περὶ Ἐκκλησίας» συντάγματι, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία συνδέεται ἀναποσπᾶστος μετὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς, ἐν ἣ πρόκειται περὶ προτυπώσεως καὶ προδιαμορφώσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὁ δὲ Θεὸς τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι ὁ αὐτὸς εἰς καὶ ζῶν Θεὸς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ, συνεχιζομένης οὕτω τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὑπερφυσικῆς Ἀποκαλύψεως καὶ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, οὕτως ὥστε ἡ Ἰουδαϊκὴ θρησκεία διὰ τὸν Χριστιανισμόν δὲν εἶναι μία «ἄλλη» ἐκ τῶν πολλῶν «μὴ χριστιανικῶν» εἰδωλολατρικῶν θρησκειῶν, καὶ συνεπῶς δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ συζητεῖται μετ' αὐτῶν.

Ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ ἡ Σύνοδος ὁμιλεῖ γενικῶς περὶ τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν καὶ τῆς ἐναντι αὐτῶν στάσεως τῆς Ἐκκλησίας, παρατηροῦσα τὰ ἐξῆς: Ἐν τῇ ἐποχῇ ἡμῶν, ἐν ἣ τὸ ἀνθρώπινον γένος τείνει ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν πρὸς πληρεστέραν ἐνότητα καὶ ὅλον ἐν πολλαπλασιαζόντων αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν διαφορῶν λαῶν, ἐξετάζει καὶ ἡ Ἐκκλησία μετὰ μείζονος προσοχῆς τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς μὴ χριστιανικὰς θρησκείας. Ἐν τῇ ἀποστολῇ αὐτῆς πρὸς προώθησιν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐνότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ δὴ μεταξὺ καὶ αὐτῶν τῶν λαῶν, λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ἐνταῦθα ἐν πρώτοις, τί εἶναι κοινὸν εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς μεταξὺ αὐτῶν κοινωνίας. Πράγματι πάντες οἱ λαοὶ ἀποτελοῦσι μίαν μοναδικὴν κοινότητα καὶ ἔχουσι μίαν μόνον ἀρχήν, ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς ὤρισεν, ὅπως ὀλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος κατοικῆ ἐπὶ πάσης τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς (Πράξ. 17, 26). Ἐχουσιν ἐπίσης ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τελικὸν σκοπὸν, τὸν Θεόν, οὐτινος ἡ πρόνοια, ἡ μαρτυρία τῆς ἀγαθότητος καὶ τὸ σχέδιον τῆς σωτηρίας ἐκτείνονται πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους (Σοφ. Σολ. 8, 1. Πράξ. 14, 17. Ρωμ. 2, 6-7. Α' Τιμ. 2, 4), μέχρις ὅτου οἱ ἐκλεκτοὶ συναχθῶσιν ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει, ἣν θὰ φωτίσῃ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, «καὶ περιπατήσουσι τὰ ἔθνη διὰ τοῦ φωτὸς αὐτῆς» (Ἀποκ. 21, 23-24). Οἱ ἄνθρωποι ἀναμένουσιν ἀπὸ τῶν διαφορῶν θρησκειῶν ἀπάντησιν εἰς τὰ ἄλλα αἰνίγματα τῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως, ἄτινα ἀείποτε συγκινοῦσι βαθύτατα τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων. Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος; Ποῖον εἶναι τὸ νόημα καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν; Τί εἶναι ἀγαθὸν καὶ τί κακὸν (ἀμαρτία); Πόθεν προέρχεται ὁ πόνος καὶ ποῖον σκοπὸν ἔχει;

6. Ἰω. Καρμίρη, Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμός, τευχ. II, σ. 188.

Ποία εἶναι ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ ἀληθινὸν ἀγαθόν; Τί εἶναι ὁ θάνατος, ἡ κρίσις καὶ ἡ ἀναπόδοσις μετὰ θάνατον; Ποῖον εἶναι τὸ τελευταῖον ἐκεῖνο καὶ ἄρρητον μυστήριον τῆς ἡμετέρας υπάρξεως, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἐρχόμεθα καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον μεταβαίνομεν;

Ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ διαπιστοῦται, ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀπαντᾶται παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς ἀντίληψις τῆς μυστικῆς ἐκείνης δυνάμεως, οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ γνῶσις ὑψίστης θεότητος ἢ ἀκόμη ἐνὸς Πατρός. Ἡ ἀντίληψις καὶ γνῶσις αὕτη διαθέει τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων ὡς βαθὺ θρησκευτικὸν συναίσθημα. Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν πρόδοτον τοῦ πολιτισμοῦ ζητοῦσιν αἱ θρησκείαι νὰ δώσωσιν ἀπάντησιν ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω ζητημάτων δι' ἀκριβεστέρας ἐνομιῶν καὶ διὰ πλεόν ἀνεπτυγμένης γλώσσης. Οὕτως ἐν τῷ Ἰνδουισμῷ ἐρευνῶσι βαθέως οἱ ἄνθρωποι τὸ θεῖον μυστήριον καὶ ἐκφράζουσιν αὐτὸ δι' ἀνεξαντλήτου πλοῦτου μύθων καὶ διὰ μεγάλων φιλοσοφικῶν προσπαθειῶν, ἀναζητοῦντες τὴν λύτρωσιν ἀπὸ τὰς ἀγωνίας τῆς ἡμετέρας καταστάσεως, εἴτε διὰ τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς, εἴτε διὰ τῆς βαθείας θεωρίας καὶ μελέτης, εἴτε διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐν ἀγάπῃ καὶ ἐμπιστοσύνῃ.

Ὁ Βουδδισμὸς, ὑπὸ τὰς διαφόρους μορφὰς αὐτοῦ, ἀναγνωρίζει τὴν βαθεῖαν ἀνεπάρκειαν τοῦ μεταβαλλομένου τούτου κόσμου, καὶ διδάσκει ὁδὸν τινα, διὰ τῆς ὁποίας οἱ εὐσεβεῖς ἄνθρωποι δύνανται νὰ φθάσωσιν ἢ εἰς κατάστασιν τελειότερας λυτρώσεως, ἢ εἰς ὑψίστην βαθμίδα φωτισμοῦ, εἴτε διὰ τῶν ἰδίων προσπαθειῶν εἴτε δι' ἄνωθεν βοήθειας. Ὁμοίως καὶ αἱ ἄλλαι διαδεδομέναι ἐν τῷ κόσμῳ θρησκείαι προσπαθοῦσι διαφοροτρόπως νὰ δώσωσιν ἀπόκρισιν εἰς τὰς ἀνησυχίας τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ὑποδεικνύουσαι διαφόρους τρόπους, ἥτοι διδασκαλίας, κανόνες ζωῆς καὶ ἱεραῖα τελετάς.

Ἡ Ρωμαϊκοκαθολικὴ Ἐκκλησία οὐδὲν ἐκ τῶν ἀληθῶν καὶ ὑγιῶν στοιχείων τῶν θρησκειῶν τούτων ἀπορρίπτει, ἀλλὰ θεωρεῖ μετ' εἰλικρινοῦς σεβασμοῦ τοὺς ὑπ' αὐτῶν προτεινομένους τρόπους ζωῆς καὶ δράσεως, ὡς καὶ τὰς διατάξεις καὶ διδασκαλίας αὐτῶν, αἵτινες, καίτοι διαφέρουσιν ἐν πολλοῖς πρὸς ὅ,τι αὕτη ὡς ἀληθὲς κατέχει καὶ διδάσκει, ἐν τούτοις οὐχὶ σπανίως ἀντανακλῶσι ποιάν τινα ἀκτίνα τῆς ἀληθείας, ἥτις φωτίζει πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Οὐχ ἤττον ὅμως κηρύσσει αὕτη πάντοτε, καὶ ὀφείλει ἀδιακώπως νὰ κηρύσσει, τὸν Χριστόν, ὅστις εἶναι (ὡς ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ) (Ἰωάν. 15, 6), ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ μὲν ἄνθρωποι ὀφείλουσι νὰ εὐρίσκωσι τὸ πλήρωμα τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, ὁ δὲ Θεὸς κατέλλαξε τὰ πάντα (Β' Κορ. 5, 18—19). Ὅθεν ἡ Ἐκκλησία προτρέπει τὰ τέκνα της, ὅπως μετὰ φρονήσεως καὶ ἀγάπης, διὰ τοῦ διαλόγου καὶ τῆς συνεργασίας μετὰ τῶν ὁπαδῶν τῶν ἄλλων θρησκειῶν, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τῆς μαρτυρίας τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ζωῆς αὐτῶν, προστατεύωσι καὶ προάγωσι τὰς πνευματικὰς, ἠθικὰς, κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἀξίας, τὰς ὑπαρχούσας ἐν αὐταῖς.

Ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ προστίθεται, ὅτι ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ ἐπίσης μετ' ἐκτιμήσεως καὶ τοὺς Μουσουλμάνους, οἵτινες λατρεύουσιν ἓνα Θεόν, ζῶντα καὶ καθ' ἑαυτὸν ὄντα, εὐσπλαγχνον καὶ παντοδύναμον, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅστις ἐλάλησε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Προσπαθοῦσι δὲ νὰ ὑποτάσωσιν αὐτὸν ἐξ ὅλης καρδίας εἰς τὰς μυστικὰς βουλάς τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὑπετάσσετο εἰς αὐτὸν ὁ Ἀβραάμ, εἰς τὸν ὁποῖον εὐχαρίστως ἀναφέρεται ἡ μουσουλμανικὴ πίστις. Καίτοι δὲ δὲν ἀναγνωρίζουσι τὸν Ἰησοῦν ὡς Θεόν, τιμῶσιν ὅμως αὐτὸν ὡς προφήτην, ὡς καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ παρθένον Μαρίαν, ἣν ἐνίοτε καὶ ἐπικαλοῦνται εὐλαβῶς. Ἐπὶ πλεόν ἀναμένουσι τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, καθ' ἣν ὁ Θεὸς θὰ ἀναστήσῃ πάντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ θὰ ἀναποδώσῃ αὐτοῖς, ἐκτιμῶσι δ' ἐπίσης τὴν ἠθικὴν ζωὴν καὶ λατρεύουσι τὸν Θεόν, πρὸ πάντων διὰ τῆς προσευχῆς, τῆς ἐλεημοσύνης καὶ τῆς νηστείας. Μολονότι δὲ ἐν τῇ ροῇ τῶν αἰώνων πολυάριθμοι διενέξεις καὶ ἐχθρότητες ἐξεδηλώθησαν μετὰ Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων, ἐν τούτοις ἡ Σύνοδος προτρέπει πάντας, ὅπως λησμονήσωσι τὸ παρελθόν καὶ προσπαθήσωσι εἰλικρινῶς, ἵνα κατανοήσωσιν ἀλλήλους καὶ προστατεύσωσι καὶ προαγάγωσι τὴν κοινωνικὴν δικαιοσύνην, τὰς ἠθικὰς ἀξίας, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἐλευθερίαν διὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐν τῷ τετάρτῳ, τέλος, κεφαλαίῳ ἡ Σύνοδος διδάσκει, ὅτι, θεωροῦσα τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, ἀναμνησκαται τοῦ πνευματικοῦ δεσμοῦ τοῦ λαοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης πρὸς τὸ γένος τοῦ Ἀβραάμ. Οὕτως ἀναγνωρίζει ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐκλογῆς αὐτῆς εὐρίσκονται, συμφώνως πρὸς τὸ περὶ τῆς σωτηρίας μυστήριον τοῦ Θεοῦ, ἥδη εἰς τοὺς Πατριάρχας, τὸν Μωϋσῆν καὶ τοὺς Προφῆτας. Ὁμολογεῖ δέ, ὅτι πάντες οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες, υἱοὶ τοῦ Ἀβραάμ κατὰ τὴν πίστιν (Γαλ. 3, 7), συμπεριλαμβάνονται ἐν τῇ κλήσει τοῦ Πατριάρχου τούτου, καὶ ὅτι ἡ σωτηρία τῆς Ἐκκλησίας προδιετυπώθη μυστηριωδῶς ἐν τῇ ἐξόδῳ τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ ἐκ τῆς γῆς τῆς δουλείας. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ λησμονήσῃ, ὅτι ἔλαβε τὴν ἀποκάλυψιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης διὰ τοῦ λαοῦ ἐκείνου, μετὰ τοῦ ὁποῦ ὁ Θεός, ἐν τῇ ἀνεκφράστῳ εὐσπλαχνίᾳ του, ἠδδόκησε νὰ συνάψῃ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, καὶ ὅτι τρέφεται ἐκ τῆς ρίζης τῆς καλλιελίας, ἐν ᾗ οἱ Ἐθνικοί, ὡς ἀγριελία, ἐνεκεντρίσθησαν (Ρωμ. 11, 17—24). Πράγματι ἡ Ἐκκλησία πιστεύει, ὅτι ὁ Χριστός, ἡ εἰρήνη ἡμῶν, κατέλλαξε τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ἐθνικοὺς ἐν ἑαυτῷ διὰ τοῦ σταυροῦ του, «ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν» (Ἐφ. 2, 14—16). Ἡ Ἐκκλησία ἔχει πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, λέγοντος περὶ τῶν ἑαυτοῦ συγγενῶν κατὰ σάρκα: «ὧν ἡ υἰοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ αἱ διαθήκαι καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστός τὸ κατὰ σάρκα» (Ρωμ. 9, 4—5), ὁ υἱὸς τῆς παρθένου Μαρίας. Ὁμοίως ἀναμνησκαται, ὅτι ἐκ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ κατάγονται οἱ Ἀπόστολοι, οἱ θεμέλιοι

καὶ στυλοὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ οἱ περισσότεροι τῶν πρώτων ἐκείνων μαθητῶν, οἵτινες ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ κόσμῳ.

Ὡς μαρτυρεῖ ἡ Ἁγία Γραφή, ἡ Ἱερουσαλήμ «οὐκ ἔγνω τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς» αὐτῆς (Λουκ. 19, 44) καὶ ἐν μέγα τμήμα τῶν Ἰουδαίων δὲν ἀπεδέχθη τὸ Εὐαγγέλιον, οὐκ ὀλίγοι δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ ἀντέδρασαν εἰς τὴν διάδοσιν αὐτοῦ. Ἀλλά, παρὰ ταῦτα, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀποστόλου, οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι πάντοτε εἰς τὸν Θεὸν ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας· ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χάρισμα καὶ ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. 11, 28—29). Μετὰ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου ἀναμένει ἡ Ἐκκλησία τὴν μόνω τῷ Θεῷ γνωστὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Θεὸς «μεταστρέψει ἐπὶ λαοὺς γλῶσσαν εἰς γενεάν αὐτῆς, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα Κυρίου, τοῦ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἑνα» (Σοφον. 3, 9· πρβλ. καὶ Ἡσ. 68, 23. Ψαλμ. 65, 4. Ρωμ. 11, 11—32). Ἀφοῦ λοιπὸν τόσον μεγάλη εἶναι ἡ πνευματικὴ κληρονομία τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων, ἐπιθυμεῖ ἡ Σύνοδος νὰ προωθήσῃ τὴν ἀμοιβαίαν γνωριμίαν καὶ ἐκτίμησιν μεταξὺ αὐτῶν, ἥτις πρὸ πάντων δέον νὰ εἶναι καρπὸς βιβλικῶν καὶ θεολογικῶν μελετῶν, ὡς καὶ ἀδελφικοῦ διαλόγου.

Καίτοι δὲ αἱ Ἰουδαϊκαὶ ἀρχαὶ μετὰ τῶν συνεργατῶν αὐτῶν ὑπῆρξαν οἱ αἰτίοι τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. 19, 6), οὐχ ἦττον τὰ γεγονότα τοῦ πάθους αὐτοῦ δὲν δύνανται νὰ καταλογισθῶσιν οὔτε εἰς πάντας τοὺς ζῶντας τότε Ἰουδαίους ἄνευ διακρίσεως, οὔτε εἰς τοὺς συγχρόνους Ἰουδαίους. Βεβαίως ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ νέος λαὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅμως ἐκ τούτου δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θεωρῶμεν τοὺς Ἰουδαίους ὡς ἀποδοκιμασθέντας ἢ κατηραμένους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐὰν τοῦτο συνήγετο ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Διὰ τοῦτο ὀφείλουσι πάντες νὰ φροντίζωσιν, ὅπως οὐδεὶς ἐν τῇ κατηγήσει ἢ ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ διδάσκῃ τι, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ.

Πρὸς τούτοις ἡ Ἐκκλησία, συνειδυῖα τὴν κοινὴν μετὰ τῶν Ἰουδαίων κληρονομίαν καὶ ἀποδοκιμάζουσα πάντας τοὺς διωγμούς καθ' οἰουδήποτε ἀνθρώπου, οἰκτεῖται τὰ μίση, τὰς διώξεις καὶ πάσας τὰς ἀντισημιτικὰς ἐκδηλώσεις, αἵτινες ἐπεχειρήθησαν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καθ' οἰανδήποτε ἐποχὴν καὶ παρ' οἰουδήποτε, κινουμένη πρὸς τοῦτο οὐχὶ βεβαίως ἐκ λόγων πολιτικῶν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ κινήτρου τῆς εὐαγγελικῆς ἀγάπης. Περαιτέρω ἡ Ἐκκλησία ἐδίδαξε πάντοτε καὶ διδάσκει, ὅτι ὁ Χριστός, ἐξ ἀπίρου ἀγάπης ὑπέστη ἐκουσίως τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἵνα πάντες τύχωσι σωτηρίας. Ἔργον λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ὅπως κηρύσῃ τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, ὡς σημεῖον τῆς καθολικῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς πηγὴν πάσης χάριτος.

Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπικαλώμεθα τὸν Θεὸν ὡς πατέρα πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἀν ἀρνούμεθα νὰ ἀναστρέψωμεθα ὡς ἀδελφοὶ μετὰ τινῶν ἀνθρώπων, οἵτινες

ἔχουσι πλασθῆ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ἡ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν—Πατέρα καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους—ἀδελφούς του εἶναι οὕτω συνδεδεμένα, ὥστε ἡ Γραφή λέγει: «ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν» (Α' Ἰωάν. 4, 8). Ἐντεῦθεν στερεεῖται βάσει πᾶσα θεωρία ἢ πράξις, ἥτις ποιεῖται διάκρισιν τινα μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ἀνθρώπου ἢ μεταξὺ λαοῦ καὶ λαοῦ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέοντα δικαιώματα. Ὅθεν ἡ Ἐκκλησία ἀποδοκιμάζει, ὡς ἀντικειμένην εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, πᾶσαν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διάκρισιν ἢ καταπίεσιν λόγῳ φυλῆς, χρώματος, καταστάσεως καὶ θρησκείας καὶ, τοῖς ἔχουσι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου ἐπομένη, καλεῖ τοὺς πιστούς, ὅπως ἔχωσι «τὴν ἀναστροφήν αὐτῶν καλὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν» (Α' Πέτρο. 2, 12) καὶ, εἰ δυνατόν, «μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύωσιν» (Ρωμ. 12, 18), ἵνα οὕτως ἀληθῶς γίνωσιν αἰεὶ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. 5, 45).

Τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον τῆς Διακηρύξεως τῆς Β' Βατικανεῖου Συνόδου ἐπὶ τῶν σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν, κατ' ἐλευθέραν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀπόδοσιν αὐτοῦ. Τὸ κείμενον αὐτῆς εἶναι βεβαίως βραχύτατον, διότι ἡ Σύνοδος δὲν ἠθέλησε νὰ προβῇ εἰς εὐρύτεραν καὶ βαυτεράν ἀνάπτυξιν, καὶ δὴ ἐξ ἐπόψεως ἐκκλησιολογικῆς, τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου θέματος τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν, καὶ μάλιστα τῆς Ἰουδαϊκῆς, ἐν ἣ ἔχει τὰς ἀρχὰς καὶ ρίζας τῆς ἡ Χριστιανικῆς θρησκείας. Ἄλλ' ἡ σπουδαιότης τῆς Διακηρύξεως ταύτης εἶναι πολλαπλῆ. Ἐν πρώτοις θετικῶς ἐκφράζεται περὶ τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν, ἐπιτελέσασα ἐν εἰσέτι βῆμα πέραν τῆς προηγουμένης συνοδικῆς ἀποφάσεως περὶ τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὡς παρετηρήσαμεν ἐκεῖ, ἅτε δεχθεῖσα καὶ ἐν ταῖς μὴ χριστιανικαῖς θρησκειαῖς «ποιῶν τινα ἀκτίνας τῆς ἀληθείας, ἥτις φωτίζει πάντας τοὺς ἀνθρώπους». Πέραν ὅμως τούτου δὲν ἠθέλησε νὰ προχωρήσῃ ἡ Σύνοδος, διὰ νὰ καθορίσῃ πληρέστερον τὴν σχέσιν τῆς ἐν ταῖς μὴ χριστιανικαῖς θρησκειαῖς ἀκτίνας τῆς ἀληθείας» πρὸς τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ ἀπόλυτον θεῖαν ἀλήθειαν, οὐδὲ λέγει τι περὶ τοῦ σωτηριολογικοῦ χαρακτῆρος τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν. Ἀπλῶς καὶ μόνον περιωρίσθη ἡ Σύνοδος νὰ τὰμῃ νέαν ὁδόν, ἄγουσαν πρὸς μελλοντικὸν τινα διάλογον τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἐν τῇ Διακηρύξει μνημονευομένων θρησκειῶν, ταῦθ' ὅπερ εἶναι δυνατόν νὰ ὀδηγήσῃ μελλοντικῶς εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ οἰκουμενικοῦ τούτου διαλόγου. Συντελεστικὴ πρὸς τοῦτο εἶναι καὶ ἡ καταδίκη ὑπὸ τῆς Συνόδου τῶν φυλετικῶν διακρίσεων λόγῳ θρησκείας, φυλῆς, χρώματος καὶ καταστάσεως. Ὡς γνωστόν, τὸ ζήτημα τῶν φυλετικῶν διακρίσεων εἶναι σήμερον φλέγον καὶ συγκινεῖ τὸν σύγχρονον κόσμον ὀλοκλήρον, ἐντεῦθεν δὲ ἡ καταδίκη αὐτῶν, συμφωνοῦσα πλήρως πρὸς τὸ εὐαγγελικὸν πνεῦμα, προσλαμβάνει παγχριστιανικὴν σημασίαν.

Ἄλλ' ἐξ ἴσου μεγάλην, ἢ μᾶλλον μεγαλύτεραν,

σημασίαν κέκτηται καὶ ἡ περὶ τῶν Ἰουδαίων ἀπόφανσις τῆς Συνόδου, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ καὶ ἡ προκληθεῖσα σφοδρὰ κατ' αὐτῆς ἀντίδρασις πολλαχόθεν. Οὕτω κεφαλαιώδους σπουδαιότητος εἶναι ἡ καταδίκη τοῦ «ἀντισημιτισμοῦ», εἰ καὶ κατόπιν μεγάλων πιέσεων ἐξώθεν ἀπηλείφθη ὁ ἐν τῷ ἀρχικῷ κειμένῳ ὑπάρχων ὅρος οὗτος, ὡς καὶ τὸ ρῆμα «καταδικάζει», ἀντικατασταθὲν διὰ τοῦ ἡπιωτέρου «οἰκτερεῖ». Περαιτέρω ἡ Σύνοδος ἀπήλλαξε πάσης εὐθύνης διὰ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ τοὺς ζῶντας τότε Ἰουδαίους, ὡς καὶ τοὺς μεταγενεστέρους καὶ τοὺς συγχρόνους ἡμῶν, περιορίσασα αὐτὴν μόνον εἰς τὰς τότε «Ἰουδαϊκὰς ἀρχὰς μετὰ τῶν συνεργατῶν αὐτῶν». Ἐντεῦθεν καὶ ἀπηλείφθη ἐκ τοῦ τελικοῦ καὶ ὀριστικοῦ κειμένου ἡ ἐν τῷ ἀρχικῷ ὑπάρχουσα λέξις «deicides» (deicides) = θεοκτονία. Προφανῶς πρόκειται περὶ τολμηρᾶς ἀποφάνσεως, ἥτις δυσχερῶς δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τῆς λειτουργικῆς τοιαύτης. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ἡ Σύνοδος διεκήρυξεν, ὡς εἶδομεν, ὅτι δὲν θεωρεῖ τοὺς Ἰουδαίους ὡς ἀποδοκιμασθέντας ἢ κατηγορούμενους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπομένως «οἰκτερεῖ τὰ μίση, τὰς διώξεις καὶ πάσας τὰς ἀντισημιτικὰς ἐκδηλώσεις, αἵτινες ἐπεχειρήθησαν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καθ' οἵανδήποτε ἐποχὴν καὶ παρ' οἰουδήποτε». Παρατηρητέον ὅτι διὰ τῆς τελευταίας ταύτης φράσεως «παρ' οἰουδήποτε» ἀποδίδεται συγκεκριμένως πως καὶ εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν εὐθύνη τις διὰ τὰς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐχθρότητας καὶ διώξεις κατὰ τῶν Ἰουδαίων. Ὅθεν ἡ Σύνοδος παραγγέλλει, ὅπως ἐν τε τῷ κηρύγματι καὶ τῇ κατηγορίᾳ ἀποφεύγωνται πάντα τὰ ἀνωτέρω, προτρέπει δὲ τοὺς Χριστιανούς καὶ τοὺς Ἰουδαίους εἰς εὐρυτέραν ἀλληλογνωριμίαν καὶ ἀλληλεκτίμησιν, ὡς καὶ εἰς ἀμοιβαῖον διάλογον.

Τέλος, ἐξ ὧν ἡ παρούσα Διακήρυξις γράφει περὶ τοῦ «πνευματικοῦ δεσμοῦ τοῦ λαοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης πρὸς τὸ γένος τοῦ Ἀβραάμ» καὶ γενικῶς περὶ τοῦ «μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας», συνάγεται καὶ ὁ ἐκκλησιολογικὸς χαρακτήρ αὐτῆς. Οὕτως ἐν τῇ Διακήρυξει τονίζεται ὁρθῶς, ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ αἱ ρίζαι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Καινῆς Διαθήκης εὐρίσκονται, συμφώνως πρὸς τὸ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους σχέδιον τοῦ Θεοῦ, εἰς τοὺς Πατριάρχας, τὸν Μωϋσῆν καὶ τοὺς Προφῆτας, δῆλα δὲ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Διότι ἡ σωτηρία τῆς Ἐκκλησίας προδιετυπώθη μυστηριωδῶς ἐν τῇ ἐξόδῳ τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ ἐκ τῆς γῆς τῆς δουλείας, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης συμπεριλαμβάνονται ἐν τῇ κλήσει τοῦ Ἀβραάμ, οὕτως εἶναι υἱοὶ κατὰ τὴν πίστιν καὶ κατὰ πνεῦμα, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι υἱοὶ αὐτοῦ κατὰ σάρκα. Πράγματι ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἔλαβε τὴν ἀποκάλυψιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης διὰ τοῦ λαοῦ ἐκείνου, μετὰ τοῦ ὁποῦ οὗ Θεοῦ ἠδῶκε νὰ συνάψῃ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, καὶ ἐπὶ τῆς ρίζης τῆς καλλιευλαίας ταύτης ἐνεκεντρίσθησαν οἱ Ἐθνικοὶ δίκην ἀγριελαίας. Οὕτω δὲ ὁ Σωτὴρ κατήλλαξε τοὺς Ἰουδαίους

καὶ τοὺς Ἐθνικούς ἐν ἑαυτῷ διὰ τοῦ σταυροῦ του, «ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν».

Ἐνωτέρω ἀποτελοῦσι συνέχειαν τῶν ὧν ἡ Σύνοδος ἐδίδαξεν ἐν τῷ δογματικῷ συντάγματι αὐτῆς «περὶ Ἐκκλησίας», ὅτι δῆλα δὲ ἡ Ἐκκλησία «ἤρχισε νὰ διαφαίνεται μὲν ἤδη ἀπὸ τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου, προπαρασκευάσθη δὲ θαυμασίως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ καὶ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἰδρῦθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου, εἶτα διὰ τῆς ἐκχύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀπεκαλύφθη δημοσίως, καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ κόσμου θὰ ὀλοκληρωθῇ ἐν δόξῃ, ὅτε πάντες οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ δίκαιοι, ἀπὸ Ἀβελ τοῦ δικαίου μέχρι τοῦ ἐσχάτου ἐκλελεγμένου, θὰ συναχθῶσιν ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ παρὰ τῷ Πατρὶ... Ἐν ἀρχῇ ὁ Θεὸς ἐξέλεξεν ὡς περιοῦσιον τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν καὶ συνῆψε μετ' αὐτοῦ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἣν συνεπλήρωσεν ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, συστήσας ἐν τῷ ἑαυτοῦ αἵματι τὴν Καινὴν Διαθήκην, δι' ἧς ἐκάλεσε τοὺς τε Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ἐθνικούς, ὅπως ἀποτελέσωσι τὸν νέον Ἰσραὴλ, οὐχὶ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα, τὸ «γένος ἐκλεκτόν, βασιλείον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸν εἰς περιποίησιν... οἱ ποτε οὐ λαός, νῦν δὲ λαός Θεοῦ» (Α' Πέτρ. 2, 9-10)»⁷.

Προφανῶς τὰ λίαν περιεκτικῶς ἐν τῇ ἀνωτέρω Διακήρυξει λεγόμενα περὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἐθνικῶν καὶ τῶν συγχρόνων ἡμῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκευτῶν προϋποθέτουσι καὶ εἰδεύονται ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς συγχρόνου Ἐκκλησιολογίας, καθ' ἣν «ἀπὸ τοῦ κατακλισμοῦ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς πλάνης διεσώθη ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἄλλη κιβωτὸς τοῦ Νῶε, μετ' εὐαρίθμων πιστῶν καὶ δικαίων, καὶ διετηρήθη διὰ τῆς χάριτος καὶ προνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ, αἵτινες, ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ πρωτευαγγελίου (Γεν. 3,15), ἐπανελήφθησαν βραδύτερον καὶ ἐπεσφραγίσθησαν διὰ τῆς διαθήκης τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ περιουσίου λαοῦ αὐτοῦ. Ἡ ἐν εὐρυτέρῳ δὲ ἐννοία Ἐκκλησία αὕτη, ἀκολούθησασα ἐφεξῆς τὴν πορείαν τῆς ἱστορίας τῆς θείας Ἀποκαλύψεως καὶ τὴν τάξιν καὶ ἀνέλιξιν τοῦ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ πεσόντος ἀνθρωπίνου γένους σχεδίου τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ τελεσιουργηθέντος, περιέλαβε τοὺς ἀπὸ τοῦ Ἀβελ καὶ τοῦ Νῶε καὶ τοῦ Ἀβραάμ πιστοὺς καὶ δικαίους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὡς καὶ τοὺς ἐκ τῶν Ἐθνικῶν πιστοὺς καὶ δικαίους, «αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν προωρισμένους εἰς σωτηρίαν»⁸, οἵτινες ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Πατέρων ὡς

7. Αὐτόθι, σ. 183-185.

8. Μεγ. Βασιλείου, Εἰς Ψαλμ. 28, 3. Πρβλ. καὶ εἰς Ψαλμ. 48, 1 καὶ εἰς Ἡσαΐαν 13, 259. Migne P.G. 29, 288. 433. 30, 573. Σημειωτέον ὅτι πολλοὶ τῶν ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μνημονευόμενων ἁγίων καὶ δικαίων ἀνδρῶν, ὡς ὁ Ἀβελ, ὁ Ἐνώχ, ὁ Νῶε, ὁ Λώτ, ὁ Δανιήλ, ὁ Ἰώβ κ.λ.π., δὲν ἀνῆκον οὔτε εἰς τὴν φυλὴν, οὔτε εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἦσαν ἔξω τῆς θετικῆς θείας Ἀποκαλύψεως, ἥτις ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ, καλούμενοι κοινῶς «Ἐθνικοὶ». Διὸ γίνεται λόγος περὶ «ἐθνικῶν καὶ εἰδωλολατρῶν ἁγίων», ὡς π.χ. ὑπὸ τοῦ J. Daniélou, Les saints païens de l' Ancien Testament, Paris 1956, σ. 10 ἐξ.

ἀνήκοντες εἰς ἓνα λαόν, (τὸν λαόν τοῦ Θεοῦ), εἰς μίαν «πόλιν», εἰς μίαν «βασιλείαν», εἰς ἓν «σῶμα», π.έ. τὴν Ἐκκλησίαν, ἧς κεφαλὴ καὶ ἀρχηγὸς ὁ Χριστός. Ἰδίως ἡ παρουσία τῆς Ἐκκλησίας ἐβεβαιώθη διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰσραὴλ ὡς περιουσίῳ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς συνάψεως διαθήκης μετὰ τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ ὀρισθέντος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «πατὴρ πλῆθους ἔθνων», ἐν ᾧ «ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς», ἀνανεωθείσης δὲ βραδύτερον τῆς διαθήκης ταύτης καὶ μετὰ τοῦ Ἰσαάκ, τοῦ Ἰακώβ, τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Δαυὶδ⁹. Ὡς δὲ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐδίδαξε, «καθὼς Ἀβραάμ ἐπίστευσε τῷ Θεῷ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην», τοιουτοτρόπως καὶ «οἱ ἐκ πίστεως εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραάμ»: «γινώσκετε, ἄρα, ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Ἀβραάμ: προϊδούσα δὲ ἡ Γραφή, ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοὶ τὰ ἔθνη ὁ Θεός, προσεγγερίσαστο τῷ Ἀβραάμ, ὅτι ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη»¹⁰ καὶ πάντες οἱ τῆς αὐτῆς καὶ ὁ Ἀβραάμ πίστεως. Ἄρα ὁ Ἀβραάμ ἐθεωρήθη ὡς πατὴρ τῆς πίστεως καὶ πάντων τῶν πιστευόντων—μελῶν τῆς ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ Ἐκκλησίας ἐκείνης, διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἤρκει κυρίως ἡ πίστις εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἐλευσόμενον Λυτρωτὴν, εἶτα δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀγιότης. Ἐθεωρήθη δὲ εὐλόγως, ὅτι καὶ ἐκεῖνοι διεκρίθησαν ἐπὶ τῇ αὐτῇ περίπτω πίστει τῶν χριστιανῶν, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἐπίστευσαν εἰς τὸν ἐλευσόμενον Λυτρωτὴν, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ εἰς τὸν ἐλθόντα ἡδῆ¹¹. Πάντες λοιπὸν οἱ πιστοὶ καὶ δίκαιοι πασῶν τῶν ἐποχῶν ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Πατέρων ὡς πιστεύσαντες εἰς τὸν ἐλευσόμενον Σωτῆρα τοῦ κόσμου καὶ ἄρα ὡς ἀνήκοντες εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ¹², ἐφ' ὅσον ἐγένετο «αὐτὸς προσδοκία ἔθνων»¹³, καὶ «ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσιν»¹⁴... Διὰ ταῦτα ὁ «Ἀβραάμ, ὁ πατὴρ ὑμῶν, ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ εἶδε καὶ ἔχαρη» (Ἰωάν. 8,56), αὐτῷ δὲ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἐπηγγέλητο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡ υἰοθεσία καὶ ἡ σωτηρία, οὕτως ὥστε οἱ ἐκ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ κοινωνοὶ τῆς πίστεώς του, μέχρι καὶ τῶν χριστιανῶν συμπεριλαμβανομένων, χαρακτηρίζονται ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ὡς «ἐπαγγελίας τέκνα» καὶ «κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι» (Γαλ. 4,28. 3,29. Ρωμ.

9,8) καὶ κατὰ συνέπειαν μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπομένως πάντας ἐκείνους τοὺς «ἀμφὶ τὸν Ἀβραάμ θεοφιλεῖς ἄνδρας», τοὺς ἐπὶ «δικαιοσύνη μεμαρτυρημένους, οἱ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἀβραάμ ἐπὶ τὸν πρῶτον ἀνιούσιν ἄνθρωπον», ἐὰν ὀνόμαζέ τις ὡς «ἔργῳ χριστιανούς, εἰ καὶ μὴ ὀνόματι, οὐκ ἂν ἐκτὸς βάλῃ τῆς ἀληθείας»¹⁵. Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι ἅπασα ἡ περίοδος αὕτη τῆς Ἐκκλησίας, κορυφωθείσα διὰ τοῦ Ἀβραάμ καὶ εἶτα τοῦ Μωϋσέως ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ συναγωγῇ, ἐγένετο ἀπλῆ τῆς πρωτότυπας καὶ ἀποσκίασμα καὶ πρόδρομος καὶ προπαρασκευαστικὴ τῆς ἀναζωογονήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς καταπεσούσης διὰ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας Ἐκκλησίας καὶ τῆς τελειώσεως αὐτῆς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ καὶ περιποιησαμένου αὐτὴν διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος (Πράξ. 20, 28). «Τέλος γὰρ Νόμου Χριστός» (Ρωμ. 10, 4), ὡς καὶ ἀπάσης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Πράγματι, διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκλογῆς καὶ κλήσεως τοῦ Ἀβραάμ,—ὅστις ἐξέλεγε ὑπ' αὐτοῦ λόγῳ τῆς πίστεώς του «πατὴρ πλῆθους ἔθνων» (Γεν. 17,5 ἐξ.), καὶ ἐντεῦθεν ἐγένετο πρόγονος τῆς μὲν Ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς κατὰ σάρκα, τῆς δὲ χριστιανικῆς Ἐκκλησίας κατὰ πνεῦμα καὶ πίστιν—, ἤρξατο ἡ βαθμιαία προπαρασκευὴ τῆς εισόδου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ πρῶτον μὲν τοῦ περιουσίῳ λαοῦ καὶ ἰδίως τοῦ ἐκλεκτοῦ «λείμματος τοῦ Ἰσραὴλ», εἶτα δὲ καὶ τῶν πιστευσάντων καὶ δικαίων Ἐθνικῶν ἐκείνων, ὅσοι ἀνεδείχθησαν «κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι» τοῦ Ἀβραάμ (Γαλ. 3,29), ἐφ' ὅσον «τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζονται εἰς σπέρμα» τοῦ Ἀβραάμ (Ρωμ. 9,8). Ὁ ἱερός Χρυσόστομος ρητῶς διδάσκει, ὅτι ὁ Ἀβραάμ ἐγένετο πρόγονος τῆς μὲν Συναγωγῆς κατὰ σάρκα, τῆς δὲ Ἐκκλησίας κατὰ πνεῦμα: «ὁ γὰρ πρῶτος καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Συναγωγῆς πρόγονος γενόμενος, ἐκείνων μὲν κατὰ σάρκα, ἡμῶν δὲ κατὰ πνεῦμα»...¹⁶.

Νομιζομεν λοιπὸν, ὅτι ἐν τοῖς ἐκκλησιολογικοῖς τούτοις καὶ ἄλλοις ὁμοίοις πλαισίοις δεόν νὰ νοηθῇ καὶ ἡ μετὰ χειρᾶς βραχεῖα Διακλήρυξις τῆς Β' ἐν Βατικανῷ γενικῆς Συνόδου τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν σχέσεων τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκευτῶν καὶ μάλιστα τῆς Ἰουδαϊκῆς, εἰ καὶ δὲν ἠθέλησεν ἡ Σύνοδος αὕτη νὰ ἐπεκταθῇ περισσότερο περὶ τούτου ἐν τῇ παρουσίᾳ Διακλήρυξις καὶ προσδῶση αὐτῇ πληρέστερον ἐκκλησιολογικὸν χαρακτῆρα καὶ περιεχόμενον.

(Συνεχίζεται)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΙΡΗΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

9. Γεν. 17, 1 ἐξ., 18, 17 ἐξ., 22, 16 ἐξ., 26, 1 ἐξ., 28, 10 ἐξ., 49, 10.

10. Γαλ. 3,6-9. Ρωμ. 4, 16 ἐξ.

11. Πρβλ. Y. Congar, *Ecclesia ab Abel*. Ἐν *Abhandlungen über Theologie und Kirche. Festschrift für Karl Adam*. Düsseldorf 1952, σ. 83. L. Capéran, *Le problème du salut des infidèles*, Toulouse 1934, σ. 193 ἐξ.

12. Πρβλ. G. Philips, *La grâce des Justes de l'Ancien Testament*, Bruges-Louvain 1948, σ. 184. Μνεῖα αὐτῶν γίνεται καὶ ἐν ἀρχαίαις Λειτουργίαις, περὶ ὧν ἐν «*Cahiers Sioniens*», Mars 1950, σ. 38 ἐξ.

13. Γεν. 49, 10.

14. Ἦσ. 42, 4.

15. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 10,1. Migne P.G. 62, 75. Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία 1,4. Migne P.G. 20, 77.80.

16. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ὁμιλία λεηθείσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπὶ Παύλου... Migne P.G. 63, 502. Πρβλ. καὶ Ἰω. Καρμίρη, Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, Ἀθῆναι 1962, σ. 17 ἐξ. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ περὶ Ἐκκλησίας ὀρθόδοξος δογματικὴ διδασκαλία, Ἀθῆναι 1964, σ. 10 ἐξ.

ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΔΙΕΥΚΡΙΝΗΣΙΣ

Ἡ ἐν τῷ «Ἐφημερίῳ» τῆς 15ης Ἀπριλίου τρ. ἔ. δημοσίευσις ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου πρωτοκορυφαίου Πέτρου ἐγένετο ἐξ ἀφορμῆς, τοῦ ὅτι κατὰ τὸν Συναξαριστὴν Νικόδημον τῆ 8ῃ καὶ οὐχὶ τῆ 28ῃ Αὐγούστου ἐωρτάζοντο τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου ἐν τοῖς Μαρκανοῦ. Παρομοία μνήμη ἐγκαινίων ἐωρτάζετο καὶ τὴν 25ην Ἀπριλίου καὶ τὴν 5ην Ἰουνίου καὶ τὴν 5ην Σεπτεμβρίου, καθὼς καὶ τὴν 29ην Ὀκτωβρίου. Ἐπὶ τῇ προβλέψει λοιπόν, ὅτι ἐπόμενον εἶναι εἰς ναοὺς τιμωμένους ἐπ' ὀνόματι τοῦ πρωτοκορυφαίου νὰ παρουσιασθῇ ἀνάγκη, ὅπως καὶ ἡ ἡμέρα τῶν ἐγκαινίων αὐτῶν ἐορτάζεται, ψαλλομένη ἐν αὐτῇ ἀκολουθίας εἰδικῶς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἀναφερομένης, ἡ Ἱ. Σύνοδος ἐνέκρινε τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος δημοσίευσιν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ καθιερωθῇ γενικῶς καὶ διὰ πάντας τοὺς ἀνά τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν ναοὺς νέαν ἐορτὴν. Ταῦτα ὡς πρὸς τὸν λόγον τῆς δημοσιεύσεως.

Δὲν εἶναι δὲ ἀκριβές, ὅτι εἰς τὰ τροπάρια τῆς ἀκολουθίας ταύτης ἐπαναγράφονται ἀπὸ ἀρχαῖα κείμενα ἐξαφανισθέντα φράσεις πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀποστόλου ἀπαλειφθεῖσαι μετὰ τὸν 14' αἰῶνα ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιλατινικῆς πολεμικῆς. Διότι «Πέτρος ἡ τιμιωτάτη κορυφαία τῶν θεολόγων ἀκρότης» (Δοξαστικὸν ἑσπερινοῦ 15ης Αὐγούστου) καὶ «τῶν ἀποστόλων προεξάρχων» (Μεγ. ἑσπερ. στιχηρ. 29ης Ἰουνίου) καὶ «τῆς βασιλείας τὰς κλεῖς παρὰ Χριστοῦ ἐγκεχειρισμένος» (ἀπόστιχα αὐτόθ.) καὶ «πέτρα τῆς πίστεως καὶ κλειδοῦχος τῆς χάριτος» (κάθισμα τοῦ ὀρθρου) καὶ «ὑπέρτερος τῶν ἀγγέλων ἐν σώματι» (ᾠδὴ γ') καὶ «κλειδοῦχος τῶν οὐρανίων πυλῶν ἀνοίγειν πᾶσι» (στιχ. αἰνων) καὶ «κρηπίδα τῆς πίστεως» (στιχηρὰ ἰδιόμ.) καὶ «ὡς ὄντα στερρότατον Χριστὸς σε πέτραν κέκληκε καὶ ἐν σοὶ τὴν Ἐκκλησίαν» (ᾠδὴ ε' τῆς 30 Ἰουν.) καὶ «ὡς πανάριστος ὁ Πέτρος τοῦ Χριστοῦ ποιμὴν τὴν ποιμνὴν εἴληφε» (ᾠδὴ ζ'), τῆς «Ἐκκλησίας ἐδραῖωμα» (στιχηρ. αἰνων), «ὡς κορυφαῖον τῶν σοφῶν Ἀποστόλων καὶ ὡς κλειδοῦχον οὐρανῶν βασιλείας» (Κάθισμα μετὰ τὴν γ' ᾠδὴν τῆς 16 Ἰανουαρίου), «Τὸν κορυφαῖον καὶ πρῶτον τῶν Ἀποστόλων» (Κοντάκ.) καὶ «φερονύμως κέκληκε Πέτρον ὡς πέτραν ἀρραγῆ καὶ

βάσιν τῆς ἐκκλησίας» (Ἐξαποστ.) καὶ «κλειδοῦχος χάριτι τῶν οὐρανίων πυλῶν» (στιχηρ. τῶν αἰνων) προσφωνεῖται καὶ ἀνυμνεῖται εἰς τὰ ἀπὸ ἀμνημονεύτων ἐτῶν μέχρι σήμερον ἐν χρήσει ἐκκλησιαστικὰ κείμενα, τὰ κατὰ παράδοσιν ἀπὸ τῶν προαπελθουσῶν γενεῶν καὶ κατὰ τὴν σημερινὴν ἔτι λατρεῖαν ἀναγιγνωσκόμενα καὶ ψαλλόμενα ἐν ταῖς Ὀρθοδόξοις Ἐκκλησίαις.

Καὶ ὀρθότατα μὲν ὁ Προκαθήμενος τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης ἐχαρακτήρισε τὰς καὶ ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος νέας ἀκολουθίας παρομοίας πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἐπαινετικὰς ὑπὲρ τοῦ πρωτοκορυφαίου φράσεις ὡς εὐσεβεῖς καὶ π ο ι η τ ι κ ἄ ς. Παρὰ ταῦτα ὅμως οὐδὲν τὸ ἰδιαίτερον προνόμιον διὰ τούτων ἀναγνωρίζεται εἰς τὸν Πέτρον ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς Ἀποστόλους. Πρωτεῖον τιμῆς, ναί· οὐχὶ ὅμως καὶ π ρ ω τ ε ῖ ο ν ἔ ξ ο υ σ ῖ α ς. Ἐὰν δὲ καλῆται κλειδοῦχος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐδόθησαν εἰς αὐτὸν αὐταὶ μετὰ τὴν Ἀνάστασιν ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἐδόθησαν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς Ἀποστόλους. Καὶ ἐὰν ἀνυμνῆται ὡς θεμέλιος τῆς Ἐκκλησίας, χαρακτηρίζεται οὕτως οὐχὶ ἀσχετῶς πρὸς τὸ Ἀποκαλ. κα' 14, ἐνθα ἡ ἐπουράνιος Ἱερουσαλὴμ παρουσιάζεται μετὰ τεῖχους ἔχοντος «θεμελίους δώδεκα καὶ ἐπ' αὐτῶν δώδεκα ὀνόματα τῶν δώδεκα Ἀποστόλων τοῦ ἀρνίου», οὐδὲ πρὸς τὸ Ἐφῆσ. β', 20 («ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ προφητῶν») καὶ πρὸς τὸ Α' Κορινθ. γ' 11 («θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός»). Οὕτως ὁ θεῖος Πέτρος εἶναι μὲν κορυφαῖος καὶ πρωτοκάθεδρος μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων, ἀλλ' ὡς πρῶτος ἐν ἴσοις κατ' οὐδὲν τούτου ὑστεροῦσιν ἢ ὑπολειπομένοις.

Νὰ προσθέσωμεν καὶ κάτι ἄλλο; Ἴσως θὰ ἐνεδείκνυτο ν' ἀποφευχθῆ ἡ φράσις: «ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιλατινικῆς πολεμικῆς». Διότι αὐτομάτως αὕτη φέρει εἰς τὴν μνήμην τὰ δεινὰ τῶν Σταυροφοριῶν καὶ τὰς ἐξώσεις τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ἀπὸ τοὺς θρόνους των, εἰς τοὺς ὁποίους βίβη ἐγκαθίσταντο λατῖνοι ἐπίσκοποι εἰς πληρώματα ὀρθοδόξων.

Ταῦτα καὶ ἐν σχέσει πρὸς δημοσιεύματά τινα ρωμαιοκαθολικῶν ἐφημερίδων τῆς Ρώμης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

Ἦτο ἐπιβεβλημένη.

Ἡ σύγκλησις τῆς Σεπτῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἐπιβεβλημένη μετὰ τὴν ἀδικαιολόγητον καθυστέρησιν τῆς λύσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος ἕνεκα τῆς κωλυσιεργίας ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως.

Εἶναι ἐπὶ τέλους καιρὸς νὰ εὐρεθῇ ἡ λύσις αὕτη, διὰ νὰ δυνηθῇ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀπερίσπαστος νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ ἀνακαινιστικὸν ἔργον, ὅπερ ἀπαιτοῦν ἐξ αὐτῆς οἱ σημερινοὶ καιροί.

Ἡ «Ἐκκλησία» εὐχεται ὀλοφύχως, ὅπως αἱ ἐργασίαι τῆς Σεπτῆς Ἱεραρχίας ἀποδείξουν, ὅτι αὕτη ἠνωμένη χωρεῖ εἰς τὴν δι' οἰουδήποτε τρόπον λύσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ προβλήματος καὶ ἀποτακατάσασιν τῆς γαλήνης ἐν τῷ καθ' ὅλον ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ. Οἰκοθεν νοεῖται, ὅτι ἡ λύσις αὕτη οὐδόλως δύναται νὰ εἶναι ἡ ὑποδούλωσις εἰς τὴν Πολιτείαν ἢ ἡ καταρράκωσις τοῦ κύρους καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς Ἐκκλησίας.

Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραθεωρηθοῦν.

Μετὰ μεγίστου ἐνδιαφέροντος ὁ Πανορθόδοξος κόσμος καὶ ἡ Χριστιανικὴ Οἰκουμένη ἀναμένει τὰ πορίσματα τῶν ληγουσῶν εργασιῶν τῶν διορθοδόξων ἐπιτροπῶν, αἵτινες συνήλθον ἐν Βελιγραδίῳ πρὸς συζήτησιν τοῦ ζητήματος τοῦ διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς καὶ τῆς Παλαιοκαθολικῆς, συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς Πανορθοδόξου Διασκεψέως τῆς Ρόδου.

Ἡ ἐν ταῖς ἐπιτροπαῖς ταύταις παρουσία διακεκριμένων ἐκπροσώπων τοῦ Θεολογικοῦ μας κόσμου ἐγγυᾶται, ὅτι τὰ πορίσματα ταῦτα θὰ εἶναι ρεαλιστικά καὶ θὰ λαμβάνουν σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν, ὅτι μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἑτέρων Ἐκκλησιῶν ὑπάρχουν οὐ μόνον πολλὰ κοινὰ σημεῖα, ἀλλὰ καὶ σημαντικαὶ διαφοραί, αἵτινες ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἶναι δυνατόν νὰ παραθεωρηθοῦν κατὰ τὸν διάλογον. Τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἰσχύει διὰ τὰς συζητήσεις μετὰ τῶν προτεσταντισουσῶν παραφράδων τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας.

Πλήττει ὀλόκληρον τὸν ὀρθόδοξον κόσμον.

Μετὰ λύπης καὶ ἀληθοῦς αγωνίας ὁ καθ' ὅλον ὀρθόδοξος κόσμος παρακολοθεῖ τὰ διαδραματισθέντα ἐν τῷ Ἑλληνορθοδόξῳ Πατριαρχεῖῳ Ἀντιοχείας ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἐρίδων, αἵτινες ἀνεφύησαν περὶ τὴν ἐκλογὴν νέων Μητροπολιτῶν.

Κατ' ἐξοχὴν σήμερον ἡ Ὁρθοδοξία δεόν νὰ προβάλληται εἰς τὸν κόσμον ἠνωμένη καὶ ἀδιάσπαστος. Ὅθεν πᾶσα διχόνοια, ἀναφρομένη ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς, πλήττει καιρῶς οὐ μόνον μίαν ἐπὶ μέρος Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὀλόκληρον τὸν Ὁρθόδοξον κόσμον. Δι' αὐτὸ εὐχόμεθα, ὅπως τάχιστα ἀποκατασταθῇ πλήρως ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἐνότης ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος Πατριαρχεῖῳ, ἵνα τοῦτο ἐκπληροῖ τὴν θαυμασίαν ἀποστολὴν αὐτοῦ ἐν τῷ χώρῳ τῆς δικαιοδοσίας του.

Εὐχόμεθα ὅπως ἀποδώσῃ καρποὺς ἑκατονταπλασίονας.

Μετὰ χαρᾶς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐπληροφορήθη, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀρχομένου σχολικοῦ ἔτους θὰ λειτουργήσῃ εἰς τὴν νῆσον Τήνον Πρότυπον Ἀνώτερον Ἐκκλησιαστικὸν Φροντιστήριον τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν μόρφωσιν ἱερέων, εἰς τὸ ὅποιον θὰ εἰσάγωνται κατόπιν ἐξετάσεων ἀπόφοιτοι ἑξαταξίου ἢ ὀκταταξίου γυμνασίου, λυκείου ἢ καὶ ἐμπορικῆς σχολῆς.

Τὸ φροντιστήριον τοῦτο θὰ στεγάσῃται ἐν ὠραίῳ εὐδρυχώρῳ κτιρίῳ, κτισθέντι ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ Ἰδρύματος Ἐδαγγελιστρίας Τήνου. Ἡ φοίτησις θὰ εἶναι διετής, τὰ πάντα δέ, καὶ φοίτησις καὶ στέγασις καὶ διατροφή, θὰ παρέχονται δωρεάν.

Εὐχόμεθα ὀλοφύχως, ὅπως τὸ Φροντιστήριον τοῦτο ἀποδώσῃ καρποὺς ἑκατονταπλασίονας καὶ ἀναδείξῃ λαμπροὺς κληρικούς πρὸς δόξαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους.

Ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 250 ἐτῶν.

Ἀξιεπαίνως ὁ Τύπος ἐμνήσθη τοῦ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου ἐπὶ τῇ συμπληρώσει διακοσίων πενήκοντα ἐτῶν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του. Οὗτος ἐκάλυψε διὰ τῆς δράσεώς του ὀλόκληρον σχεδὸν τὸν 18ον αἰῶνα, ἀναδειχθεὶς εἰς διαπρεπῆ κληρικὸν καὶ διδάσκαλον τοῦ Γένους, ὅστις ἀφιέρωσε πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις καὶ ἰκανότητας, διὰ νὰ μεταλαμπαδεύσῃ εἰς τὸ ὑπόδουλον γένος τὰ φῶτα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς συγχρόνου του εὐρωπαϊκῆς σοφίας. Κάτοχος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, τῆς λατινικῆς, τῆς ἰταλικῆς, τῆς γερμανικῆς, τῆς γαλλικῆς, τῆς ἑβραϊκῆς καὶ τῆς ρωσικῆς γλώσσης καὶ πεπρωκισμένος μὲ ἀπέραντον μνήμην καὶ πρὸ πάντων μὲ τὴν ὀρθόδοξον πνευματικότητα, εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν, συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὰς βαθεῖας ἐκεῖνας ζυμώσεις, αἵτινες προητοίμασαν πνευματικῶς τὴν ἔθνεγγεσίαν. Δι' αὐτὸ πάντοτε τὸ ἔθνος θὰ τιμᾷ τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν ὡς ἕνα ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἀναστάσεώς του.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

'Ιερά 'Αρχιεπισκοπή 'Αθηνών

Ο Μακαριώτατος 'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνών και πάσης 'Ελλάδος κ. Χρυσόστομος κατά τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 26ης Αὐγούστου μέχρι τῆς 10ης Σεπτεμβρίου 1966 προήδρευσε τῶν συνεδριῶν τῆς 'Ιεράς Συνόδου καὶ τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων διαφόρων 'Εκκλησιαστικῶν Ὁργανισμῶν, συνεργάσθη μετὰ Σεβασμιωτάτων 'Αρχιερέων, ἐδέχθη εἰς ἀκρόασιν διαφόρους ἐπιτροπὰς καὶ άτομα. Οὕτω:

Προήδρευσε: Τῆ 30ῆ Αὐγούστου τῆς συνεδρίας τῆς 'Ιεράς Συνόδου.

—Τῆ 1η Σεπτεμβρίου τῆς συνεδρίας τῆς 'Ιεράς Συνόδου.

—Τῆ 6η Σεπτεμβρίου τῆς συνεδρίας τῆς 'Ιεράς Συνόδου.

—Τῆ 7η Σεπτεμβρίου τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρύματος.

Ἐπεσκέφθη: Τῆ 31η Αὐγούστου τὸν ἐν τῷ νοσοκομείῳ «Εὐαγγελισμὸς» νοσηλευόμενον Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Φιλίππων κ. 'Αλέξανδρον.

Ἐπεδέχθη: Τῆ 8η Σεπτεμβρίου ἐν τῷ ἀεροδρομίῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ, συνοδουόμενος ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἡλείας κ. Γερμανοῦ, τὴν Α.Θ. Μακαριότητα τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων κ. Βενέδικτον.

Ἐδέχθη: Τῆ 26η Αὐγούστου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Θήρας, Ἀμοργοῦ καὶ νήσων κ. Γαβριήλ καὶ Κεφαλληνίας κ. Προκόπιον, καθὼς καὶ τὸν προϊστάμενον τῆς Νομικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. κ. Σταυρόπουλον.

—Τῆ 27η Αὐγούστου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Κερκύρας καὶ Παξῶν κ. Μεθόδιον καὶ Δημητριάδος κ. Δαμασκηνόν, ὡς καὶ τὸν ἱερατ. προϊστάμενον τοῦ ἐν Μπρίστολ τῆς Ἀγγλίας ἱεροῦ ναοῦ τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου πανοσ. ἀρχιμ. Ἀνθιμον Ἐλευθεριάδην.

—Τῆ 29η Αὐγούστου τὸν Σεβασμ. Μητροπολίτην πρῶην Θηβῶν καὶ Λεβαδείας κ. Πολύκαρπον, τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἰωάννην Καρμίρη, τὸν τέως ὑπουργόν κ. Μάρτην, τὸν καθηγητὴν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης κ. Φωτιάδην, τὸν διευθύνοντα σύμβουλον τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. κ. Ζαφ. Κέπτεζην καὶ τὸν ἱεροκέρυκα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου πανοσ. ἀρχιμ. Κωνσταντίνου Χρόνην.

—Τῆ 31η Αὐγούστου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας κ. Δαμασκηνόν καὶ Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. Στυλιανόν.

—Τῆ 2α Σεπτεμβρίου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Σερρών κ. Κωνσταντίνου, Σύρου κ. Δωρόθεον καὶ Γυθείου κ. Σωτήριον καὶ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Στυλιανόν Κορρέν.

—Τῆ 3η Σεπτεμβρίου τὸν Σεβασμιώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς κ. Ἰάκωβον, τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. Στυλιανόν, τὸν Σεβασμ. Μητροπολίτην πρῶην Πάφου κ. Φώτιον καὶ τὸν ἡγούμενον τῆς Ἱ. Μονῆς Πεντέλης πανοσ. ἀρχιμ. Γεώργιον Προκόπην.

—Τῆ 5η Σεπτεμβρίου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων κ. Ἰεζεκιήλ, Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας κ. Δαμασκηνόν, Γυθείου κ. Σωτήριον καὶ Ζιχνῶν κ. Νικόδημον.

—Τῆ 7η Σεπτεμβρίου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Κεντρῶς Ἀφρικῆς κ. Κυπριανόν, Σύρου κ. Δωρόθεον καὶ Γυθείου κ. Σωτήριον, τὸν ἐν Ἀθήναις Ἐξαρχον τοῦ Παναγίου Τάφου Σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπίσκοπον Τιβερίαδος κ. Ἀνατόλιον καὶ τὸν τέως διευθυντὴν Τραπεζῆς κ. Γολιάδην.

—Τῆ 8η Σεπτεμβρίου τὸν ἐπιθεωρητὴν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους κ. Λαγόν, τὸν προϊστάμενον τῆς Νομικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. κ. Σταυρόπουλον καὶ τὸν πρωτοπρεσβύτερον τοῦ Ἁγίου Νικολάου Πευκακίων αἰδεσιμολ. Ἐμ. Βολουδάκη.

—Τῆ 10η Σεπτεμβρίου τὸν ἐξοχώτατον ὑπουργόν Ἐθνικῆς Ἀμύνης κ. Σταύρον Κωστόπουλον.

'Ιερά Μητρόπολις Ἐάνθης

ΚΛΗΣΙΣ Πρὸς τὸν Ἱερομόναχον Γερμανὸν Κομνηνὸν ἀδελφὸν τῆς Ἱ. Μονῆς Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν (Ἀγνώστου διαμονῆς)

Καλοῦμέν σε ὅπως ἐμφανισθῆς ἐνώπιον τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Δικαστηρίου τῆς Ἱεράς Μητροπόλεως Ἐάνθης τὴν 26 Σεπτεμβρίου 1966, ἡμέραν Δευτέραν καὶ ὥραν 11 π.μ., ἵνα δικασθῆς ἐπὶ κατηγοριῶν δι' ἃς ἐνηργήθησαν τακτικαὶ ἐνορκὶ ἀνακρίσεις.

Εἰς περίπτωσιν μὴ ἐμφανίσσεως σου θέλεις δικασθῆ ἐρήμην.

Ἐν Ἐάνθῃ τῆ 16.8.1966

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Δικαστηρίου
† Ὁ Ἐάνθης ΑΝΤΩΝΙΟΣ

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
'Εκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΙΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

† Ὁ Μαρωνείας ΤΙΜΟΘΕΟΣ

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Κ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Ναῶν Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν:

Δρχ. 50, 75, 100 ἐτησίως.

Λοιπῶν Ναῶν Ἐπικρατείας:

80 ἐτησίως.

'Ἐξωτερικοῦ: δολλάρια 3.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Θεοδοσίου Σπεράντσα, «Ἐν τούτῳ νίκω».

Μητροπολίτου Παραμυθίας, Φιλιατῶν καὶ Γηρομερίου Τίτου, Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν.

Μητροπολίτου Καλαβρίας Αἰμιλιανοῦ, Τὰ εἰρηνικὰ τῆς θείας Λειτουργίας.

'Ἰωάννου Καρμίρη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ Δ' φάσις τῆς Β' Βυτικανείου Συνόδου.

'Αναγκαῖα διευκρίνησις.

Παρατηρήσεων στήλη.

'Εκκλησιαστικά χρονικά.

Κλητήριον ἐπίκριμα.

ΜΟΝΟΤΥΠΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΤΣΙΡΩΝΗ

Μενάνδρου 4 — Ἀθήναι — Τηλ. 311.121

'Υπεύθυνος Τυπογραφείου Γεώργιος Σ. Χρυσάφης

'Ιασωνίδου 22, Σούρμενα Ἑλληνικοῦ.